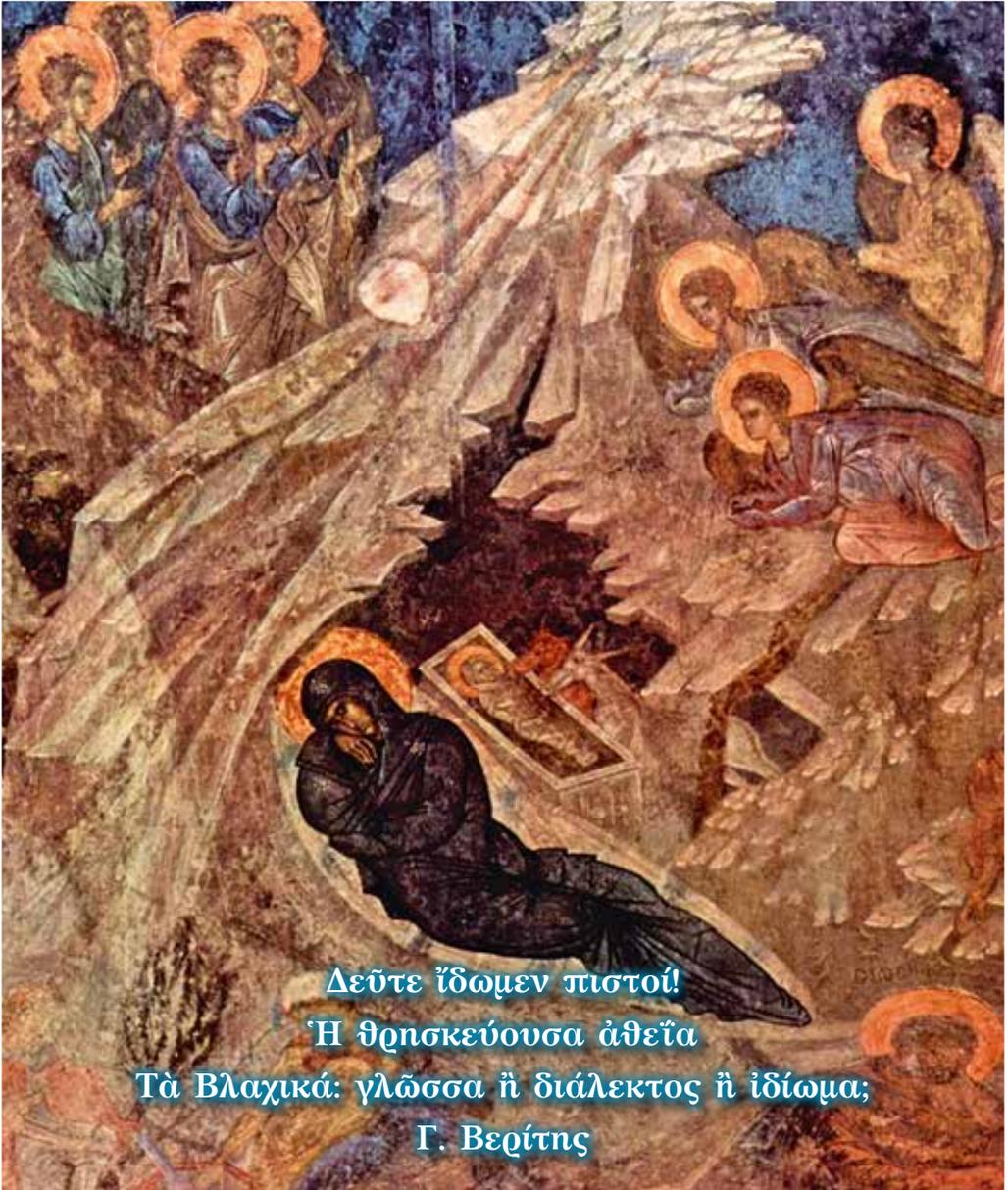

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΕΤΟΣ 77^ο | ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2015 | ΑΡΙΘ. 754

Δεῦτε ἴδωμεν πιστοί!
Ἡ θρησκευούσα ἀθεΐα
Τὰ Βλαχικά: γλῶσσα ἢ διάλεκτος ἢ ἰδίωμα;
Γ. Βερίτης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΥΒΕΡΝΗΣΕ ΜΑΣ ΕΣΥ, ΘΕΙΟ ΒΡΕΦΟΣ Γ.Β.Μ.	201
ΔΕΥΤΕ ΙΔΩΜΕΝ ΠΙΣΤΟΙ! Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ	203
ΔΜΙΤΡΗ ΦΕΝΤΟΡΟΒΙΤΣ ΓΕΓΚΟΡΟΦ ΜΕΡΟΣ Β' ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΦΙΛΗ	204
ΤΑ ΒΛΑΧΙΚΑ: ΓΛΩΣΣΑ Ή ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ Ή ΙΔΙΩΜΑ ΑΧ. Γ. ΛΑΖΑΡΟΥ.....	213
Η ΙΤΑΛΙΚΗ ΚΑΤΟΧΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΒΡΙΝ ΣΤΗΝ ΤΙΣΙΝ ΜΕΡΟΣ Β' ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ	216
Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ. ΜΙΑ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ Ι.Α.ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ	227
ΤΑ ΔΕΙΝΑ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΗΣ ΣΥΡΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΖΩΗ ΓΚΕΝΑΚΟΥ	231
Ο ΡΙΤΣΑΡΝΤ ΝΤΟΚΙΝΣ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΑΘΕΪΣΜΟ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Β. ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ	233
<i>ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ</i>	
Η ΘΡΗΣΚΕΥΟΥΣΑ ΑΘΕΪΑ Ι.Κ.ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ	237
Η ΑΣΘΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΕΘΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΜΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ.....	239
ΕΙΣ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ.....	241
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΜΠΕΡΗΣ	
ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ 2015	242
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ 2015	247

ΟΡΓΑΝΟ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ
ΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΤΕΧΝΗ

www.xee.gr • ΚΩΔΙΚΟΣ 1692.

Διμηνιαίο περιοδικό

Τιμή τεύχους 2€
Έτήσια συνδρομή
Έσωτερικού 10€
Έξωτερικού 20€

Έκδοτης

«Χριστιανική Ένωση Ακτίνες»
Καρύτση 14, 105 61 Άθηναι, Τηλ. 210 32.35.023

Διευθυντής Σύνταξης

Γιάννης Κ. Τσέντος
Θελξινόνς 1, 166 74 Γλυφάδα

Ή Επιτροπή επιφυλάσσει σέ έαυτήν τό δικαίωμα νά μήν δημοσιεύει
ή νά συντέμνει κατά τήν κρίση της όποιοδήποτε χειρόγραφο. Χει-
ρόγραφα, δημοσιευόμενα ή μή, δέν επιστρέφονται.

Δημιουργικό - Έκτύπωση

«Λυχνία Α.Ε.» Όλοκληρωμένες λύσεις έντυπης έπικοινωνίας
Άνδραβίδας 7, 136 71 Χαμόμυθο Άχαρνών, Τ. 210 3410436, F. 210 3425967
www.lyhnia.com, info@lyhnia.com

Τόπος έκδοσης: Άθήνα, Νοέμβριος 2015

Εικόνα έξωφύλλου: Ή Γέννησις του Χριστου, Περιβληπτος, Μυστρας,
14ος αιώνας

ΚΥΒΕΡΝΗΣΕ ΜΑΣ ΕΣΥ, ΘΕΙΟ ΒΡΕΦΟΣ

Κύριε, πρὶν ἔλθεις στὴ γῆ μας, ἦσουν ὁ μεγάλος Ἀναμενόμενος. Μιά πονεμένη καὶ ταλαιπωρημένη ἀνθρωπότητα, πληγωμένη θανάσιμα ἀπὸ τὰ πυρωμένα βέλη τῆς ἁμαρτίας, περιέμενε ἐναγώνια τὴν ἐξ ὕψους ἐπίσκεψή Σου. Καὶ ὅταν «ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου» (Γαλάτ., δ' 4), ἦλθες, Σὺ ὁ παντοδύναμος Θεός, ἀνάμεσα στοὺς μικροὺς ἀνθρώπους τῆς γῆς.

Τὴ νύχτα τῆς Γεννήσεώς Σου, Σὲ ἀνύμνησαν στρατιᾶς ἀγγελικῆς μὲ οὐράνιους ὕμνους καὶ ὑπερκόσμιες ἁρμονίες (Λουκᾶ, β' 13). Ἐπειτα Σὲ εἶδαν, Σὲ ἄκουσαν, Σὲ ψηλάφησαν οἱ ἄπλοὶ καὶ φτωχοὶ ψαράδες τῆς Γαλιλαίας (Α' Ἰωάν., α' 1-3). Καὶ ὁμολόγησαν ὅτι ἦσουν πραγματικά «ὄν ἐγραψε Μωϋσῆς ἐν τῷ

νόμῳ καὶ οἱ Προφῆται» (Ἰωάν., α' 46). Καὶ ἀφοῦ Σὲ βρῆκαν, τὰ ἐγκατέλειψαν ὅλα καὶ ἦλθαν κοντά Σου. Ὁ λαὸς ποὺ Σὲ ἄκουγε κρεμόταν ἀπὸ τὰ χεῖλη Σου γοπετευμένος (Λουκᾶ, ιθ' 48). Οἱ ἐχθροὶ Σου ἔπεφταν θαμπωμένοι στὴ γῆ. Οἱ ἁμαρτωλοὶ κοντά Σου γίνονταν ἅγιοι. Οἱ διωκτὲς Σου φλογεροὶ μαθητὲς Σου. Ἡ παρουσία Σου σταματοῦσε ὄχι μόνο τίς φυσικὲς θύελλες, ἀλλὰ καὶ τίς πνευματικὲς τρικυμίες. Ὁ παντοδύναμος λόγος Σου ἀνάστανε νεκροὺς καὶ νεκρωμένες ψυχές. Ἦσουν πραγματικά ὅπως Σὲ περιμέναμε. Κραταῖδες καὶ Δυνατοί, Σωτῆρας καὶ Λυτρωτὴς τῶν ἀνθρώπων.

Καὶ σήμερα, Κύριε, εἴκοσι αἰῶνες μετὰ τὸν ἐρχομό Σου, Σὲ ἀναζητοῦμε μὲ τὴν ἴδια λαχτᾶρα καὶ τὸν ἴδιο πόθο, γιὰ νὰ μᾶς σώσεις καὶ νὰ μᾶς κυβερνήσεις. Εἶσαι ὁ μεγάλος μας Ἀναζητούμενος.

Ἐσένα ζητᾶμε, Κύριε. Ἐσένα ποθοῦμε σήμερα ὅσο ποτὲ ἄλλοτε. Γιατὶ οἱ φόβοι μᾶς ἔχουν ζώσει ἀπὸ παντοῦ. Οἱ ἀγωνίες μᾶς δηλητηριάζουν καθημερινά. Τὸ ἄγχος κοντεύει νὰ γίνει ὁ μόνιμος σύντροφος τῆς ζωῆς μας.

Γι' αὐτὸ καὶ ὅσοι Σὲ πιστεύουμε Σὲ ἀναζητᾶμε μὲ μεγαλύτερο πόθο. Θέλουμε νὰ δοῦμε τὴ γαλήνια μορφὴ Σου, γιὰ νὰ εἰρηνεύσουμε. Ποθοῦμε νὰ ἀκούσουμε τὸν λόγο Σου τὸν ὀδηγητικό, γιὰ νὰ βροῦμε τὸν δρόμο τῆς ἀγάπης. Ζητᾶμε τὴ χάρη Σου, γιὰ νὰ λυτρωθοῦμε.

Ποῦ θὰ σὲ βροῦμε, λατρευτέ μας Κύριε; «Διέλθετε ἔως Βηθλεὲμ καὶ εὐρήσετε βρέφος ἐσπαργανωμένον κείμενον ἐν φάτνῃ... ὃς ἐστὶ Χριστὸς Κύριος» (Λουκᾶ, β' 11).

Δὲν τὸ λέμε πάντοτε. Ὅμως ἡ ἀναζητήσιή Σου εἶναι κρυμμένη στὸ βάθος τῆς ψυχῆς μας. Πρὶν ἔλθεις, οἱ ἄνθρωποι ἔφτιαχναν ἀγάλατα, βωμοὺς καὶ εἶδωλα «**ζητεῖν τὸν Κύριον, εἰ ἄρα γε ψηλαφήσειαν αὐτὸν καὶ εὗροιν**» (Πράξ., ιζ' 27). Σήμερα φτιάχνουμε πυραύλους καὶ διαστημόπλοια ποὺ διασχίζουν τὸ στερέωμα. Δὲν βλέπεις, Κύριε, καὶ σ' αὐτὰ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν μας τὸν πόθο τῆς ψυχῆς μας νὰ Σὲ βρεῖ καὶ νὰ Σὲ ψηλαφήσει;

*Κυβέρνησέ μας ἐσύ, θεῖο
Βρέφος τῆς Βηθλεέμ,
γιὰ νὰ μὴ μᾶς
κυβερνήσει ἡ τυραννία,
ἡ βία, τὸ ἔγκλημα, τὸ χάος.
Ἐσύ, ὁ παντοδύναμος Θεὸς
τῆς εἰρήνης, τῆς ἀγάπης,
τῆς δικαιοσύνης
καὶ τῆς χαρᾶς.*

Ἐσένα ζητᾶμε, Κύριε. Ἐσένα ποθοῦμε σήμερα ὅσο ποτὲ ἄλλοτε. Γιατὶ οἱ φόβοι μᾶς ἔχουν ζῶσει ἀπὸ παντοῦ. Οἱ ἀγωνίες μᾶς δηλητηριάζουν καθημερινά. Τὸ ἄγχος κοντεύει νὰ γίνῃ ὁ μόνιμος σύντροφος τῆς ζωῆς μας. Γι' αὐτὸ καὶ ὅσοι Σὲ πιστεύουμε Σὲ ἀναζητᾶμε μὲ μεγαλύτερο πόθο. Θέλουμε νὰ δοῦμε τὴ γαλίνα μορφὴ Σου, γιὰ νὰ εἰρηνεύσουμε. Ποθοῦμε νὰ ἀκούσουμε τὸν λόγο Σου τὸν ὀδηγητικό, γιὰ νὰ βροῦμε τὸν δρόμο τῆς ἀγάπης. Ζητᾶμε τὴ χάρι Σου, γιὰ νὰ λυτρωθοῦμε. Ποῦ θὰ σὲ βροῦμε, λατρευτέ μας Κύριε; «**Διέλθετε ἕως Βηθλεέμ καὶ εὗρήσετε βρέφος ἔσπαργανωμένον κείμενον ἐν φάτνῃ... ὃς ἐστὶ Χριστὸς Κύριος**» (Λουκᾶ, β' 11).

Ὁ Σωτήρας καὶ Κυβερνήτης μας «**βρέφος ἔσπαργανωμένον**»! Καὶ ὅμως, σ' αὐτὴ τὴν «ἀδυναμία» κρύβεται ἡ θεϊκὴ παντοδυναμία. Τί κι ἂν ὁ ἐπιρριμένος ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ φαντασθεῖ τὸν Κυβερνήτη καὶ Θεὸ μέσα σὲ μιὰ φτωχικὴ φάτνη; Ἐνα μικρὸ καὶ ἀδύνατο νήπιο θὰ μπορέσει νὰ ἀπαλύνει τοὺς πόνους μας, νὰ στεγνώσει τὰ δάκρυά μας, νὰ ἐξαλείψει τὶς ἀδικίες, νὰ ξεριζώσῃ τὰ πάθη μας; Ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι, οἱ τεχνοκράτες τῆς αὐγῆς τοῦ 21ου αἰῶνα, ζητᾶμε Κυβερνήτη στὰ μέτρα μας. Ἐνα μικρὸ νήπιο τί μπορεῖ νὰ κάνει;

Καὶ ὅμως, Ἐσύ, τὸ θεῖο Βρέφος τῆς Βηθλεέμ, εἶσα ὁ παντοδύναμος Θεός. Ὁ μόνος ἱκανὸς νὰ κυβερνήσει τὸν σημερινὸ μας κόσμο. Ὁ μόνος ποὺ μπορεῖ νὰ κατακτῆσει τὶς καρδιὲς καὶ νὰ τὶς μεταβάλλῃ ἀπὸ πέτρινες σὲ σάρκινες. Ὁ μόνος ποὺ μπορεῖ νὰ εἰρηνεύσει τοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ φέρῃ τὴν εἰρήνη στὴ σπαρασσόμενη γῆ μας.

Κυβέρνησέ μας ἐσύ, θεῖο Βρέφος τῆς Βηθλεέμ, γιὰ νὰ μὴ μᾶς κυβερνήσει ἡ τυραννία, ἡ βία, τὸ ἔγκλημα, τὸ χάος. Ἐσύ, ὁ παντοδύναμος Θεὸς τῆς εἰρήνης, τῆς ἀγάπης, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς χαρᾶς.

G.B.M.

Ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ ποίημα: ΔΕΥΤΕ ΙΔΩΜΕΝ ΠΙΣΤΟΙ!...

Στὰ μαῦρα καὶ βαθιὰ μεσάνυχτα,
ἢ νύχτα – ἰδέσ' ροδοχαράζει!
Γιορτάζουν οἱ οὐρανοὶ τῆς Βηθλεέμ,
βρέχοντας θεῖο φωτοχαλάζι.

Κι ἢ γῆ τὸ πίνει, πίνει λαίμαργα,
γιατὶ ἀπὸ φῶς ἔχει διψάσει.
Πόσες χιλιάδες χρόνια ἐπρόσμενε
τὴν ἄγια αὐτὴ στιγμή νὰ φτάσει!

ὦ Σὺ, μεγάλε Ἀναμενόμενη
τοῦ δύστυχου πεσμένου ἀνθρώπου!
Γιὰ Σὲ ψαλμοὶ κι ᾠδὲς καὶ σίβυλλες,
γιὰ Σένα οἱ θρόνοι κάθε τόπου.

Γιὰ Σὲ ὁ Δαβὶδ τὴ λύρα ἀνάκρουσε,
κι ὁ μεγαλόπνοος Ἡσαΐας,
ποὺ διασκελίζοντας τὰ σύνορα
τῆς Ἰουδαίας καὶ τῆς Ἀσίας,

στῆς γῆς τὰ πέρατα τὸ κήρυξε,
πῶς θεῖο Παιδί γιὰ μᾶς ἐδόθη,
π' ὅλοι θὰ βροῦν σ' Αὐτὸ τὴν πλήρωσι
οἱ πανανθρώπινοί μας πόθοι.

Τὸν ἐρχομὸ Σου, ὦ! πῶς τὸν ἐπρόσμενε
τοῦ βράχου ὁ τραγικὸς Δεσμώτης,
ὅσο τὰ σπλάγχνα τ' ὄρνιο ἐσπάραζε
τῆς ἀδαπάνητῆς του νιότης!

Κι ἤρθες! Δὲν ἤρθες μ' ἀστροπέλεκα
καὶ μὲ βροντὲς καὶ καταγιῖδα.
Ἦρθες σὰν αὖρα, σὰν πνοή, σὰν φῶς,
σὰν ὀρθρινὴ δροσοσταλίδα.

Ἦρθες! Μπροστά Σου γονατίζουμε
– Μάγοι φτασμένοι ἀπὸ τὰ ξένα,
καὶ ταπεινὰ Σὲ χαιρετίζουμε
τὸν Λατρευτὸ μας καὶ τὸν Ἕνα.

Τῆς νοσταλγίας τ' Ἀστέρι τ' ἄγρυπνο
στὴ Φάτνη Σου μᾶς ἔχει φέρει.
Κι ἂν μᾶς ἐράπισε τὰ μάγουλα
τὸ χειμωνιάτικο ἀγριοκαίρι,

κι ἂν χίλιοι δυὸ στὸ δρόμο βρέθηκαν
–ξυπνοί!– νὰ μᾶς περιγελάσουν
καὶ νὰ μᾶς λὲν πῶς εἶσαι χίμαιρα,
καὶ τρέλλα τὸ κυνήγημά Σου,

μὰ ἐμεῖς, ὦ θησαυρέ, Σὲ βρήκαμε,
καὶ τὴ χαρὰ μας διαλαλοῦμε!
Ἦς εἶσαι Θεὸς ἄυλος κι ἄπιαστος·
ἐμεῖς στὰ χέρια Σὲ κρατοῦμε!

ὦ Σὺ, γλυκιὰ Πραγματικότητα
ποὺ ψηλαφοῦν τὰ δάχτυλά μας!
Σὲ λέμε –κι ἂς τ' ἀκούσουν οἱ ἄπιστοι–
Κύριο, Σωτῆρα, Βασιλιά μας.

Ἦς Σὲ ξεχνοῦν ὅσοι πιστέψανε
στὴ γνώση τους καὶ στὴ σοφία.
Ἐμεῖς μακριὰ Σου πῶς θὰ ζήσουμε
ὦ Λόγε! ὦ Βρέφος! ὦ Μεσσία!;

Ὅλα κοντὰ Σου ἐμεῖς τὰ βρήκαμε:
γνώση, ὁμορφιὰ καὶ φῶς καὶ πλοῦτη.
Ἄλλο μας καύχημα δὲν ἔχουμε,
ὄξω ἀπ' τὴν ἄγια Φάτνη ἐτούτη.

Τὸ μυστικὸ μᾶς τῶπε ὁ ἄγγελος
ὦ! Ἐλπίδα μας κι Ἀπαντοχί μας!
Μιὰ θεία Γέννησι γιορτάζουμε
στὴ Βηθλεέμ καὶ στὴν ψυχὴ μας!

Αἰώνια μέσα μας Χριστοῦγεννα
κι ἀνθοβολοῦνε κρῖνα ὀλάσπρα.
Κι ἀπ' τῶν ψυχῶν μας τὸ στερέωμα
σταλάζουν φῶς κι ἀσίμη τ' ἄστρα!

Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

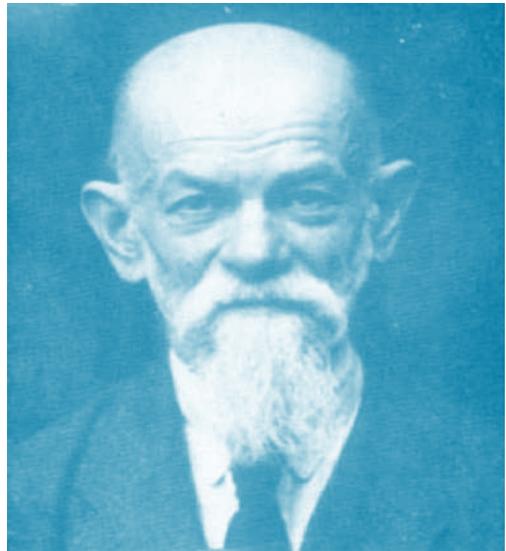
ΔΜΙΤΡΗ ΦΕΝΤΟΡΟΒΙΤΣ ΓΕΓΚΟΡΟΦ

“Ένας όσιομάρτυρας
στή δίνη του καθεστῶτος
που γέννησε η Όκτωβριανή Έπανάσταση.

ΜΕΡΟΣ Β΄

Στὰ τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ 1920 χαράσσονται οἱ βασικὲς γραμμὲς στὴν πολιτικὴ τοῦ σοβιετικοῦ κράτους γιὰ θέματα ἀνωτάτης παιδείας. Ἡ ἐκπαίδευση¹ ἔπρεπε νὰ στηριχθεῖ σὲ ιδεολογικὴ βάση, στὴ μαρξιστικὴ ιδεολογία. Οἱ καθηγητὲς δὲν ἔπρεπε μόνο νὰ εἶναι νομοταγεῖς στὸ σοβιετικὸ καθεστῶς – αὐτὸ πιά δὲν ἦταν ἀρκετό· ἔπρεπε νὰ διδάξουν καὶ νὰ διαπαιδαγωγίσουν τὶς καινούργιες γενιὲς στὰ μαρξιστικὰ ιδεώδη. Ὅπως ἤδη ἀναφέραμε, ἡ διαστρωμάτωση τῶν φοιτητῶν εἶχε πιά μεταβληθεῖ, ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ μεταβληθεῖ καὶ τὸ σύστημα τῶν σπουδῶν, καθὼς σὲ κάθε πανεπιστήμιο καὶ σὲ κάθε τμημα σπουδῶν θὰ ἔπρεπε νὰ εἰσαχθοῦν τὰ μαθήματα μαρξισμοῦ - λενινισμοῦ καὶ ἀθείας. Οἱ καινούργιοι σπουδαστὲς, πού στὸ μέλλον θὰ ἀντικαθιστοῦσαν τοὺς καθηγητὲς τους, ἔπρεπε νὰ ἦσαν ιδεολογικὰ καταρτισμένοι.

Ὅπως ἀναφέρει ὁ I. Zaidenvar, στὰ μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ 20 οἱ προλε-

τάριοι φοιτητὲς «κηρύσσουν τὸν πόλεμο» στὸν καθηγητὴ Egorov, ὁ ὁποῖος ὑποχρεώνεται νὰ ἐγκαταλείψει τὴ θέση τοῦ ἐπικεφαλῆς τῆς Ἐπιτροπῆς Θεμάτων καθὼς καὶ τὴν προεδρία τοῦ Μαθηματικοῦ Ἰνστιτούτου. Ἀμέσως μετὰ τὴν παραίτησή του, ὄλο καὶ περισσότεροι προλετάριοι ἀρχίζουν νὰ ἐργάζονται στὸ Ἰνστιτούτο, ἐνῶ καταστρατηγοῦνται θεμελιώδεις πανεπιστημιακοὶ θεσμοί. Ἔτσι, καταργεῖται ἡ προφορικὴ ἐξέταση γιὰ τὴ

1 Θυμίζουμε πὼς ἡ ἐκπαίδευση εἶχε ἐξαιρετικὴ σημασία γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς βιομηχανίας, ἀκόμα καὶ τῆς πολεμικῆς, καὶ φυσικὰ ἡ μαθηματικὴ παιδεία κατεῖχε σημαντικὴ θέση.

διδασκαρική διατριβή,² καθώς ήθελαν νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ ὁποιοδῆποτε σύστημα ποὺ θύμιζε τὸ παλαιὸ καθεστῶς.

Στὰ τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ 1920 χαράσσονται οἱ βασικὲς γραμμὲς στὴν πολιτικὴν τοῦ σοβιετικοῦ κράτους γιὰ θέματα ἀνωτάτης παιδείας. Ἡ ἐκπαίδευση ἔπρεπε νὰ στηριχθεῖ σὲ ἰδεολογικὴ βάση, στὴ μαρξιστικὴ ἰδεολογία. Οἱ καθηγητὲς δὲν ἔπρεπε μόνον νὰ εἶναι νομοταγεῖς στὸ σοβιετικὸ καθεστῶς – αὐτὸ πιά δὲν ἦταν ἀρκετό· ἔπρεπε νὰ διδάξουν καὶ νὰ διαπαιδαγωγήσουν τὶς καινούργιες γενιὲς στὰ μαρξιστικὰ ἰδεώδη.

Ὁ Zaidenvar σημειώνει πὼς στὴ συνάντησιν³ τῶν νέων ἐπιστημόνων τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Μόσχας, στὶς 21 Δεκεμβρίου 1929, «ἐντονα ἐπιτίθενται στὸν καθηγητὴ Egorov, ἐπικρίνοντας τὴν ἀποστεοποίησης του, τὴν ἀδράνειά του, τὴν ἔλλειψη πολιτικοῦ ζήλου στὴν ἀναμορφωτικὴ καὶ ἀνανεωτικὴ παιδαγωγικὴ ἐρευνητικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ δραστηριότητα καὶ μεθοδολογία».⁴ Στὴ συνάντησι

2 Πίστευαν πὼς εἶναι ἀντιπαιδαγωγικὴ καὶ φθείρει ψυχολογικὰ τοὺς ὑποψηφίους.

3 I. G. Dolin, Ἡ συνάντησι τῶν μεταπτυχιακῶν φοιτητῶν *Nauchnii Rabotnik* 1930 no 1 σσ. 18-20 (στὰ ρωσικά).

4 I. Zaidenvar, Ἡ Ὀκτωβριανὴ Ἐπανάστασι στὴ Μαθηματικὴ Ἐταιρεία καὶ στὸ Ἰνστιτοῦτο Μηχανικῆς καὶ Μαθηματικῶν. *Varnitsa*. 1930 no

αὐτὴ δὲν διστάζει νὰ ἐπιπλήξει δημόσια τὸ καθεστῶς, παρεμβαίνοντας μὲ θάρρος στὴ συζήτησι σχετικά μὲ τὸ πρόγραμμα ποὺ ἀνακοινώνει, ὁ Schmidt, ὁ καινούργιος διευθυντὴς τοῦ Μαθηματικοῦ Ἰνστιτοῦτου, καὶ ὑπογραμμίζει πὼς ἡ πραγματικὴ δολιοφθορὰ εἶναι ἡ ἐπιβολὴ μιᾶς τυποποιημένης ἀποψης. Ὁ Γεγκόροφ δὲν δίσταζε ποτὲ νὰ διατυπώσῃ τὶς ἀπόψεις του. Ὅπως θυμᾶται ὁ N. M. Beskin, «ἦταν ἀνθρώπος μὲ ἀρχὲς καὶ τίποτα δὲν φοβόταν. Ἐλεγε πὼς, ἀν κατὰ τὴ διάρκεια τῶν συνεδριάσεων κάποιος ἀνέφερε κάτι μὲ τὸ ὁποῖο δὲν συμφωνοῦσε, ἔπρεπε ἐκεῖ μὲσα ἀνοιχτὰ νὰ δηλώσῃ τὴν ἀντίθεσή του. Ἐτσι ἔκανε πάντα, καὶ μέχρι τὸ 1930 αὐτὸ δὲν εἶχε καμμία συνέπεια».⁵ Στὸ καινούργιο αὐτὸ πρόγραμμα τοῦ Schmidt περιλαμβάνεται καὶ ἡ σχετικὴ παράγραφος γιὰ ἀντιθησκευτικὸ ἔργο. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ μεγάλος Ρῶσος ἱστορικὸς τῶν μαθηματικῶν A. P. Youshkevitch θεωρεῖ τὶς κατηγορίες ποὺ ἐξαπέλυσε τὸ σοβιετικὸ καθεστῶς ἐναντίον τοῦ Egorov ὡς θρησκευτικοπολιτικὲς.

Ὁ ἀπὸ παντοῦ βαλλόμενος ἡγέτης τῆς Μαθηματικῆς κοινότητας δὲν λυγίζει, ἀλλὰ ἀγωνίζεται νὰ περισώσει τὴν ἀξιοπρέπεια, τὴ δική του καθὼς καὶ τῶν λιγοστῶν ὁμοφρονούντων. Στὸ Χάρκοβο θὰ ὑπερασπισθεῖ γιὰ τελευταία φορὰ δημόσια τὴν τιμὴ τοῦ ἐπιστήμονα ποὺ ἀντιτάσσεται στὴ βιαιότητα τῆς ἀπολυταρχίας καὶ τοῦ δεσποτισμοῦ. Ἦξερε πὼς οἱ Πέρσες στὸ τέλος θὰ διαβοῦν, ἀλλὰ κι ἐκεῖνος εἶχε μάθει νὰ ὑπερασπίζεται Θερμοπύλες. Τὸν Ἰούνιο τοῦ 1930 γίνεται στὸ Χάρκοβο τὸ πρῶτο Συνέδριο Μαθηματικῶν τῆς Σοβιετικῆς Ἐνωσις,

11-12 σσ. 73-74 (στὰ ρωσικά). Ὁ συγγραφέας αὐτοῦ τοῦ ἄρθρου παραμένει ἀκόμα καὶ σήμερον ἄγνωστος. Δὲν ἔχει γίνει δυνατὴ ἡ ἀποκάλυψις τῆς ἀληθινῆς ταυτότητάς του.

5 N. M. Beskii op. cit. σ. 176.

όπου συμμετέχουν 471 σύνεδροι από 54 πόλεις της χώρας, ενώ 14 ξένοι σύνεδροι παρακολουθούν αυτό το συνέδριο, σημαντική εκδήλωση για τη μαθηματική ζωή της χώρας. Όμως ταυτόχρονα το συνέδριο αποτέλεσε ένα είδος *experimentum crucis* για την αναμφισβήτητη επίρροη του σοβιετικού καθεστώτος στην έθνική μαθηματική κοινότητα.

Ήν και ο Egorov προώθησε στην πρώτη συνεδρίαση, μια μικρή ομάδα

*Ο Egorov ήταν ένας
βαθύτατα θρησκευόμενος
άνθρωπος, με ακλόνητη
πίστη και θεολογικές
άνησυχίες.*

συνέδρων, συμπεριλαμβανομένων του Egorov και του Bernstein, αντιτίθενται στην αποστολή τηλεγραφήματος στο 16^ο Συνέδριο του Κομμουνιστικού Κόμματος⁶ (20.6.-13.7.1930), το οποίο γινόταν εκείνη την ίδια εποχή στη Μόσχα και αριθμούσε πάνω από 3.000.000 μέλη. Φυσικά το χαρετιστήριο τηλεγράφημα στάλθηκε, και οι συνεδριάσεις κύλησαν κάτω από την υπαγόρευση των «ένσυνειδητων» συνέδρων, δηλαδή σύμφωνα με τη γραμμή των σημαντικών συντρόφων του κόμματος. Η έκφραση μάλιστα της ιδεολογικής γραμμής παρουσιάζεται με την ανακοίνωση του Schmidt: *Ο ρόλος των Μαθηματικών στην οικοδόμηση του σοσιαλισμού.*

Λίγο μετά το Συνέδριο αυτό στο Χάρκοβο, ο Egorov, έπιστρέφοντας στη Μόσχα, συλλαμβάνεται, όμως η Μαθηματική Έταιρεία συνεχίζει τις συνεδριά-

σεις της. Ο S. P. Finikov, ένας από τους μαθητές του Egorov, μπορεί ακόμα, όπως και ο Kurosh, να ανακοινώνουν τα αποτελέσματά τους. Στην Έταιρεία όμως δημιουργείται μια *Ομάδα Πρωτοβουλίας*,⁷ η οποία αναγγέλλει την ικανοποίησή της για την αποπομπή του Finikov από το Ίνστιτούτο, καθώς και για την αναδιοργάνωση της Έταιρείας με το πρόγραμμα των όκτώ σημείων στο οποίο συμπεριλαμβανόταν η πολιτική αναμόρφωση και η πάλη ενάντια «στη διαλεκτική στάση για τη θρησκεία και την ιδεαλιστική φιλοσοφία», ενώ ειδική τιμητική μνεία γίνεται για τη λενινιστική καθοδήγηση «του πεπειραμένου ήγέτη συντρόφου Στάλιν».⁸ Ήν και η πλειοψηφία των μαθηματικών η οποία υπογράφει αυτή τη διακήρυξη δεν ανήκει στο Κομμουνιστικό Κόμμα, αναγκάζονται να υποσχεθούν πως θα καλύψουν τον χρόνο που έχασαν, όταν δεν εντάχθηκαν έγκαιρα στον αγώνα. Είχαν καλά κατανοήσει πως η αντίσταση σήμαινε «διαγραφή».

Μετά τη σύλληψη του Egorov, η έκστρατεια εναντίον του δεν κοπάζει. Τόσο ο Kolman και οι προλετάριοι φοιτητές D. A. Raikov και G. V. Khoroton, όσο και οι «κόκκινοι» καθηγητές Schmidt, Yanovskaya κ.ά. γίνονται άσυγκράτητοι. Ο Lynsternik και ο Gelfond ονομάζονται αντίστοιχα αρχισυντάκτης και γραμματέας του όργανου της Μαθηματικής Έταιρείας, *Mathematicheskii Sbornik*,

6 Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. το βιβλίο του L. B. Shapiro, *De Léline à Staline: Histoire du Parti Communiste de l'Union Sovietique*. Paris 1967.

7 Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. L. A. Lynsternik, L. G. Shnirelman, A. Gelfond, L. Pontryagin και Nekrasov, Διακήρυξη της Ομάδας Πρωτοβουλίας για την αναδιοργάνωση της Μαθηματικής Έταιρείας. *Nauchnyi Rabotnik (Ο Επιστημονικός Έργατης)* 1930 No 11-12 σσ. 67-71 (στα ρωσικά).

8 Πβ. το βιβλίο της ακαδημαϊκού Hélène Carrère d'Encausse, *Staline, l'ordre par la terreur*. Paris 1998 και A. Ulam, *Stalin. The Man and his Era*, New York 1973 και J. Elleinstein, *Staline*, Paris 1984.

Ὁ Egoron συλλαμβάνεται τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1930 καὶ ὀδηγεῖται στὸ διαβόητο κτήριο τῆς Λιουμπιάνκα. Ἀπομονωμένος, ἀποκομμένος ἀπὸ τὸν ἐξωτερικὸ κόσμο, ὑπομένει τὸ μαρτύριο τῆς ὀρθοστασίας, τῆς ἀνάκρισης καὶ τῆς ἀϋπνίας. Οἱ καθημερινὲς ἀνακρίσεις δὲν ἀπέδιδαν, διότι ὁ Γεγκόροφ οὔτε κατέδωσε ποτὲ κανέναν ἀλλὰ οὔτε ὑπέγραψε κανένα χαρτί, ὅπως ἐπίμονα τοῦ ζητοῦσαν, ὅπου νὰ παραδέχεται ὅτι εἶναι ἐχθρὸς τοῦ κράτους. Ἀντίθετα, ὑπέγραψε πολλὰ φορὲς ὅτι δὲν εἶναι ἐχθρὸς τῆς πατρίδος του καὶ ὅτι ὁ μεγαλύτερος ἐχθρὸς εἶναι οἱ μπολσεβίκοι.

ἐνῶ, μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Egoron, ὁ Aleksandron⁹ ἐκλέγεται πρόεδρος τῆς Ἐταιρείας τὸ 1932. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ σπουδαῖοι μαθηματικοὶ ἀπέκτησαν ἀξιώματα, ὁμως μὲ τὴ τιμήμα! Ὅλοι ἔγιναν ὑποχείρι-οι στὶς δολοπλοκίες τοῦ Kolman.

Τὸ 1931 ὁ Kolman γράφει ἕνα σχε-τικὸ ἄρθρο, *Δολιοφθορὰ στὴν Ἐπιστήμη*,¹⁰ ποὺ δημοσιεύεται στὸ περιοδικὸ *Μπολσεβίκος*, ὅπου ἀναφέρει πῶς: «*Ἡ ἀντικατάσταση τοῦ φιλελευθερισμοῦ στὴ μπολσεβιστικὴ πολιτικὴ στὴν ἐπιστήμη ἔχει γίνει ἀκόμα περισσότερο ἐγκλημα-τικὴ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ ἀντιδραστικὲς θεωρίες ἔχουν φανερωθεῖ ἀπὸ τόσο ση-μαντικὸς καθηγητὲς ὅπως ὁ μαθητὴς τοῦ Mach Frenkel στὴ Φυσικὴ ... ὁ Berg στὴ Βιολογία, ὁ Savitch στὴν Ψυχολογία, ὁ Koltson στὴν Εὐγονική, ὁ Vernadsky στὴ Γεωλογία, ὁ Egoron καὶ ὁ Bogomolon στὰ Μαθηματικά. Ὅλοι σχεδίασαν τὶς πιὸ ἀντιδραστικὲς κοινωνικὲς θεωρίες στοὺς ἀντίστοιχους κλάδους τῆς ἐπι-στήμης*».¹¹

Τὸ ὄνομα λοιπὸν τοῦ Egoron ἐμφανί-ζεται στὸν κατάλογο τῶν δολιοφθορῶν. Ἦταν λοιπὸν ὁ Egoron ἕνας ἐχθρὸς τοῦ λαοῦ; Φυσικὰ καὶ ἦταν.

Καὶ ὁ Kolman ξαναχτυπᾷ, γιὰ μία ἀκόμα φορὰ.

Τὸ μαθηματικὸ Τμήμα τῆς Κομμουνι-στικῆς Ἀκαδημίας δημοσιεύει μὲ ἐκδότη τὸν Kolman μὴ ἐπιτομὴ μὲ τίτλο *Πάλη γιὰ τὴν ὑλιστικὴ διαλεκτικὴ στὰ Μαθη-ματικά*, ὅπου στὸν πρόλογο, ἀναμφίβο-λα γραμμένο ἀπὸ τὸν Kolman, διαφαί-νεται ἡ ἐχθρικὴ στάση τοῦ καθεστῶτος στὸν ἀποδυναμωμένο ἀπὸ ἀξιώματα, ἀλλὰ ὄχι ἀπὸ τὸ ἠθικὸ του ἀνάστημα, πατριάρχη τῶν ρωσικῶν μαθηματικῶν: «*Μετὰ τὴν κατάρρευση τοῦ καπιταλι-σμοῦ ἢ μοσχοβίτικη Μαθηματικὴ Σχολὴ ἤρρεμα ἐπανῆλθε στὴν πρότερη πορεία τῆς, διατηρώντας τοὺς δούλους τῆς καὶ τὴν κληρικὴ φιλοσοφία τῆς σὲ μεταμφί-εση... Οἱ Βασίλειφ, οἱ Bogomolovs καὶ οἱ Florenskies δημοσιεύουν τοὺς μυστικὸς τους, ἀπόλυτα ἰδεαλιστικὸς διαλογι-σμούς τους σὲ σοβιετικὲς ἐκδόσεις. Τὸ ἴδιο κάνουν καὶ οἱ Egoron, κρύβοντας τὴ θανάσιμη ἐχθρὰ τους γιὰ τὸν σοσια-λισμὸ καὶ ἀπέχοντας νὰ ὑπογράψουν τὴν ἔκκληση πρὸς τοὺς ξένους ἐπιστήμονες*

9 Γιὰ περισσότερες λεπτομέρειες βλ. τὸ βιβλί-ο τοῦ: P. S. Aleksandron, *Matematika v SSSR Za 15 let*. Moskvà, Gostekhizdat 1932. (στὰ ρωσικά).

10 E. Kolman, *Δολιοφθορὰ στὴν Ἐπιστήμη. Bol-shevik*. No 2 1931 σσ. 73-81 (στὰ ρωσικά).

11 Idem. σ. 74.

για *δολιοφθορείς*». ¹² ¹³

Στην επόμενη συνεδρίαση της Μαθηματικής Έταιρείας, στις 21 Νοεμβρίου του 1930, η *Ομάδα Πρωτοβουλίας* έδειξε πώς είχε αποκτήσει τον πλήρη έλεγχο της Έταιρείας. Ο Finikov¹⁴, που προσπαθεί να υπερασπισθεί τον πρόεδρο και καθηγητή του, όπως ήδη αναφέραμε, αποπέμπεται από την Έταιρεία. Τα γεγονότα παρουσιάζονται σε μια σημείωση από τους εκδότες στο επόμενο τεύχος του περιοδικού, όπου φυσικά αναφέρεται πώς η Έταιρεία υιοθέτησε τη διακήρυξη της Ομάδας Πρωτοβουλίας και ότι ο Egoron καταγγέλθηκε «*ως αντιδραστικός και άνθρωπος της Εκκλησίας*».

Η κατηγορία του αντιδραστικού είναι προφανής. Ένας έπιστήμονας διεθνούς κύρους που αρνείται να υποταχθεί στο καινούργιο καθεστώς είναι φανερά αντιδραστικός. Όμως η κατηγορία άνθρωπος της Εκκλησίας τί σημαίνει;

Ο Egoron ήταν ένας βαθύτατα θρησκευόμενος άνθρωπος, με ακλόνητη πίστη και θεολογικές άνησυχίες. Το βαθύ θρησκευτικό αίσθημα που κατάκλυζε τον Γεγκόροφ θυμάται ο γραμματέας του N. M. Beskii: «*Στο σπίτι του συναντούσα ιερείς, των οποίων με σεβασμό άσπαζόταν το χέρι. Στο γραφείο του υπήρχαν πάντα οι Βίοι Αγίων και μαθηματικά βιβλία. Μετά τα μαθηματικά, για να ξεκουρασθεί, διάβαζε θεολογικά βιβλία*». ¹⁵

12 E. Kolman, *Πάλι για την ύλιστική διαλεκτική στα Μαθηματικά* G.N.T. Μόσχα Λένινγκραντ. 1931 (στα ρωσικά).

13 Μεταξύ των «δολιοφθορέων» συμπεριλαμβάνεται και ο Luzin, για χρόνια διαβίων στην Έσπερία.

14 Για τη συμβολή του Finikov στα μαθηματικά βλ. N. Luzin, Κριτική του επιστημονικού έργου του καθηγητή Serguei Pavlovich Finikov *Istoriko Math. Issled.* No 29 (1985) σσ. 293-316, καθώς και κριτική του επιστημονικού έργου του S. P. Finikov κατά την τελευταία περίοδο 1938-1946. *ibidem.* No. 29 1985 σσ. 316-318.

15 N. M. Beskii, *op. cit.* σ. 176.

¹⁶ ¹⁷ Καθηγητής του μεγάλου φιλοσόφου, θεολόγου και μαθηματικού P. Florenskii (1882-1937), όπως και ο φιλόσοφος A.F. Losev (1893-1988), ενδιαφέρθηκε για το κίνημα Imoslania. Η διδασκαλία αυτού του κινήματος διαδόθηκε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα με το βιβλίο του μοναχού Ίλαρίωνος *Στά βουνά του Καυκάσου*,¹⁸ που έγραψε το 1907 και προκάλεσε έντονους τριγμούς στους κόλπους της ρωσικής Εκκλησίας.¹⁹

Ο Ίλαρίων, ο οποίος είχε ζήσει για αρκετά χρόνια στη μονή του Αγίου Παντελεήμονα στο Άγιο Όρος²⁰, με το βιβλίο του αυτό, το οποίο βασίζεται σε μια συμβολική παράδοση της Ορθόδοξης λειτουργίας, ειδικά της προσευχής, για τον Ίησού Χριστό, έδωσε μια καινούργια,

16 Οι έρουνες του φίλου καθηγητού Ch. Ford έχουν φέρει στο φως πολλά καινούργια στοιχεία. Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Ch. Ford, Dmitrii Egorov: *Mathematics and Religion in Moscow. The Mathematical Intelligencer* vol. 13 1991 σσ. 24-30.

17 Για μια γενικότερη θεώρηση βλ. Γ. Φλορόφσκι, *Χριστιανισμός και πολιτισμός* μετάφρ. Ν. Πουρναρά, έκδ. Π. Πουρναρά Θεσσαλονίκη 1982 και *Άγια Γραφή, Εκκλησία, Παράδοση*. Μετάφρ. Δ. Γ. Τσάμπ έκδ. Π. Πουρναρά Θεσσαλονίκη 1976.

18 Ο πλήρης τίτλος είναι: *Στά βουνά του Καυκάσου: μια συζήτηση μεταξύ δύο ηλικιωμένων ασκητών σχετικά με την εσώτερη ένωση των καρδιών μας με τον Κύριο μέσω της προσευχής του Ίησού Χριστού ή την πνευματική δραστηριότητα των σύγχρονων έρημιτών, γραμμένο από τον έρημίτη των βουνών του Καυκάσου, τον μοναχό Ίλαρίωνα*. 1^η έκδοση Batalpashinsk 1907. 2^η βελτιωμένη και έπνυξημένη 1910, 3^η έκδοση Kievskaia Perchersskaia Lavra 1912.

19 Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. τη μελέτη του T. Dykstra, *Heresy on Mt. Athos: Conflict over the Name of God among Russian monks and hierarchs, 1912-1914. St. Vladimir's Seminary New York* 1988.

20 Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. το βιβλίο του Κ. Παπουλίδη, *Οί Ρώσοι ονοματολάτραι του Αγίου Όρους*. Θεσσαλονίκη IXMA 1977.

ἐξέχουσα διάσταση.²¹ Στὴν προσευχὴ τοῦ Ἰησοῦ²² ὁ πιστὸς²³ προφέρει ἑκατοντάδες φορὲς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ καὶ τοῦ Θεοῦ, μέχρις οὗτου ὅλο του τὸ εἶναι ἀγγίζει τὰ «ὕψη τοῦ Πνεύματος» καὶ γίνεται ἔκφραση ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸ καὶ τὸν πλησίον. Σύμφωνα μὲ τὸν Ἰλαρίωνα, ὁ προσευχόμενος μὲ τὴ ρυθμικὴ ἐπίκλιση τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ φθάνει σ' ἓνα εἶδος Ἑνώσεως μὲ τὸν Θεό, καὶ αὐτὸ ἀποδεικνύει, ἀναφέρει ὁ Ἰλαρίων, πὼς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἶναι Ἅγιο αὐτὸ καθ' αὐτό, δηλαδὴ «τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἶναι Θεός».²⁴

Τὸ βιβλίον αὐτὸ ἔγινε δεκτὸ πρῶτα

21 Iisusonaia molitva (ὅπως λέγεται στὰ ρωσικά).

Ἡ καταγωγή τῆς προσευχῆς τοῦ Ἰησοῦ συχνὰ ἀποδίδεται στὶς ὁδηγίες τοῦ Ἀποστόλου Παύλου «ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε» [Α' Θεσσαλ. 5.17] καὶ ὑπάρχει τόσο στὴν Ἀνατολικὴ ὅσο καὶ στὴ Δυτικὴ Ἐκκλησία. Πβ. καὶ τὴν προσευχὴ τῶν ἡσυχαστῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν προσευχὴ τους, ὅπως ἀναφέρει ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς, ἐπιδιώκουν νὰ ἀντικρύσουν τὸ θείο φῶς «τὴν τε ἀναπνοὴν μικρὸν ἐπέχειν συνεβούλευον ... ὡς καὶ τὴν διάνοιαν πρὸς βραχὺ γοῶν συνεπισχοίη, τὸν τε ὀφθαλμὸν μὲν ὧδε κακεῖσε περιάγειν, ἀλλ' οἷον ἐρείσματί τινι τῷ οἰκείῳ στήθει ἢ τῷ ὀμφαλῷ τοῦτον προσερείδειν καὶ τὴν δι' ὄψεως ἔξω χρομένην δύναμιν τοῦ νοῦ τῆς καρδίας εἴσω πέμπειν αὐθις διὰ τοῦ τοιοῦτου σχήματος τοῦ σώματος» Γρηγόριος Παλαμᾶς, β' πρὸς Βαρλαάμ. Βλ. Κ. Ε. Μπέπ, *Ἡ θεωρία γιὰ τὸν Λόγο* Φιλοσοφικὴ καὶ θεολογικὴ δοκιμὴ κατανόησης τοῦ ὑπερβατικῆς δὶχως μύθους καὶ πάθης. Ἐκδ. Ἐννομία Verlag 2007.

22 Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱέ τοῦ Θεοῦ, ἔλεψον με, τὸν ἁμαρτωλόν.

23 Ἐνα θαυμάσιο βιβλίον ποὺ κυκλοφορεῖ στὰ ἑλληνικά γι' αὐτὸ τὸ θέμα εἶναι: *Μυσταγωγία στὴν Σωτηρία Προσευχῆ* τοῦ πρωθιερέως Βαλεντίνο Σβεντσίτσκι. Ἔκδοσις Ἱερᾶς Μητροπόλεως Νικοπόλεως. Πρέβεζα 2003. Εὐχαριστῶ ἀπὸ καρδίας τὴν Κυρία Θεοδώρα Ἀραμπατζῆ, ἡ ὁποία μοῦ τὸ γνωστοποίησε.

24 Βλ. Α. F. Losev, *Imiaslavie* E.S. Polshchuk, *Imiaslavie: antologija*. Faktorial Press Moskva 2002 σ. 490. (στὰ ρωσικά).

ἀπὸ μοναχοῦς τοῦ Ἁγίου Ὁρους, καὶ σταδιακὰ ἄρχισε νὰ ἐπιηρεάζει καὶ ἄλλους. Ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία στὰ δύο μεγάλα κέντρα τῆς, στὴν Ἁγία Πετρούπολη καὶ στὴ Μόσχα, ἀποφαίνεται ὅτι οἱ θέσεις τοῦ Ἰλαρίωνα εἶναι αἰρετικές, ἀφοῦ συγγέουν τὰ σύμβολα τοῦ Θεοῦ μὲ τὸν ἴδιο τὸν Θεό. Στὶς 18 Μαΐου τοῦ 1913, ἡ Ἱερὰ Σύνοδος στὴν Ἁγία Πετρούπολη καταδικάζει τὸ κίνημα τοῦ Ἰλαρίωνα, καὶ ἓνα ρωσικὸ πολεμικὸ πλοῖο, μὲ τὴν ἔγκριση τοῦ τσάρου Νικολάου Β' καὶ τοῦ Πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως (κάτω ἀπὸ τὴ δικαιοδοσία τοῦ ὁποῖου βρισκόταν τὸ Ἅγιο Ὁρος) στέλνεται νὰ παραλάβει τοὺς αἰρετικοὺς μοναχοὺς. Πάνω ἀπὸ 600 μοναχοὶ ἐκδιώκονται μὲ τὴ βία ἀπὸ τὰ κελιά τους καὶ φρουρούμενοι ὁδηγοῦνται στὴν Ὀδησσό. Τελικὰ οἱ κρατούμενοι γίνονται 1000, καὶ οἱ «αἰρετικοὶ» ἔντονα διαμαρτύρονται γιὰ τὴ μεταχείρισί τους καὶ καταφέρνουν νὰ λάβουν ὑποσχέσεις πὼς θὰ γίνουν καὶ ἄλλες ἔρευνες καὶ τὸ ὅλο ζήτημα θὰ ἐπανεξετασθεῖ. Ἄς μὴν ξεχνᾶμε πὼς τὸ κίνημα αὐτὸ εἶχε πολλοὺς ἰσχυροὺς ὑποστηρικτές, ὅπως π.χ. τὸν Florenskii, ὁ ὁποῖος τότε ἦταν καθηγητὴς στὴ Θεολογικὴ Ἀκαδημία στὴ Μόσχα. Ἀκόμα, σύμφωνα μὲ τὸν Vladimir Gubanov, ἡ Ἱερὰ Σύνοδος παρακάλεσε τὸν τσάρο νὰ συντρίψει τὴν αἴρεση, πρὶν διαιρέσει τὴν πίστη καὶ τὸ ἔθνος, ὅμως, καθὼς ὁ Rasputin παίρνει τὸ μέρος τοῦ κινήματος,²⁵ ὁ τελευταῖος Ρομανὸφ ἠγεμόνας ἀμφιταλαντεύεται καὶ διστάζει· στὸ τέλος ὁμῶς ἀκολουθεῖ τὴν Ἱερὰ Σύνοδο.²⁶

Ἡ λαίλαπα τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου παραμέρισε τὸ πρόβλημα ποῦ δημιούργησε ὁ Ἰλαρίων. Πάντως, μέχρι τὸ τέλος τῆς δυναστείας τῶν Ρομανὸφ

25 Βλ. καὶ T. Dykstra, op. cit.

26 V.I. Gubanov, *ὁ τσάρος Νικόλαος ὁ Β' καὶ οἱ νέοι μάρτυρες ...* St. Petersburg Obshchestro srt. Vasilliiia Velikogo 2000. (στὰ ρωσικά).

οί ὄπαδοί του δὲν μποροῦσαν νὰ κατοικοῦν οὔτε στὴν Ἁγία Πετρούπολη, οὔτε στὴ Μόσχα, καὶ φυσικὰ ἀπαγορευόταν νὰ ἐπιστρέφουν στὸ Ἅγιο Ὄρος. Μετὰ τὴ μεγάλη Ὀκτωβριανὴ Ἐπανάσταση, οἱ ὄπαδοὶ τοῦ Ἰλαρίωνα συνέχισαν νὰ ὑπάρχουν, ἂν καὶ ὡς αἰρετικοὶ εἶχαν ἀποπεμφθεῖ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία.

Γύρω στὸ 1920 ὑπῆρχε στὴ Μόσχα ἕνας κύκλος τῶν ὄπαδῶν τῆς Imoslavie (imeslavcheski Kruzhok), ὅπου συνυπῆρχαν οἱ ἰδέες τῶν αἰρετικῶν καὶ οἱ μαθηματικὲς ἔννοιες. Φιλόσοφοι, μαθηματικοί, διανοούμενοι καὶ λόγιοι συγκεντρώνονταν γύρω ἀπὸ τὸν Γεγκόροφ ἢ τὸν Φλορένσκι. Μάλιστα, καθὼς ἡ διδακτορικὴ διατριβὴ τοῦ Florenskii ἦταν στὴ θεωρία συνόλων,²⁷ ἦταν ἕνα ἔναυσμα, γιὰ νὰ συνδέσει τὴν καντοριανὴν θεώρηση μὲ τὸ κίνημα τοῦ Ἰλαρίωνα. Ἐνα σύνολο²⁸ εἶναι μιὰ ὀνομασία ὄντοτήτων σύμφωνα μὲ ἕνα τυχαῖο νοητικὸ σύστημα, καὶ ὄχι μιὰ ἀναγνώριση τῶν τύπων τῶν ὄντολογικῶς ὑπαρχόντων ἀντικειμένων. Ὄταν ἕνας μαθηματικὸς δημιουργεῖ ἕνα σύνολο ὀνομάζοντάς το, παράγει μιὰ καινούργια μαθηματικὴ ὄντοτητα.²⁹ Ἡ ὀνομασία τῶν συνόλων ἀποτελεῖ μιὰ μαθηματικὴ πράξη, ὅπως ἀκριβῶς τὸ νὰ ὀνομάζουμε³⁰

τὸν Θεὸ ἀποτελεῖ μιὰ θεολογικὴ πράξη.

Ὁ Egoron ἐνδιαφέρεται πολὺ γι' αὐτὸ τὸ κίνημα³¹ τῆς ὀνοματολογίας (Imoslavie), τὸ ὁποῖο ἀναγκαστικὰ μετὰ τὴν ἐπανάσταση περνᾷ στὴν παρανομία, ὅπως καὶ ἡ ἐπίσημη Ἐκκλησία³², ἀφοῦ τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1918 οἱ μπολσεβίκοι κλείνουν τὴ Θεολογικὴ Ἀκαδημία τῆς Μόσχας. Ὅμως ἡ Θεολογικὴ Ἀκαδημία συνεχίζει νὰ «λειτουργεῖ» πρῶτα στὸ μοναστήρι Danilov στὴ Μόσχα καὶ ἀργότερα στὸ μοναστήρι Petron. Ὁ διακεκριμένος θεολόγος M. A. Novosyolov (1864-1938), ὁ ὁποῖος τὸ 1910 δὲν δίστασε νὰ καταγγεῖλει τὸν Rasputin, ὀργανώνει τὴν ἄνοιξη τοῦ 1918 τὸν «Κύκλο γιὰ τοὺς ἀναζητητὲς τοῦ Χριστιανικοῦ διαφωτισμοῦ», τοῦ ὁποῖου οἱ συναντήσεις γίνονται στὸ Μοναστήρι Danilov τῆς Μόσχας. Τὸ μοναστήρι αὐτὸ μετατρέπεται σιγά-σιγά σ' ἕνα κέντρο ἀντίστασης κατὰ τῶν μπολσεβίκων, ἐνῶ ὁ ἴδιος ὁ Novosyolov, ἐκλεγόμενος μυστικὰ ἐπίσκοπος, οὐσιαστικὰ δρᾷ στὴν παρανομία. Ἐνα εἶδος ἐκκλησίας «σὲ κατακόμβες»

27 Ἡ θεωρία συνόλων εἶναι ἡ μαθηματικὴ ἐπιστὴμ τοῦ Ἀπείρου.

28 Σύνολο εἶναι μιὰ συλλογὴ ἀντικειμένων τῶν ὁποίων τὰ στοιχεῖα ἀνίκουν στὸ σύνολο καλῶς διατεταγμένη. Αὐτὴ ἡ συλλογὴ μπορεῖ νὰ εἶναι πεπερασμένη ἢ ἄπειρη.

29 Πβ. καὶ τὴν ἀπορία τοῦ Lebesgue: «Μποροῦμε νὰ εἰμάστε σίγουροι γιὰ τὴν ὑπαρξὴ ἐνός μαθηματικοῦ ὄντος, χωρὶς νὰ τὸ ὀρίσεις; Τὸ νὰ ὀρίζει κανεὶς σημαίνει πάντα νὰ ὀνομασθεῖ μιὰ ἰδιότητα τοῦ καθορισμένου». J. Hadamard, R. Baire, H. Lebesgue, E. Borel, Cinq lettres sur la théorie des ensembles. *Bulletin de la Société Mathématique de France* vol. 23 1905 σσ. 261-273.

30 Ἡ θεώρηση τῆς ὀνομασίας χάνεται στὰ βᾶθη τῶν αἰῶνων π.β. π.χ. τὴν ἐπίκληση τοῦ Πτᾶ θεοῦ τῶν Αἰγυπτίων. Βλ. M. Clagett, *Ancient Egyptian Science* vol. I *American Philosophical Society*.

Philadelphia 1989 σσ. 305-312 καὶ σσ. 595-602, ἢ τὴν Καμπάλα τῆς Ἰουδαϊκῆς Θεοσκείας. Πβ. G. Scholem, *Major Trends in Jewish Mysticism* New York, Schocken Books 1995. Πβ. ἀκόμα καὶ τὰ πρῶτα λόγια τῆς Γένεσης: «Γενηθήτω τὸ φῶς. Καὶ ἐγένετο φῶς». Ὁ Θεὸς ὀνόμασε πρῶτα τὸ φῶς καὶ μετὰ τὸ δημιούργησε. Ἄς μὴν ξεχνᾶμε ἀκόμα καὶ τὴν ἀρχὴ τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου: «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν ἐν τῷ Θεῷ καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος».

31 Γενικὰ γιὰ τὴν ἀπίχηση καὶ ἀποδοχὴ τῆς Imiaslavia βλ. A. Nivière, *Les moines onomatodoxes et l'intelligentsia russe Cahiers du Monde russe et soviétique* 1988 vol. 29 (2) σσ. 181-194 καὶ S. M. Kenworthy, *Church, State and Society in Late-Imperial Russia: The Imiaslavie Controversy. Paper given at the American Association for the Advancement of Slavic Studies National Convention*. Pittsburgh. November 2002.

32 Γιὰ περισσότερες λεπτομέρειες βλ. D. Pospelovskiy, *The Russian Church under the Soviet Regime 1917-1982*. Crestwood New York St. Vladimir's Seminary Press 1984.

ἀναπτύσσεται, καὶ ἀρκετοὶ ἐνδιαφέρονται νὰ τὴν ἀκολουθήσουν, καθὼς ἐπίσημα ἡ θρησκεία βρίσκεται ὑπὸ διωγμῶ, ἂν καὶ κάποιες ἐκκλησίες λειτουργοῦν. Μεταξὺ τῶν ὁπαδῶν συγκαταλέγονται ὁ Egorov καὶ ὁ Losev. Μάλιστα ὁ μέγας μαθηματικὸς συναντᾷ τὸν πατριάρχη Τύχωνα καὶ στὶς 29 Ἰουνίου 1923 ἐνημερῶνει τὸν Florenskii γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον

τῆς Ἐκκλησίας ἀναγνωρίζει τὸ σοβιετικὸ καθεστῶς καὶ δηλώνει ὑποταγὴ στοὺς νόμους τῆς πατρίδας. Ἡ σύλληψη τοῦ Novosylov το 1928 ἀποτελεῖ τὸ πρῶτο βῆμα γιὰ τὸ κλείσιμο τῆς ἐκκλησίας – κατακόμβης. Ἀργότερα ἡ σύλληψη τοῦ Losev τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1930 δὲν ἀφήνει καμμία ἀμφιβολία γιὰ τὴ μοῖρα τοῦ μεγάλου μαθηματικοῦ. Ὁ Egorov συλλαμβάνε-

Μέχρι πρόσφατα, πρὶν δηλαδὴ τὶς ἔρευνες τοῦ καθηγητῆ S. S. Demidov, ἡ διεθνὴς μαθηματικὴ κοινότητα ἀγνοοῦσε ὅλα αὐτὰ τὰ γεγονότα. Οἱ ἐγκυκλοπαίδειες καὶ τὰ βιογραφικὰ λεξικά ἀπλῶς ἀνέφεραν πῶς ὁ Egorov πέθανε τὸ 1931, καὶ φυσικὰ δὲν ὑπῆρχε καμμία ἀναφορὰ γιὰ τὶς διώξεις ποὺ ὑπέστη, μόνο καὶ μόνο γιὰτὶ ἀντιστάθηκε στὶς πολιτικὲς πιέσεις τοῦ καινούργιου καθεστῶτος. Ἡ ἀντίληψή του ὅτι ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ ἐπιστήμη εἶναι ξένα μεταξὺ τους σύνολα δὲν ἦταν ἀποδεκτὴ καί, ὅσο κι ἂν ἀντιστάθηκε, τὸ καθεστῶς τὸν συνέτριψε. Τὸ τραγικὸ του τέλος ἀπέτρεψε κάθε ἀπόπειρα ἀντίστασης.

τοῦ Πατριάρχη καὶ τὸν προσκαλεῖ νὰ συζητήσουν. Ὅμως, καθὼς ἡ ἐπανάσταση ἔχει πιά ἐδραιωθεῖ, ὅλες αὐτὲς οἱ συζητήσεις ἐπισείουν τὴν κατηγορία τῆς ἀντιεπαναστατικῆς δράσης, ἀφοῦ ὁ Egorov, ὁ Losev, ὁ Novosylov κ.ἄ. οὐσιαστικὰ «ἀντιμάχονται» τὸ καθεστῶς μὲ αὐτὴν τὴν ἐκκλησία – κατακόμβη, ἡ ὁποία ἔγινε γνωστὴ ὡς «Ἀληθὴς Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία».³³ Τὸ 1927 ὁ τοποτηρητὴς τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας Μητροπολίτης Σέργιος κάνει τὸν ἱστορικὸ³⁴ συμβιβασμῶ. Ἐκ μέρους

ταὶ τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1930 καὶ ὁδηγεῖται στὸ διαβόητο κτήριο τῆς Λιουμπιάνκα. Ἀπομονωμένος, ἀποκομμένος ἀπὸ τὸν ἐξωτερικὸ κόσμο, ὑπομένει τὸ μαρτύριο τῆς ὀρθοστασίας, τῆς ἀνάκρισης καὶ τῆς ἀϋπνίας. Ὅσο γιὰ τὴ διατροφή, καλύτερα νὰ μὴν τὸ συζητοῦμε. Ἕνας ἡλικιωμένος ἄνθρωπος ποὺ ὑποφέρει ἀπὸ ἔλκος στομάχου πῶς θὰ μπορούσε νὰ σιτισθεῖ σὲ μιὰ τέτοια φυλακή; Οἱ καθημερινὲς ἀνακρίσεις δὲν ἀπέδιδαν, διότι ὁ Γεγκόροφ οὔτε κατέδωσε ποτὲ κανέναν ἀλλὰ οὔτε ὑπέγραψε κανένα χαρτί, ὅπως ἐπίμονα τοῦ ζητοῦσαν, ὅπου νὰ παραδέχεται ὅτι εἶναι ἐχθρὸς τοῦ κράτους. Ἀντίθετα, ὑπέ-

33 Γιὰ περισσότερες λεπτομέρειες βλ. S. S. Demidov, Ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Μόσχας Ντμίτρι Φεντόροβιτς Γεγκόροφ καὶ τὸ (κίνημα) Иμγославие στὴ Ρωσία στὸ πρῶτο τρίτο τοῦ 20^{οῦ} αἰῶνα. *Istoriko Math. Issledovania*. Vol. 39 1999. σσ. 123-156 (στὰ ρωσικά).

34 Θὰ πρέπει νὰ θυμίσουμε πῶς ἐκεῖνα τὰ χρόνια

ἀπὸ τὸ 1922-1937 δημιουργήθηκε μιὰ ἐκκλησιαστικὴ κίνηση στὴ Ρωσία ποὺ ὀνομάσθηκε «Ζῶσα Ἐκκλησία», ἡ ὁποία ἤθελε πολλὲς μεταρρυθμίσεις, ὅπως τὸν γάμο κληρικῶν μετὰ τὴ χειροτονία τους καὶ ἀναθέωριση λειτουργίας καὶ δογματῶν.

γραφε πολλές φορές ότι δεν είναι έχθρος της πατρίδος του και ότι ο μεγαλύτερος έχθρος είναι οί μπολσεβίκοι.

Γιατί όμως δεν τόλμησαν να πλαστογραφήσουν την υπογραφή του; Ίσως κάτι τέτοιο να ήταν εξαιρετικά παρακινδυνευμένο, αφού όλοι γνώριζαν το ανυπέροβλο ήθος και την άκεραιότητα του χαρακτήρα του.

Ο Egoron αντιστέκεται μέχρι το τέλος. Ξεφορίζεται στο Kazan, όπου ο φίλος του Νικολάι Γκριγκόροβιτς Τσεμποταριώφ, σημαντικός αλγεβριστής και αριθμοθεωρητικός (1894-1947), διδάσκει στο εκεί Πανεπιστήμιο από το 1927. Ο Egoron, αν και μέλος της Φυσικομαθηματικής Έταιρείας του Καζάν, κρατείται σε απομόνωση, όμως ο Τσεμποταριώφ δεν λογαριάζει τις απαγορεύσεις και σπεύδει να τον βοηθήσει. Δωροδοκώντας καταφέρνει να τον δει, έξαντλημένο από την απεργία πείνας που έχει κηρύξει, για να υπερασπισθεί την αξιοπρέπεια του. Ο καλός του φίλος τον πείθει να την σταματήσει και να δεχθεί τροφή, αλλά η κατάσταση της υγείας του είναι πολύ κακή. Μόνη του παρηγοριά είναι η Βίβλος που ζητά. Η γυναίκα του κατορθώνει να τον συναντήσει, αλλά είναι πολύ άργα. Ξεψυχᾶ στα χέρια της γυναίκας του Τσεμποταριώφ³⁵ στις 10 Σεπτεμβρίου του 1931 στο νοσοκομείο του Καζάν. Στην κηδεία του παρευρίσκονται μόνο η γυναίκα του και ο Τσεμποταριώφ. Λίγες μέρες μετά η εφημερίδα *Ίσβέστια* ανακοινώνει³⁶ λακωνικά τον θάνατό του και την ταφή του στο κοιμητήριο³⁷ του

Καζάν.

Μέχρι πρόσφατα, πριν δηλαδή τις έρευνες του καθηγητή S. S. Demidov, η διεθνής μαθηματική κοινότητα αγνοούσε όλα αυτά τα γεγονότα. Οί έγκυκλοπαίδειες και τὰ βιογραφικά λεξικά άπλως ανέφεραν πως ο Egoron πέθανε το 1931, και φυσικά δεν υπήρχε καμία αναφορά για τις διώξεις που υπέστη, μόνο και μόνο γιατί αντιστάθηκε στις πολιτικές πιέσεις του καινούργιου καθεστώτος. Η αντίληψή του ότι η πολιτική και η έπιστήμη είναι ξένα μεταξύ τους σύνολα δεν ήταν άποδεκτή και, όσο κι αν αντιστάθηκε, το καθεστώς τον συνέτριψε. Το τραγικό του τέλος απέτρεψε κάθε απόπειρα αντίστασης.

Υπάρχει ένα εκπληκτικό διήγημα του Τσέχωφ με τίτλο «Η στέπα», όπου ο κορυφαίος δημιουργός περιγράφει ένα μοναχικό δέντρο στην έρημιά. Ένα τέτοιο μοναχικό δέντρο ήταν ο Egoron, που αντιστάθηκε με όλη τη δύναμη της ψυχής του, για να υπερασπισθεί την αξιοπρέπεια τη δική του και των όμοτεχνών του. Προτίμησε να θυσιασθεί, για να περισώσει ό,τι ήταν δυνατό να περισωθεί εκείνα τὰ δύσκολα χρόνια. Το άπαραμίλλο ήθος του και το σημαντικό έπιστημονικό του έργο δεν εξαργυρώθηκαν ποτέ, για να διατηρήσει τὰ αξιώματα που είχε έπάξια κρατήσει η για να αποκτήσει περισσότερα. Ήξερε πότε έπρεπε να πει το μεγάλο ναι και το μεγάλο όχι. Σήμερα η ρωσική Έκκλησία, μετά την άγιοκατάταξη της τσαρικής οικογένειας, έξετάζει σοβαρά και τη δική του.

ΧΡΙΣΤΙΝΑ Π. ΦΙΑΗ
τ. Καθηγήτρια ΕΜΠ
Μέλος της Διεθνούς Άκαδημίας
της Ίστορίας των Έπιστημών

35 Πβ. το κείμενο του γιου του Τσεμποταριώφ G. N. Ghebotaryov, από τις αναμνήσεις για τον πατέρα στο βιβλίο *Nikolai Grigorevitch Chebotarev Yu. B. Ermolaev (ed.) Kazan, Izdatelstvo Kazanskogo Universiteta 1994 σ. 56.* (στά ρωσικά).

36 P. I. Kuznetsov, Δμίτρι Φεντόροβιτς Γεγκόροφ. *Russian Math. Surveys* 26 1971 σελ. 127.

37 Ο τάφος του βρίσκεται απέναντι από τον τάφο

του Λομπατσέφσκι και έχει πάντα φρέσκα και δροσερά λουλούδια.

ΤΑ ΒΛΑΧΙΚΑ:

ΓΛΩΣΣΑ

Ἡ ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ Ἡ ΙΔΙΩΜΑ;

Ἡ νεολατινική ἢ ρωμανική λαλιά, τὴν ὁποία κατὰ κάποιον τρόπο διατηροῦν ἀκόμη πληθυσμοὶ τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου, Θεσσαλίας-Ἠπείρου-Μακεδονίας, οἱ λεγόμενοι Κουτσόβλαχοι ἢ Βλάχοι κλπ., καθὼς καὶ Ἀρωμοῦνοι (νεολογισμὸς G. Weigand), αὐτοαποκαλούμενοι δὲ Ἀρμάνοι [< A + Ρ(ω)μάνοι], εἶναι γνωστὴ με ἀντίστοιχα παράγωγα ὡς βλαχική, κουτσοβλαχική, ἀρωμονική, ἀρμανική, προσδιοριστικὰ τῶν οὐσιαστικῶν ἄλλοτε γλῶσσα καὶ ἄλλοτε διάλεκτος, ἐνῶ ἐνδείκνυται ἰδίωμα.

Ἡ διάδοσις τῆς δημώδους λατινικῆς, μπεράς ὄλων τῶν ρωμανικῶν γλωσσῶν, στὴν Ἑλληνικὴ Ἀνατολὴ ἀρχίζει ἤδη τὸ 229 π.Χ. (C. Poghirc) ἢ τὸ 239 π.Χ. (Αγ. Τσοπανάκης) ἀπὸ τὸν χώρο τῆς Βορείου Ἠπείρου, κατόπιν τῆς ἀνάγκης ἀποκρούσεως ἰλλυρικῶν ἐπιδρομῶν με στρατιωτικὴ σύμπραξι Ρωμαίων καὶ Ἑλλήνων, ἢ

ὁποία πρωτίστως ἐπιβάλλει χρῆσι τῆς λατινικῆς ὡς κοινοῦ γλωσσικοῦ ὄργάνου συνεννοήσεως.

Γιὰ διάστημα μεγαλύτερο τοῦ μισοῦ αἰῶνα (229/239-167 π.Χ.), Ἠπειρωτὲς συνεχίζουν τὴν προσφορὰ ὑπηρεσιῶν στὰ βοηθητικὰ σώματα τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ, ἢ ὁποία συντελεῖ στὴν ἐξοικειώσι τους με τὴ λατινική. Μετὰ δὲ τὴν ἦττα τοῦ Περσέως στὴν Πύδνα (168 π.Χ.) καὶ κυρίως μετὰ τὴν ἴδρυσιν τῆς ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας *Μακεδονία*, τὴ συνένωσι *Μακεδονίας-Θεσσαλίας-Ἠπείρου* κ.ἄ., Ἑλληνες τῶν ἐν λόγῳ περιοχῶν, κατ' ἐξοχὴν Μακεδόνες, ὑπηρετοῦν μαζικὰ καὶ στὸν τακτικὸ στρατό, ἐπιφορτίζονται με τὴ φρουρῆσι τῶν βορείων συνόρων, τὴ φύλαξι τῶν ὄρεινῶν διαβάσεων καὶ συγκοινωνιακῶν κόμβων, ἰδίως τῆς μεγάλης ὁδικῆς ἀρτηρίας Ἐγνατία, ἀρκετῆς καὶ μόνης γιὰ τὴν ἐμφύτευσι τῆς λατινικῆς, καὶ ἐπίσης με τὴν ἀξιοποίησι τῶν ἐμπορικῶν, πανδοχειακῶν καὶ παντοειδοῦς ἀνεφοδι-

Τὸ ἑλλαδικὸ ἐπιγραφικὸ ὑλικὸ σὲ λατινικὴ γλῶσσα (Κεραμόπουλλος, Mihaescu, Helly) ἀποδεικνύει χρῆσι τῆς λατινικῆς ἀπὸ Ἑλληνες. Ἐπιγραφὲς Βεροίας (M. Hatzoroulos) ἀποκαλύπτουν τὰ πρῶτα ἴχνη γενέσεως λατινογενοῦς γλωσσικοῦ ὄργάνου ἐπὶ γλωσσικοῦ καὶ ἐθνολογικοῦ ἑλληνικοῦ ὑποστρώματος (J. Kalléris, C. Poghirc). Πέραν τῶν ἀρχαιολογικῶν πειστηρίων λατινοφωνίας Ἑλλήνων, σφάζονται καὶ ἱστορικὲς μαρτυρίες, τῶν ὁποίων προέχει ἐκείνη τοῦ Βυζαντινοῦ χρονογράφου Ἰωάννου Λυδοῦ.

Τὸ λατινογενὲς γλωσσικὸ ὄργανο δὲν ἐξελίσσεται καὶ δὲν διαμορφώνεται σὲ γλῶσσα ἀνεξάρτητη ἐξ αἰτίας τῆς συνυπάρξεως μὲ τὴν ἑλληνική. Συγκεκριμένα, ἀπὸ τὴν ἀδιάκοπη ἑλληνική γλῶσσα, εὐχρηστότερη, εὐλυγιστότερη καὶ περισσότερο πρόσφορη γιὰ κάθε εἶδος λόγου, κυρίως ποιητικό, ἀσύγκριτα ἀνώτερη λεξιλογικά, ἐκφραστικά, συντακτικά, παραγκωνίζεται βαθμιαῖα καὶ παραμελεῖται. Συνεπῶς ἀτροφεῖ, ἀφοῦ σχεδὸν ἀποκλειστικὰ χρησιμοποιεῖται γιὰ ἀνάγκες ἄμεσης προφορικῆς ἐπικοινωνίας σὲ κλειστότερο συντεχνιακὸ-ἐπαγγελματικὸ, καὶ πρὸ πάντων οἰκογενειακὸ κύκλο.

ασμοῦ σταθμῶν, καθὼς καὶ ποικίλων πιθανῶν ἐκπροσωπήσεων Ἰταλιωτῶν, Ἑλλήνων τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος (Dubuissou), συνάμα δὲ μὲ ἀθρόα συμμετοχὴ στὰ κοινὰ τῶν πόλεων ὡς Ῥωμαῖοι πλέον πολῖτες, ὑπόχρεοι γνώσεως τῆς λατινικῆς.

Τὸ ἑλλαδικὸ ἐπιγραφικὸ ὕλικὸ σὲ λατινικὴ γλῶσσα (Κεραμόπουλλος, Mihaescu, Helly) ἀποδεικνύει χρῆση τῆς λατινικῆς ἀπὸ Ἑλλήνες. Ἐπιγραφὲς Βεροῖας (M. Hatzopoulos) ἀποκαλύπτουν τὰ πρῶτα ἴχνη γενέσεως λατινογενοῦς γλωσσικοῦ ὄργανου ἐπὶ γλωσσικοῦ καὶ ἐθνολογικοῦ ἑλληνικοῦ ὑποστρώματος (J. Kalléris, C. Poghirc).

Πέραν τῶν ἀρχαιολογικῶν πειστηρίων λατινοφωνίας Ἑλλήνων, σφύζονται καὶ ἱστορικὲς μαρτυρίες, τῶν ὁποίων προέχει ἐκεῖνη τοῦ Βυζαντινοῦ χρονογράφου Ἰωάννου Λυδοῦ, ποὺ πλεονεκτεῖ ἔχοντας πρόσβαση στὰ κρατικὰ ἀρχεῖα τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὡς καθηγητῆς τῆς λατινικῆς φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἰδίαν ἀντίληψη Βαλκανικῆς, Εὐρώπης τότε λεγομένης, ὡς διοικητῆς της, μετὰ διερευνήσεις ἐπιτόπιες. Διαπιστώνει δὲ ὅτι οἱ κάτοικοι, ἂν καὶ στὴν πλειονότητα εἶναι Ἑλλήνες, ὁμιλοῦν λατινικά. Ἡ πληροφορία εἶναι πολὺτιμη τόσο δημογραφικά, ἀφοῦ οἱ

Ἑλλήνες παρουσιάζονται πολυαριθμότεροι τῶν ἄλλων λαῶν, ὅσο καὶ γλωσσικά. Τὸ δὲ σπουδαιότερο ἔγκειται στὸ γεγονός ὅτι γίνεται δεκτὴ ἀπὸ διακεκριμένους συγχρόνους μας εἰδικούς (E. Lafoscade, Dubuissou, Ἄ. Βακαλόπουλος), μάλιστα καὶ Ρουμάνους (E. Lozovan, C. Poghirc, I. I. Russu). Ρουμάνος ἐπίσης (ὁ ἀκαδημαϊκὸς R. Vulpe) ἀναφέρει ὅτι στὰ ΒΔ τῆς Εὐρώπης (Βαλκανικῆς) Ἑλλήνες αὐτόχθονες καὶ ἐπίλυδες χρησιμοποιοῦν τὴ λατινικὴ, ἐπικοινωνώντας γιὰ τὰ καθημερινὰ ζητήματα μὲ τοὺς συνοίκους λοιποὺς λαοὺς, καθ' ὅλοκληρίαν ἐκρωμαϊσμένους.

Ἄλλοι ἐπικαλοῦνται τὴν περίφημη «γραμμὴ Jireček» (μὴ νοπητὴ γραμμὴ, γνωστὴ ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ εἰσηγητῆ της Τσέχου ἱστορικοῦ Konstantin Jireček τὸ 1911, ἢ ὁποῖα διέκρινε στὰ ἀρχαῖα Βαλκάνια τὴ ζώνη ἐπιρροῆς τῆς λατινικῆς ἀπὸ τὴ ζώνη ἐπιρροῆς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας μέχρι τὸν 4^ο αἰ. μ.Χ.) δὲν πρέπει νὰ παραγνωρίζουν τὰ μεταγενέστερα ἐπιγραφικὰ εὐρήματα καὶ τὰ συναφῆ συμπεράσματα ἐγκρίτων ἐπιστημόνων (A. Philippide, P. Skok, O. Densusianu, N. Iorga, Lozovan, H.-J. Marrou κ.ἄ.) μῆτε νὰ παρερμηνεύουν βασικά δεδομένα. Πρῶτον, οἱ λαοὶ τῆς Βαλκανικῆς τῶν ὁποίων οἱ γλῶσσες στεροῦνται γραφῆς, π.χ. Ἰλλυριοί, ἀπὴλ-

λurίζονται έντελως και έκρωμαίζονται πλήρως, πληρέστερα δὲ καὶ ταχύτερα ὅπου προηγείται παρουσία Ἑλλήνων καὶ συνακόλουθη ἑλληνικὴ ἐπίδραση (M. Gasanin). Τὰ περισσότερα ἄλλωστε τῶν ἐδαφῶν τῆς βαλκανικῆς χειρσονήσου ὑπέστησαν τὴν ἰσχυρὴ ἐπίδραση τοῦ Ἑλληνισμοῦ, προτοῦ περιληφθοῦν στὴ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία (R. Vulpe). Δεύτερον, οἱ Ἕλληνες, διαφυλάσσοντας τὴν ἑλληνικὴ συνείδηση (Κεραμόπουλλος, Bettie Forte, Στ. Κουρούσης) καὶ κατὰ κανόνα τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, δὲν ἀγνοοῦν τὴ λατινική. Διότι αὐτὴ συνιστᾷ προϋπόθεση διατηρήσεως τοῦ τίτλου τοῦ Ρωμαίου πολίτου. Ἡ δὲ χρῆση τῆς ἀνταποκρίνεται σὲ πρακτικούς σκοπούς (Dubuisson).

Ἡ συνύπαρξη τῶν δύο γλωσσικῶν ὀργάνων συνάγεται ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ συστηματικὴ δομικὴ συγγένεια. Παράλληλα λεξιλογικὰ στοιχεῖα τῆς δημώδους ἑλληνικῆς τῶν χρόνων ἐνάρξεως τῆς ρωμαιοκρατίας στὴν Ἑλλάδα ἐπιμαρτυροῦν συμβίωση ἀδιατάρακτη, δηλωτικὴ ἀπουσίας ὁποιασδήποτε διώξεως ἀπὸ τὴν ἐπίσημὴ ἑλληνικὴ πλευρὰ τοῦ λατινογενοῦς γλωσσικοῦ ὀργάνου. Ὅμως τὸ λατινογενὲς αὐτὸ γλωσσικὸ ὄργανο δὲν ἐξελίσσεται καὶ δὲν διαμορφώνεται σὲ γλῶσσα ἀνεξάρτητη ἐξ αἰτίας τῆς συνυπάρξεως μὲ τὴν ἑλληνική. Συγκεκριμένα, ἀπὸ τὴν ἀδιάκοπη ἑλληνικὴ γλῶσσα, εὐχρηστότερη, εὐλυγιστότερη καὶ περισσότερο πρόσφορη γιὰ κάθε εἶδος λόγου, κυρίως ποιητικὸ, ἀσύγκριτα ἀνώτερη λεξιλογικὰ, ἐκφραστικὰ, συντακτικὰ, παραγκωνίζεται βαθμιαία καὶ παραμελεῖται. Συνεπῶς ἀτροφεῖ, ἀφοῦ σχεδὸν ἀποκλειστικὰ χρησιμοποιεῖται γιὰ ἀνάγκες ἄμεσης προφορικῆς ἐπικοινωνίας σὲ κλειστότερο συνεχιακὸ-ἐπαγγελματικὸ, καὶ πρὸ πάντων οἰκογενειακὸ κύκλο. Διατελεῖ διαχρονικά, ἀφοῦ ὅλα συνηγοῦν (M. Gýoni) γιὰ διγλωσσία ἀνὰ τοὺς αἰῶνες ἀδιάλειπτη τῶν Ἀρμάνων, στὸν ἴσκιό τῆς ἑλληνικῆς, ὁ

ὁποῖος δὲν εὐνοεῖ εὐδοκίμηση τοῦ δευτέρου, ὥστε τελικὰ νὰ καθιλώνεται στὸ ἐπίπεδο ἰδιώματος. Ἡ δὲ στασιμότητα καὶ ὑπανάπτυξή του ἀπεικονίζεται προσφυστατα. Παρομοιάζεται μὲ ὕδροχαρὲς φυτὸ σὲ νερὰ ἑλληνικά! (T. Paphagi)

– ΡΩΜΑΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗΣ ΕΙΝΑΙ Η ΔΑΛΜΑΤΙΚΗ, μὲ γλωσσικὸ ὑπόστρωμα ἰλλυρικὸ-ἑλληνικό-λατινικό (V. Pârvan). Ὁ τελευταῖος χρήστης τῆς ἐξεδήμησε τὸ 1898 (A. Rosetti).

– Η ΡΟΥΜΑΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ (E. LOZOVAN), ΑΛΛΑ ΥΠΕΡΔΟΥΝΑΒΙΑ, ΟΠΩΣ ΚΑΙ Η ΡΟΥΜΑΝΙΑ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΧΩΡΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ (A. A. STOURDZA, T. HAIKIN, N. IORGA).

ΑΧ. Γ. ΛΑΖΑΡΟΥ
Ρωμανιστής-Βαλκανολόγος

Η ΙΤΑΛΙΚΗ ΚΑΤΟΧΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

‘Από την «ὑβριν» στην «τίσιν»

Β΄ ΜΕΡΟΣ: ‘Η τίσις

Στο προηγούμενο, Α΄ μέρος του άρθρου, εστίασαμε στα ακόλουθα σημεία: 1. Στην έκθεση του «σκηνικού» που έφερε τους Ιταλούς, τους ήττημένους και ταπεινωμένους στα βουνά της Ηπείρου, ως δύναμη κατοχής στην Ελλάδα, με τα 2/3 του ελληνικού εδάφους να βρίσκονται στην ιταλική ζώνη κατοχής. – 2. Στην ωμότητα της ιταλικής κατοχής, με συστηματικές δηλώσεις και μαζικές εκτελέσεις, που δεν έχουν καμμία σχέση με την εικόνα του... καλοκάγαθου Ιταλού στρατιώτη. – 3. Στις εδαφικές αξιώσεις που ήγειραν οι Ιταλοί κατά της Ελλάδας, καθώς, όπως αποδεικνύεται, οι Ιταλοί είχαν καταστρώσει και προσπάθησαν να προωθήσουν συστηματικά ένα πρόγραμμα εδαφικού διαμελισμού της Ελλάδας, μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο των σχεδίων τους για επαναχάραξη των συνόρων στα Βαλκάνια υπό την ιταλική εποπτεία. Σε αυτό το πλαίσιο, η ιταλική κατοχή λειτουργούσε πολλές φορές ως φορέας συστηματικής εθνολογικής αλλοίωσης, αποδεικνυόμενη κατά τουτόπο πολύ πιο επικίνδυνη από τη γερμανική κατοχή! Όλα αυτά, ως το 1943. Διότι τότε ήλθε η μεγάλη ανατροπή.

4. ‘Η μεγάλη ανατροπή

Τον Σεπτέμβριο του 1943 έλαβε χώρα η μεγάλη ανατροπή. Και η ανατροπή αυτή υπήρξε απόρροια των ραγδαίων εξελίξεων που δρομολόγησε η συμμαχική απόβαση στη Σικελία τον Ιούλιο του 1943.

Η συμμαχική απόβαση υπήρξε μία άκομπ πανηγυρική απόδειξη της κενότητας της έπαρσης και των καυχησιολογιών του Μουσσολίνι. Είναι χαρακτηριστικό ότι, όταν οι δυνάμεις του Άξονα έχασαν οριστικά τη Βόρειο Αφρική, και από στιγμή σε στιγμή αναμενόταν μια συμμαχική απόβαση στη νότιο Ευρώπη, ο Μουσσολίνι διεκήρυσσε κομπάζοντας: *«Αν ο έχθρος αποβιβασθεί στην Ιταλία, θα εξοντωθεί μέχρι τον τελευταίο στη γραμμή της άμμου, εκεί που τελειώνει η θάλασσα και αρχίζει η ξηρά. Αν καταλάβει μερικές σπιθαμές γης, θα βρίσκεται εκεί σε θέση οριζόντια, όχι κάθετη, για πάντα.»*

Δύσκολα θα μπορούσε να φαντασθεί κανείς περισσότερο πανηγυρική διάψευση αυτών των μεγαλόστομων δηλώσεων στην πράξη. Η πρώτη φορά που οι Σύμμαχοι

πάτησαν σε ιταλικό έδαφος ήταν αρκετά πριν την απόβαση στη Σικελία, στα τέλη του Μαΐου του 1943. Τότε, οι συμμαχικές δυνάμεις επιτέθηκαν ενάντια στην Παντελλερία, ένα μικρό ιταλικό νησί μεταξύ Σικελίας και Αφρικής. Μετά από βομβαρδισμό 12 ημερών, και παρά τις προσδοκίες του Μουσσολίνι για λυσσαλέα αντίσταση, η φρουρά παραδόθηκε σχεδόν άμαχητι στα πρώτα βρετανικά τμήματα που αποβιβάσθηκαν στο νησί, στις 11 Ιουνίου, με απώλειες 56 νεκρούς και 112 τραυματίες. Σε αυτή την πρώτη κατάληψη ιταλικού

Μνημείο για τα θύματα της “Πινερόλο” στη Νεραΐδα

εδάφους από τους Συμμάχους, ή μοναδική συμμαχική απώλεια ήταν ένας στρατιώτης ό οποίος... δαγκώθηκε από γάδαρο! Την επόμενη ημέρα, τὸ μικρὸ νησί Λαμπεντούζα (ή αρχαία Λαμπιδούσα), στὸ ὁποῖο ὑπῆρχε ἕνας μικρὸς ἀεροδιάδρομος, παραδόθηκε σὲ ἕναν Ἀμερικανὸ σμηνία, ὁ ὁποῖος... ἐκτέλεσε ἀναγκαστικὴ προσγείωση σὲ αὐτό...

Ἡ συμμαχικὴ ἀπόβαση στὴ Σικελία στὶς 10 Ἰουλίου 1943 ("Operation Husky") ἀποτέλεσε τὴ χαρακτηριστικὴ βολή. Ἡ

πρωθυπουργὸ τὸν στρατηγὸ Πιέτρο Μπαυτόλιο. Κηρύχθηκε στρατιωτικὸς νόμος, καὶ ὁ Μουσσολίνι συνελήφθη. Ἀρχικὰ, ἡ νέα ἡγεσία διεκήρυξε ὅτι θὰ συνέχιζε τὸν πόλεμο στὸ πλευρὸ τῆς Γερμανίας. Παράλληλα, ὅμως, φρόντισε νὰ ἀρχίσει μυστικὲς συνομιλίες μὲ τοὺς Συμμάχους. Οἱ ἐξελίξεις προκάλεσαν ἔντονη ἀνησυχία στοὺς Γερμανοὺς, οἱ ὁποῖοι διέγνωσαν ἔγκαιρα τὴν ἐπιθυμία τῶν Ἰταλῶν νὰ ἀποσυρθοῦν ἀπὸ τὸν πόλεμο, καὶ προώθησαν στρατιωτικὲς τοὺς δυνάμεις σὲ

Ἡ ἀνακοίνωση τῆς ἰταλικῆς συνθηκολόγησης τὸ βράδυ τῆς 8^{ης} Σεπτεμβρίου βρῆκε 700.000 ἄνδρες τοῦ ἰταλικοῦ στρατοῦ ἐκτὸς τοῦ ἰταλικοῦ ἐδάφους (στὴν Κορσικὴ, τὴ νότιο Γαλλία, τὰ Βαλκάνια καὶ τὴν Ἑλλάδα). Μετὰ τὴν ἀνακοίνωση τῆς συνθηκολόγησης, ἡ Ἰταλία δὲν βρισκόταν πλέον σὲ ἐμπόλεμη κατάσταση μὲ κανέναν. Τὸ γεγονός αὐτὸ προκάλεσε ἔκρηξη ἐνθουσιασμοῦ στὶς ἰταλικὲς στρατιωτικὲς μονάδες, καθὼς ὅλοι σὲ αὐτὲς θεώρησαν πὼς ὁ πόλεμος εἶχε πιά τελειώσει γι' αὐτοὺς, καὶ τὸ μόνον πού ἀπέμενε ἦταν νὰ ὀργανωθεῖ ἡ ἐπιστροφή τους στὴν πατρίδα καὶ στὶς οἰκογένειές τους. Καὶ ὅμως, αὐτὴ ἡ ἰδιότυπη κατάσταση ἐγκυμονοῦσε κινδύνους, πού ἐπρόκειτο νὰ προκαλέσουν μύρια δεινὰ καὶ χιλιάδες ἀνθρώπινες τραγωδίες.

ἀγγλοαμερικανικὴ ἀπόβαση ἔφερε γιὰ τὰ καλὰ στὸ ἰταλικὸ ἔδαφος τὸν ἐφιάλτη τοῦ πολέμου, τὸν ὁποῖο οἱ Ἰταλοὶ δὲν μποροῦσαν –ἢ ἴσως καὶ δὲν ἤθελαν– νὰ ἀντιμετωπίσουν. Ἐτσι, ἡ δυσμενὴς τροπὴ τῶν ἐπιχειρήσεων στὴ Σικελία, πού ἐγίνε φανερὴ ἀπὸ τὴν πρώτη κιόλας στιγμή, πυροδότησε ἕναν καταγίγισμὸ ἐξελίξεων.

Στὶς 24 Ἰουλίου 1943, ἐνῶ ἡ Ἰταλία εἶχε περιέλθει σὲ δεινὴ κατάσταση μετὰ τὴ συμμαχικὴ ἀπόβαση στὴ Σικελία, ὁ Μουσσολίνι συγκάλεσε ἐκτάκτως στὴ Ρώμη τὸ Ἀνώτατο Φασιστικὸ Συμβούλιο. Αὐτὸ ὅμως, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν, ... καθάρασε τὸν Ντούτσε. Τὴν επόμενη ἡμέρα, ὁ βασιλιάς Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ Γ' ὄρισε

ἐδάφη πού ἐλέγχονταν ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς γιὰ κάθε ἐνδεχόμενο. Οἱ ἀνησυχίες αὐτὲς ἐπιβεβαιώθηκαν, ὅταν στὶς 8 Σεπτεμβρίου ἀνακοινώθηκε ἡ ὑπογραφὴ συνθηκολόγησης τῆς Ἰταλίας μὲ τοὺς Συμμάχους.

Ἡ ἀνακοίνωση τῆς ἰταλικῆς συνθηκολόγησης τὸ βράδυ τῆς 8^{ης} Σεπτεμβρίου βρῆκε 700.000 ἄνδρες τοῦ ἰταλικοῦ στρατοῦ ἐκτὸς τοῦ ἰταλικοῦ ἐδάφους (στὴν Κορσικὴ, τὴ νότιο Γαλλία, τὰ Βαλκάνια καὶ τὴν Ἑλλάδα). Μετὰ τὴν ἀνακοίνωση τῆς συνθηκολόγησης, ἡ Ἰταλία δὲν βρισκόταν πλέον σὲ ἐμπόλεμη κατάσταση μὲ κανέναν. Τὸ γεγονός αὐτὸ προκάλεσε ἔκρηξη ἐνθουσιασμοῦ στὶς ἰταλικὲς στρατιωτικὲς μονάδες, καθὼς ὅλοι σὲ

αυτὲς θεώρησαν πὼς ὁ πόλεμος εἶχε πιάσει τελειώσει γι' αὐτούς, καὶ τὸ μόνο ποὺ ἀπέμενε ἦταν νὰ ὀργανωθεῖ ἡ ἐπιστροφή τους στὴν πατρίδα καὶ στὶς οἰκογένειές τους. Καὶ ὅμως, αὐτὴ ἡ ἰδιότυπη κατάσταση ἐγκυμονοῦσε κινδύνους, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ προκαλέσουν μύρια δεινὰ καὶ χιλιάδες ἀνθρώπινες τραγωδίες.

Στὴν Ἑλλάδα, ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει, οἱ Γερμανοὶ κινήθηκαν ἄμεσα καὶ ἀπαίτησαν τὸν ἀφοπλισμὸ τῶν ἰταλικῶν δυνάμεων κατοχῆς. Πράγματι, τὴν ἐπομένη τῆς ἀνακοίνωσης τῆς συνθηκολόγησης, στὶς 9 Σεπτεμβρίου, ὁ διοικητὴς τῶν ἰταλικῶν στρατευμάτων στὴν Ἑλλάδα στρατηγὸς Βεκκιάρελλι, εὐρισκόμενος προφανῶς σὲ δύσκολη θέση, υπέγραψε στὴν Ἀθήνα τὴν ὑπαγωγὴ τῶν ἰταλικῶν δυνάμεων στὴν Ἑλλάδα, ποὺ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ 233.000 ἄνδρες, ὑπὸ τὶς διαταγὲς τῶν Γερμανῶν. Σὲ τρεῖς ὅμως περιοχὲς τῆς Ἑλλάδας, οἱ ἰταλικὲς στρατιωτικὲς δυνάμεις δὲν συμμορφώθηκαν: στὴ Θεσσαλία, στὰ Ἐπτάνησα καὶ στὰ Δωδεκάνησα. Σὲ αὐτὲς τὶς περιοχὲς, τὸ τέλος τῆς ἰταλικῆς στρατιωτικῆς κατοχῆς ἔμελλε νὰ ἐξελιχθεῖ σὲ τραγωδία, γιὰ διανοητικούς λόγους σὲ κάθε περίπτωση.

5. Ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ μεραρχία «Πινερόλο»

Στὴ Θεσσαλία ἔδρευε ἡ μεραρχία «Πινερόλο» ("Pinerolo"), δυναμικοῦ 8.000 ἀνδρῶν, ἡ ὁποία ἐπρόκειτο νὰ εἶναι καὶ ἡ μόνη ἰταλικὴ δύναμη στὸν ἑλληνικὸ ἠώρο ποὺ δὲν παραδόθηκε ποτὲ στοὺς Γερμανοὺς. Διοικητὴς τῆς τῆς στιγμῆς τῆς συνθηκολόγησης ἦταν ὁ στρατηγὸς Ἰνφάντε, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴ φήμη ἀγγλόφιλου. Ὅταν ἔγινε γνωστὴ ἡ συνθηκολόγηση τῆς Ἰταλίας, ὁ Ἰνφάντε ἤλθε σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν ἐπικεφαλῆς τῆς Συμμαχικῆς Στρατιωτικῆς Ἀποστολῆς στὴν Ἑλλάδα συνταγματάρχη Κρίσ Γκούντχαουζ καὶ τοῦ προσέφερε τὴν συμπαράταξη τῶν ἀνδρῶν τῆς μεραρχίας του στὸν πόλεμο κατὰ τῶν Γερμανῶν.

Καθὼς ὅμως οἱ Ἄγγλοι δὲν εἶχαν στρατιωτικὲς δυνάμεις στὴν Ἑλλάδα, ὥστε οἱ Ἰταλοὶ νὰ παραδοθοῦν σὲ αὐτὲς, ὁ Γκούντχαουζ ἔφερε σὲ ἐπαφὴ τοὺς Ἰταλοὺς μὲ τὴν ἡγεσία τοῦ ΕΛΑΣ καὶ τοῦ ΕΔΕΣ.

Ἀποτέλεσμα τῶν διαπραγματεύσεων ἦταν ἡ ὑπογραφή πρωτοκόλλου συνεργασίας, ποὺ προέβλεπε τὴν συμπαράταξη τῶν ἰταλικῶν δυνάμεων τῆς μεραρχίας «Πινερόλο» μὲ τὶς ἑλληνικὲς ἀντιστασιακὲς ὀργανώσεις στὸν πόλεμο κατὰ τῶν Γερμανῶν. Σύμφωνα μὲ τὸ πρωτόκολλο, οἱ δυνάμεις τῆς μεραρχίας θὰ περνοῦσαν στὶς γραμμὲς τῶν ἀνταρτῶν καὶ θὰ ἀνασυντάσσονταν ἐκεῖ ὑπὸ τὴν προστασία τῶν δυνάμεων τοῦ ΕΛΑΣ.¹ Ὅσοι ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς ἐπιθυμοῦσαν νὰ συνεχίσουν τὸν πόλεμο θὰ κρατοῦσαν τὸν ὄπλισμό τους. Ὅσοι δὲν ἤθελαν νὰ πολεμήσουν θὰ παρέδιδαν τὸν ὄπλισμό τους καὶ θὰ κλείνονταν σὲ στρατόπεδα συγκεντρώσεως. Τὴ διατροπὴ τους θὰ ἀναλάμβαναν οἱ Ἄγγλοι.

Πολὺ γρήγορα ὅμως ἔγινε ἀντιληπτὸ ὅτι οἱ Ἰταλοὶ δὲν εἶχαν καμμία ἀπολύτως διάθεση νὰ πολεμήσουν. Ἔτσι, μὲ αἰφνιδιαστικὴ ἐπιχείρηση, ποὺ ἔγινε στὶς 14 Ὀκτωβρίου 1943, οἱ δυνάμεις τοῦ ΕΛΑΣ ἀφόπλισαν τὶς ἰταλικὲς μονάδες.

Ἡ ἐξασφάλιση τοῦ ἰταλικοῦ ὄπλισμοῦ ἦταν γιὰ τὶς δυνάμεις τοῦ ΕΛΑΣ ἓνα ἀνέλπιστο δῶρο. Μέχρι τότε, ἡ προσπάθεια ἀντίστασης προσέκρουε σὲ ἓνα σταθερὸ καὶ διαχρονικὸ πρόβλημα κάθε προσπάθειας ἀντίστασης: τὸ πρόβλημα τῆς ἐξεύρεσης τοῦ ὄπλισμοῦ. Καὶ ξαφνικά, χάρι στὴν παράδοση τῆς «Πινερόλο», οἱ δυνάμεις τοῦ ΕΛΑΣ βρέθηκαν νὰ ἔχουν

1 Ὁ στρατηγὸς Ἰνφάντε προτιμοῦσε σαφῶς νὰ θέσει τὶς δυνάμεις του ὑπὸ τὸν ἔλεγχο τοῦ ΕΔΕΣ, καὶ μάλιστα ἀρχικὰ ἐπέμενε σὲ αὐτό. Ὅταν ὅμως διεπίστωσε ὅτι ἡ μετάβαση στὶς περιοχὲς ποὺ ἤλεγε ὁ ΕΔΕΣ περνοῦσε ἀπὸ ὁδοὺς ποὺ ἤλεγε ὁ ΕΛΑΣ, ὁ ὁποῖος σὲ καμμία περίπτωση δὲν ἐπρόκειτο νὰ τὴν ἐπιτρέψει, ἀναγκάσθηκε νὰ ὑπαναχωρήσει.

στά χέρια τους όπλισμό όλόκληρης μεραρχίας στρατού. Δέν θα ἦταν υπερβολή νά ποῦμε ότι από αυτό τó χρονικό σημείο και πέρα ό ΕΛΑΣ ἔπαισε νά εἶναι ένα σύνολο ανταρτικῶν ομάδων και ἔγινε στρατός.

Ακόμη όμως και χωρίς όπλα, μετά τόν άφοπλισμό τους, οί Ἴταλοί άποτε-

μέ τόν ΕΛΑΣ νά αδυνατεῖ νά θρέψει τόσο πολλούς άνδρες.

Ἡ λύση πού τελικά δόθηκε ἦταν ό διασκορπισμός τῶν Ἴταλῶν στά χωριά τῶν Ἀγράφων και ἡ φιλοξενία τους από ἑλληνικές οικογένειες. Για κάθε Ἴταλό στρατιώτη οί Βρετανοί θα ἔδιναν στήν οικογένεια πού τόν φιλοξενούσε μισή λίρα

Εἶναι περίεργο σέ ποιά άπροσδόκητα μονοπάτια οδηγοῦν συχνά τὰ γυρίσματα τῆς τύχης. Οἱ Ἴταλοί στρατιῶτες, οἱ όποιοί, παρὰ τῆ στρατιωτικῆ ταπεινώσή τους στά βουνα τῆς Ἡπείρου, εἶχαν ἔλθει στήν Ἑλλάδα με τὴν ὑπεροψία τοῦ κατακτητῆ και εἶχαν αντιμετώπισει τὸν ἄμαχο ἑλληνικό πληθυσμό με ὠμὴ βία, βρέθηκαν νά φιλοξενοῦνται σέ ἑλληνικές οἰκογένειες μέσα στήν καταγίδα τοῦ πολέμου, πού ακόμα μαινόταν γύρω τους, και νά μοιράζονται στὸ ἴδιο τραπέζι τὸ φτωχικό γεῦμα τῶν Ἑλλήνων πού τους φιλοξενούσαν. Ακόμη και σήμερα, πολλοί στά χωριά τῶν Ἀγράφων θυμοῦνται τους Ἴταλούς πού εἶχαν τότε βρεθεῖ στά σπίτια τους.

λοῦσαν ένα μείζον πρόβλημα για τὴν ἡγεσία τῶν ανταρτικῶν δυνάμεων, πού καλεῖτο νά βρεῖ καταλύματα για τὴ στέγαση και τροφή για τὴ σίτιση ἑνός τόσο μεγάλου αριθμοῦ άνδρῶν, και μάλιστα σέ μία από τις πιδ φτωχές ὄρεινες περιοχές τῆς Ἑλλάδας (κατὰ κύριο λόγο στήν περιοχή τῆς Νεράιδας) και ὑπὸ τὴ συνεχή πίεση τῶν γερμανικῶν ἑκκαθαριστικῶν ἐπιχειρήσεων. Και τὸ χειρότερο, οί Ἄγγλοι, πού εἶχαν ἀναλάβει τὴ σίτιση τῶν Ἴταλῶν αἰχμαλώτων, δήλωσαν αδυναμία νά ἀντεπεξέλθουν σέ αὐτὴ τους τὴν ὑποχρέωση. Για τους Ἴταλούς τῆς «Πινερόλο» ὁ χειμῶνας τοῦ 1943-44 ἦταν ὅ,τι ἦταν για τους Ἑλληνες κατοίκους τῶν μεγάλων αστικῶν κέντρων ὁ ἐφιαλτικός χειμῶνας τοῦ 1941-42. Οἱ Ἴταλοί βρέθηκαν νά λιμοκτονοῦν, τρεφόμενοι με βελανίδια και χόρτα, σέ μιὰ περιοχή πού πληττόταν από τὸν χειμῶνα,

τόν μῆνα, ἐνῶ ὁ Ἴταλός θα προσέφερε στήν οικογένεια δωρεὰν ἐργασία, ὅπου χρειαζόταν· για τους Ἴταλούς ἀξιωματικούς θα δινόταν από μία λίρα τὸν μῆνα, χωρίς όμως αὐτοί νά εἶναι ὑποχρεωμένοι νά προσφέρουν ἐργασία.

Εἶναι περίεργο σέ ποιά άπροσδόκητα μονοπάτια οδηγοῦν συχνά τὰ γυρίσματα τῆς τύχης. Οἱ Ἴταλοί στρατιῶτες, οἱ όποιοί, παρὰ τὴ στρατιωτικῆ ταπεινώσή τους στά βουνα τῆς Ἡπείρου, εἶχαν ἔλθει στήν Ἑλλάδα με τὴν ὑπεροψία τοῦ κατακτητῆ και εἶχαν αντιμετώπισει τὸν ἄμαχο ἑλληνικό πληθυσμό με ὠμὴ βία (ἂς μὴν ξεχνᾶμε ὅτι μονάδες τῆς μεραρχίας «Πινερόλο» ἐνέχονταν σέ ὅλα σχεδόν τὰ ἐγκλήματα πού εἶχαν διαπράξει οἱ ἰταλικές δυνάμεις κατοχῆς εἰς βάρος τοῦ ἄμαχου πληθυσμοῦ στήν Ἑλλάδα), βρέθηκαν νά φιλοξενοῦνται σέ ἑλληνικές οικογένειες

μέσα στην καταγίδα του πολέμου, που ακόμα μαινόταν γύρω τους, και να μοιράζονται στο ίδιο τραπέζι το φτωχικό γεύμα των Ελλήνων που τους φιλοξενούσαν. Ακόμη και σήμερα, πολλοί στα χωριά των Αγράφων θυμούνται τους Ιταλούς που είχαν τότε βρεθεί στα σπίτια τους. Κάποτε μάλιστα μπορεί να πετύχει κανείς τα μεσημέρια μπότες να φωνάζουν τα παιδιά τους για «μαντζάρε»...

Ακόμη και έτσι, ο συνολικός απολογισμός για τους Ιταλούς ήταν τραγικός, καθώς, ιδιαίτερα τον εφιαλτικό χειμώνα του 1943-44, άμετρητοι Ιταλοί έμειναν για πάντα στα βουνά των Αγράφων. Μεταπολεμικά η ιταλική κυβέρνηση αποφάσισε την άνακομιδή των όστων των νεκρών της Νεράιδας και της Σάικας, και ανήμερα την επέτειο των δέκα χρόνων από την ιταλική συνθηκολόγηση, στις 8 Σεπτεμβρίου 1953, άρχισαν οι εργασίες της έκταψης. Η τραγωδία της «Πινερόλο» καταγράφηκε σε ένα βιβλίο που έγραψε ο τότε στρατιώτης και μετέπειτα δημοσιογράφος Ρόμολο Γκαλιμπέρτι, το οποίο μάλιστα έχει κυκλοφορήσει και στην ελληνική από τις Εκδόσεις Φιλίστωρ το 1999 με τον τίτλο *Τρύπια άρβυλα* και τον υπότιτλο *Από τη μεραρχία Πινερόλο στους αντίρτες του ΕΛΑΣ*.² Μόλις πρόσφατα, ξέσθλου, το 2009, στην είσοδο του χωριού της Νεράιδας στήθηκε ένα μνημείο για τα άθωα θύματα της ιταλικής μεραρχίας στα βουνά των Αγράφων.

6. Τὰ Ἐπτάνησα καὶ ἡ τραγωδία τῆς Κεφαλονιάς

Τὸ τέλος τῆς ιταλικῆς κυριαρχίας στὰ Ἐπτάνησα, καὶ κυρίως στὴν Κεφαλονιά, ἐξελίχθηκε σὲ μιὰ τραγωδία ἀπὸ τὶς φοβερῶτερες τοῦ πολέμου.

Στὴν Κεφαλονιά ἡ ιταλικὴ στρατιω-

τικὴ παρουσία ἦταν πιὸ ἔντονη ἀπ' ὅ,τι σὲ ὅποιοδήποτε ἄλλο μέρος τῆς Ἑλλάδας. Τὸ νησί ἦταν τὸ πρῶτο σκαλοπάτι γιὰ τὴ μεταφορὰ ἐφοδίων καὶ ἐνισχύσεων στὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα, καὶ περαιτέρω στὰ ιταλικά στρατεύματα τῆς Βορείου Ἀφρικῆς. Καὶ ὅταν τὸ 1943 ἔλαβε τέλος ἡ παρουσία τῶν δυνάμεων τοῦ Ἄξονα στὴ Βόρειο Ἀφρικὴ, ἡ Κεφαλονιά θεωρεῖτο ἀπὸ πολλοὺς ὡς τὸ πιθανώτερο σημεῖο τῆς ἀναμενόμενης ἀπόβασης τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων στὴ νότια Εὐρώπη. Ἔτσι, 12.000 ἄνδρες τῆς μεραρχίας «Ἄκουι» («Acqui») εἶχαν μετατρέψει τὴν Κεφαλονιά σὲ ἀπόρρητο φρούριο, μὲ τεράστια ἐπάκτια πυροβόλα νὰ φυλάσσουν τὶς ἀκτές της, ἀντιαεροπορικὰ διάσπαρατα σὲ ὅλα τὰ ὑψώματα καὶ ἀποθῆκες μὲ μεγάλες ποσότητες πυρομαχικῶν καὶ τροφίμων.

*Τὸ τέλος τῆς ιταλικῆς
κυριαρχίας στὰ Ἐπτάνησα,
καὶ κυρίως στὴν
Κεφαλονιά, ἐξελίχθηκε
σὲ μιὰ τραγωδία ἀπὸ τὶς
φοβερῶτερες τοῦ πολέμου.*

Ὅταν τὰ νέα τῆς ιταλικῆς συνθηκολόγησης ἔφθασαν στὴν Κεφαλονιά, ἔγιναν δεκτὰ μὲ χαρὲς καὶ πανηγύρια ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς στρατιῶτες, οἱ ὅποιοι πίστευαν ὅτι ὁ πόλεμος εἶχε ἐπιτέλους τελειώσει γι' αὐτοὺς, καὶ δὲν ἐπιθυμοῦσαν τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν ἐπιστροφή τους στὴν πατρίδα τους καὶ στὶς οἰκογένειές τους. Ὅταν τὴν ἐπομένη τῆς ἀνακοίνωσης τῆς συνθηκολόγησης, στὶς 9 Σεπτεμβρίου, ὁ διοικητὴς τῶν ιταλικῶν στρατευμάτων στὴν Ἑλλάδα στρατηγὸς Βεκκιαρέλλι ὑπέγραψε στὴν Ἀθῆνα τὴν ὑπαγωγή τῶν ιταλικῶν δυνάμεων στὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὶς διαταγὲς τῶν Γερμανῶν, ὁ ἐπικεφαλῆς τῆς μεραρχίας «Ἄκουι» στὴν Κεφαλονιά στρατηγὸς

2 Ἰταλικὴ ἔκδοση: Romolo Galimberti, *Scarpe rotte. Storia di un soldato Italiano che divenne partigiano in Grecia*, Ediesse, 1998.

Άντόνιο Γκαντίν δὲν συμμορφώθηκε ἀμέσως, ἀλλὰ προσπάθησε μὲ διαπραγματεύσεις νὰ ἐπιτύχει, παράλληλα μὲ τὴν παράδοση τῶν ὄπλων στοὺς Γερμανούς, καὶ τὴ μεταφορὰ τῶν ἀνδρῶν του στὴν Ἰταλία.

Ἐν τῷ μεταξύ, ὅμως, ἡ κάποτε παντοδύναμη ἰταλικὴ μεραρχία βρισκόταν στὰ ὄρια τῆς διάλυσης. Ἡ πειθαρχία ἦταν ἀνύπαρκτη. Ὁ Γκαντίν δεχόταν ἀντικρουόμενες εἰσηγήσεις, μερικὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες κινούνταν πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς ἐνοπλῆς ἀντίστασης στοὺς Γερμανούς, ἀν αὐτοὶ κινούνταν ἐναντίον τῆς Κεφαλονιάς. Στὶς 12 Σεπτεμβρίου, καὶ ἐνῶ ὁ Γκαντίν ἔκλινε ὑπὲρ τῆς παράδοσης τῶν ὄπλων στοὺς Γερμανούς, κυκλοφόρησαν σὲ ὅλο τὸ νησί προκηρύξεις ποὺ καλοῦσαν τοὺς Ἰταλοὺς νὰ πολεμήσουν κατὰ τῶν Γερμανῶν.

Ἡ μοῖρα τῶν Ἰταλῶν τῆς Κεφαλονιάς σφραγίσθηκε, ὅταν στὶς ἕξι τὰ ξημερώματα τῆς 13^{ης} Σεπτεμβρίου 1943 μιὰ ἰταλικὴ ἐπάκτια πυροβολαρχία, χωρὶς διαταγὴ ἀπὸ τὸν Γκαντίν, ἄνοιξε πύρ κατὰ δύο γερμανικῶν πλοιαρίων ποὺ πλησίαζαν τὸ νησί, μὲ ἀποτέλεσμα τὴ βύθιση τοῦ ἐνὸς ἀπὸ αὐτά. Ἦταν φανερὸ ὅτι ὁ Γκαντίν δὲν διοικούσε πλέον πραγματικὰ τὴ μεραρχία. Ὄταν οἱ Γερμανοὶ ἐπανελάβαν τὶς διαπραγματεύσεις, προσέβαλαν τὴ σκληρὴ ἀπαίτηση τῆς ἀνευ ὄρων παραδόσεως ὅλων τῶν ἰταλικῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τοῦ νησιοῦ, ἐνῶ τὴν ἴδια στιγμή ἰσχυρὲς γερμανικὲς δυνάμεις προωθοῦνταν πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς Κεφαλονιάς.

Τὸ πρωτὶ τῆς 14^{ης} Σεπτεμβρίου, ἕξι ἡμέρες μετὰ τὴν ἀναγγελία τῆς ἀνακωχῆς, ὁ Γκαντίν ἀποφάσισε τελικὰ νὰ πολεμήσει, μετὰ ἀπὸ ἓνα πρωτοφανὲς γιὰ στρατιωτικὴ μονάδα... δημοψήφισμα, στὸ ὁποῖο οἱ στρατιῶτες, παρασυρμένοι ἀπὸ ἀξιωματικούς τους, ψήφισαν μὲ μεγάλη πλειοψηφία νὰ σπκώσουν τὰ ὄπλα κατὰ τῶν Γερμανῶν. Ἐν τῷ μεταξύ, οἱ ἀποθηκὲς τῆς μεραρχίας στὴν Κεφαλονία

ἄνοιξαν, καὶ τεράστιες ποσότητες ὄπλων καὶ πυρομαχικῶν πέρασαν στὰ χέρια τῶν ἀντιστασιακῶν.

Τὶς μεσημεριανὲς ὥρες τῆς 15^{ης} Σεπτεμβρίου 1943, ὁ οὐρανὸς τῆς Κεφαλονιάς σκοτεινίωσε ἀπὸ τὰ γερμανικὰ ἀεροπλάνα, ποὺ ἔβαλαν ἀνιλεῶς κατὰ τῶν ἰταλικῶν θέσεων. Κατόπιν πληροφορίας ὅτι οἱ Ἕλληνες βοηθοῦσαν τοὺς Ἰταλοὺς, στόχος τῶν γερμανικῶν ἀεροπλάνων ἔγινε καὶ τὸ ἴδιο τὸ Ἄργοςτόλι, τὸ ὁποῖο ὑπέστη ἰσοπεδωτικὸ βομβαρδισμό. Οἱ Ἰταλοὶ ἀντιστάθηκαν, ὅσο θὰ ἦταν λογικὸ νὰ ἀντισταθοῦν ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι, περισσότερο ἀπ' ὅ,τι σὲ ὁποιαδήποτε ἄλλη στιγμή σὲ αὐτὸν τὸν πόλεμο, ἀναρωτιοῦνταν γιὰτὶ πολεμοῦσαν. Ἡ πλήρης ὁμως ἀπουσία ἀεροπορικῆς κάλυψης καταδίκασε τὴν ἰταλικὴ μεραρχία καὶ παρέλυσε γρήγορα κάθε ἀντίσταση. Στὶς 21 Σεπτεμβρίου ὅλα εἶχαν κριθεῖ, καὶ γερμανικὲς δυνάμεις ποὺ εἶχαν ἀποβιβάσθει στὸ νησί ἄρχισαν νὰ προωθοῦνται πρὸς τὴν ἐνδοχώρα.

Ἡ τύχη ποὺ περιέμενε τοὺς ἄνδρες τῆς μεραρχίης «Ἀκουί» ἦταν τραγικὴ. Ὁ στρατηγὸς Γκαντίν, ὁ ὁποῖος παραδόθηκε μαζὶ μὲ τὸ ἐπιτελεῖό του στὸ χωριὸ Κεραμιές, ὀδηγήθηκε σὲ ἄγνωστο σημεῖο καὶ ἐκτελέσθηκε. Οἱ Ἰταλοὶ ποὺ ἔπεφταν στὰ χέρια τῶν Γερμανῶν ὀδηγοῦνταν σὲ χωράφια, ὅπου ἐκτελοῦνταν ἐν ψυχρῷ μὲ ριπὲς πολυβόλων. Περίπου 5.800 Ἰταλοὶ στρατιῶτες καὶ 450 ἀξιωματικοὶ ἔχασαν τὴ ζωὴ τους μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο, κάνοντας τὸ ἔγκλημα τῆς Κεφαλονιάς τὴ μεγαλύτερη μαζικὴ ἐν ψυχρῷ ἐκτέλεση ἐνστόλων στὸν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Οἱ κινηματογραφόφιλοι θὰ θυμοῦνται τὴν ταινία «Τὸ μαντολίνο τοῦ λοχαγοῦ Κορέλι»³, ποὺ ἀναφέρεται ἀκριβῶς στὰ γεγονότα τῆς Κε-

3 Ἀγγλικὸς τίτλος "Captain Corelli's mandolin", παραγωγῆς 2001, μὲ σκηνοθέτη τὸν John Madden καὶ πρωταγωνιστὲς τοὺς Nicolas Cage καὶ Penélope Cruz.

φαλονιάς. Καί σημειωτέον ὅτι τὸ ἔγκλημα τῆς Κεφαλονιάς δὲν διεπράχθη ἀπὸ τὰ Ἔς Ἔς, ἀλλὰ ἀπὸ μονάδες τοῦ τακτικοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ, τῆς Βέρμαχτ.

Στὴν Κέρκυρα ἡ τραγωδία ἐπαναλήφθηκε, σὲ μικρότερη ἔστω κλίμακα. Καὶ ἐδῶ, ὅπως καὶ στὴν Κεφαλονιά, ἡ ἰταλικὴ φρουρά, τὸ 18^ο σύνταγμα τῆς μεραρχίας «Ἄκουι», ἀποφάσισε νὰ μὴν παραδώσει τὰ ὅπλα, καὶ μάλιστα συνέλαβε τοὺς 450

σφαγῆ στὴν Κεφαλονιά ἀποβιβάσθηκαν στὴν Κέρκυρα, καὶ οἱ Ἴταλοὶ παρέδωσαν τὰ ὅπλα. Ἐδῶ οἱ Ἴταλοὶ στρατιῶτες συνελίφθησαν καὶ ἐστάλσαν σὲ στρατόπεδα συγκεντρώσεως, ἐνῶ πολλοὶ –κυρίως οἱ ἀξιωματικοί– ἐκτελέσθηκαν, συμπληρώνοντας ἔτσι τὴν τραγωδία τῆς Κεφαλονιάς. Σὰν γιὰ νὰ συμπληρωθεῖ ἔτι περαιτέρω ἡ τραγωδία τῆς ἰταλικῆς μεραρχίας, ἄλλοι 3.000 περίπου Ἴταλοὶ ἔχασαν τὴ ζωὴ

Ἡ τύχη ποὺ περίμενε τοὺς ἄνδρες τῆς μεραρχίας «Ἄκουι» ἦταν τραγικὴ. Ὁ στρατηγὸς Γκαντίν, ὁ ὁποῖος παραδόθηκε μαζὶ μὲ τὸ ἐπιτελεῖό του στὸ χωριὸ Κεραμιές, ὀδηγήθηκε σὲ ἄγνωστο σημεῖο καὶ ἐκτελέσθηκε. Οἱ Ἴταλοὶ ποὺ ἔπεφταν στὰ χέρια τῶν Γερμανῶν ὀδηγοῦνταν σὲ χωράφια, ὅπου ἐκτελοῦνταν ἐν ψυχρῷ μὲ ριπὲς πολυβόλων. Περίπου 5.800 Ἴταλοὶ στρατιῶτες καὶ 450 ἀξιωματικοὶ ἔχασαν τὴ ζωὴ τους μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο, κάνοντας τὸ ἔγκλημα τῆς Κεφαλονιάς τὴ μεγαλύτερη μαζικὴ ἐν ψυχρῷ ἐκτέλεση ἐνστόλων στὸν Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Γερμανοὺς στρατιωτικοὺς ποὺ βρίσκονταν στὸ νησί καὶ ἐτοιμάσθηκε νὰ ἀποκρούσει γερμανικὴ ἐπίθεση.

Μιὰ λησμονημένη πτυχὴ τῆς σύγκρουσης Ἰταλῶν καὶ Γερμανῶν στὴν Κέρκυρα εἶναι καὶ ὁ τρομοκρατικὸς βομβαρδισμὸς τῆς Κέρκυρας μὲ ἐμπρηστικὲς βόμβες ἀπὸ τὴ γερμανικὴ ἀεροπορία τὴ 13^η πρὸς 14^η Σεπτεμβρίου 1943, ἡ ὁποία μετέτρεψε τὴν πόλη σὲ μιὰ κόλαση φωτιᾶς, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ γίνουν τότε παρανάλωμα τοῦ πυρὸς μερικὰ ἀπὸ τὰ ἱστορικώτερα καὶ ὁμορφότερα δημόσια κτήρια τῆς Κέρκυρας. Τότε καταστράφηκε καὶ τὸ περίφημο Δημοτικὸ Θέατρο τῆς Κέρκυρας, μικρογραφία τῆς Σκάλας τοῦ Μιλάνου, ποὺ θεωρεῖτο ἓνα ἀπὸ τὰ καλύτερα τῆς Εὐρώπης.

Τελικὰ, μετὰ τὴν ἐξουδετέρωση τῆς ἀπειλῆς τῆς Κεφαλονιάς, οἱ ἴδιες γερμανικὲς δυνάμεις ποὺ ἦταν ὑπεύθυνες γιὰ τὴ

τους, ὅταν τὸ πλοῖο ποὺ τοὺς μετέφερε στιβαγμένους στὴν ἠπειρωτικὴ Ἑλλάδα προσέκρουσε σὲ νάρκη.

Ἡ ἀπίστευτη εἰρωνεία εἶναι ὅτι ἡ μεγάλη σφαγὴ τῆς Κεφαλονιάς ἔγινε... μὲ πλήρη νομιμότητα! Ἀπὸ τὴ στιγμή τῆς συνθηκολόγησής, τὴν 8^η Σεπτεμβρίου 1943, ἡ Ἰταλία δὲν βρισκόταν σὲ πόλεμο μὲ κανένα. Ἄρα, οἱ Ἴταλοὶ ποὺ ἔπεφταν στὰ χέρια τῶν Γερμανῶν δὲν ἦταν αἰχμάλωτοι πολέμου (ἀφοῦ ἡ Ἰταλία δὲν βρισκόταν σὲ πόλεμο μὲ τὴ Γερμανία), καὶ ἐπομένως δὲν ἴσχυαν γι' αὐτοὺς οἱ σχετικὲς εὐεργετικὲς διατάξεις τῶν διεθνῶν συνθηκῶν!

Σὰν νὰ μὴν ἔφθανε αὐτό, ὁ στρατιωτικὸς διοικητὴς τῶν ἰταλικῶν δυνάμεων στὴν Ἑλλάδα στρατηγὸς Βεκκιარέλλι εἶχε ὑπογράψει στὴν Ἀθῆνα τὴν ὑπαγωγὴ τῶν Ἰταλῶν ποὺ βρίσκονταν στὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὴς διαταγὲς τῶν Γερμανῶν. Ἄρα, οἱ

Ἴταλοι ποὺ ἀρνοῦνταν νὰ παραδώσουν τὰ ὄπλα ἦταν στασιαστὲς καὶ «ἔπρεπε» νὰ ἀντιμετωπισθοῦν ἀνάλογα... Αὐτὸ ἦταν ποὺ σφράγισε καὶ τὴ θανατικὴ τους καταδίκη.

Χρειάστηκε νὰ περάσει περισσότερο ἀπὸ ἓνας μῆνας ἀπὸ τὴν ἰταλικὴ συνθηκολόγησι καὶ νὰ φθάσουμε στὶς 13 Ὀκτωβρίου 1943, γιὰ νὰ «προνοήσει» ἡ Ἰταλία νὰ κηρύξει τὸν πόλεμο στὴ Γερμανία, ὥστε νὰ ἰσχύουν γιὰ τοὺς Ἴταλοὺς ποὺ ἔπεφταν στὰ χέρια τῶν Γερμανῶν οἱ σχετικὲς εὐεργετικὲς διατάξεις τῶν διεθνῶν συνθηκῶν. Στὸ μεσοδιάστημα, ἀπὸ τὶς 8 Σεπτεμβρίου μέχρι τὶς 13 Ὀκτωβρίου, οἱ Γερμανοὶ μποροῦσαν νὰ ἐκτελοῦν ἐν ψυχρῷ τοὺς Ἴταλοὺς στρατιῶτες ποὺ ἀρνοῦνταν νὰ συμμορφωθοῦν στὶς διαταγὲς τους, ἔχοντας πλήρη νομικὴ κάλυψη! Βρήκαμε καὶ ἄλλοτε τὴν εὐκαιρία νὰ διαπιστώσουμε πικρὰ πόσο τραγικὰ ἀνεπαρκεῖς εἶναι οἱ νόμοι τῶν ἀνθρώπων, ὅταν ἀπουσιάζει ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ.⁴ Καὶ ἡ σφαγὴ τῶν Ἰταλῶν στὴν Κεφαλονιά εἶναι μία ἀκόμη εὐκαιρία νὰ διαπιστώσουμε αὐτὴ τὴ μεγάλη ἀλήθεια.

7. Τὰ Δωδεκάνησα καὶ τὸ ναυάγιο τοῦ «Ὅρια»

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μεραρχία «Πινερόλο» στὴ Θεσσαλία καὶ τὴ μεραρχία «Ἄκουι» στὴν Κεφαλονιά, ἀρνήθηκαν νὰ ὑπαχθοῦν ὑπὸ τὶς διαταγὲς τῶν Γερμανῶν καὶ οἱ ἰταλικὲς στρατιωτικὲς δυνάμεις στὰ Δωδεκάνησα, καὶ συγκεκριμένα στὰ νησιά Ρόδος, Κῶς καὶ Λέρος, ἀλλὰ καὶ στὴ Σάμο.

Οἱ Βρετανοὶ βρῆκαν τὴν εὐκαιρία νὰ ἐπανέλθουν στὸ Αἰγαῖο καὶ σχεδίασαν μιὰ εὐρύτερη ἐπιχείρησι γιὰ τὴν ἐνίσχυσι τῶν ἰταλικῶν φρουρῶν, ὥστε τὰ νησιά νὰ μὴ πέσουν στὰ χέρια τῶν Γερμανῶν. Οἱ

*Τὸ ναυάγιο τοῦ «Ὅρια»
εἶναι τὸ πιὸ πολύνεκρο
ναυάγιο ποὺ ἔχει λάβει
χώρα στὸ Αἰγαῖο.
Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι
τὰ θύματά του εἶναι πάνω
ἀπὸ δυόμισι φορὲς
τὰ θύματα τοῦ «Τιτανικοῦ».*

Γερμανοὶ ὅμως κινήθηκαν ἀστραπιαῖα. Δύο μόλις ἡμέρες μετὰ τὴν ἄρνησί τους νὰ ὑπαχθοῦν ὑπὸ τὶς διαταγὲς τῶν Γερμανῶν, οἱ ἰταλικὲς στρατιωτικὲς δυνάμεις ποὺ ἔδρευαν στὴ Ρόδο, 35.000 ἄνδρες συνολικά, αἰχμαλωτίσθηκαν ἀπὸ σημαντικὰ μικρότερη δύναμη τῶν πρῶν συμμάχων τους.

Στὴν Κῶ, στὶς 3 Ὀκτωβρίου 1943, οἱ Γερμανοὶ ἐξαπέλυσαν ἐπίθεσι κατὰ τῶν περιορισμένων ἰταλικῶν δυνάμεων ποὺ ἔδρευαν στὸ νησί. Οἱ ἰταλικὲς δυνάμεις παραδόθηκαν, μὲ τοὺς μὲν στρατιῶτες νὰ συλλαμβάνονται καὶ νὰ φυλακίζονται στὸ κάστρο τῆς Κῶ, τοὺς δὲ ἀξιωματικοὺς νὰ ὀδηγοῦνται στὸ ἐκτελεστικὸ ἀπόσπασμα ὡς στασιαστὲς.

Στὴ Λέρο τὸ τέλος τῆς ἰταλικῆς στρατιωτικῆς κατοχῆς ἦταν ἀκόμη πιὸ βίαιο. Στὸ νησί ἀποβιβάσθηκε καὶ βρετανικὴ δύναμη, προκεκμένου νὰ ἐνισχύσει τὴν ἰταλικὴ φρουρά. Οἱ Γερμανοὶ προχώρησαν σὲ ἐκτεταμένον βομβαρδισμό τοῦ νησιοῦ, καὶ τελικὰ ἐπιτέθηκαν ἐναντίον του, χρησιμοποιώντας ἀκόμη καὶ ἐπιλεκτὲς δυνάμεις ἀλεξιπτωτιστῶν. Τελικά, στὶς 16 Νοεμβρίου οἱ ἰταλικὲς καὶ βρετανικὲς δυνάμεις παραδόθηκαν. Τὸ γεγονός προβλήθηκε καὶ πανηγυρίσθηκε ὡς μεγάλη νίκη τῶν γερμανικῶν ὄπλων, σὲ μιὰ περίοδο κατὰ τὴν ὁποία ὁ πόλεμος εἶχε πάρει σαφῶς δυσμενῆ τροπὴ γιὰ τοὺς Γερμανοὺς.

Λίγες ἡμέρες μετὰ τὴν κατάληψι τῆς

4 Γιάννης Κ. Τσέντος, «Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος. 70 χρόνια μετὰ», Ὁ Κόσμος τῆς Ἑλληνίδος 609 (Ιούλιος-Αύγουστος 2015), σελ. 113-114.

Λέρου, οί Γερμανοί επιτέθηκαν με ισχυρή αεροπορική δύναμη και κατά της Σάμου, με αποτέλεσμα 8.000 Ιταλοί, καθώς και μέλη του ΕΛΑΣ αλλά και πολλοί άμαχοι, να εκκενώσουν το νησί και να καταφύγουν στα άπέναντι τουρκικά παράλια.

Από τότε και ως το τέλος του πολέμου, τα Δωδεκάνησα θα παραμείνουν υπό γερμανική κατοχή. Στη συνέχεια, για ένα χρονικό διάστημα θα περάσουν υπό μικτή ελληνική και αγγλική διοίκηση, για να ενσωματωθούν τελικά στο ελληνικό κράτος στις 7 Μαρτίου 1948.

Ήν και στα Δωδεκάνησα δεν είχαμε τις μαζικές εκτελέσεις της Κεφαλονιάς, ωστόσο και εδώ το τέλος της ιταλικής στρατιωτικής κατοχής έμελλε να σημαδευθεί από μια ανείπωτη τραγωδία, με το ναυάγιο του πλοίου «Όρια», ένα από τα πιο πολύνεκρα ναυάγια της παγκόσμιας ιστορίας, στις 12 Φεβρουαρίου 1944, κοντά στη νησίδα Πάτροκλος (Γαϊδουρονήσι) στα ανοιχτά των Λεγρενών στον Σαρωνικό.

Τό «Όρια» ήταν νορβηγικό φορτηγό πλοίο έκτοπίσματος 2.127 τόνων, ναυπηγημένο στην Αγγλία το 1920, το οποίο κατά τη διάρκεια του πολέμου είχε επιταχθεί από τους Γερμανούς. Τις πρώτες βραδινές ώρες της 11^{ης} Φεβρουαρίου 1944, λίγους μήνες μετά τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας, τό «Όρια» απέπλευσε από τη Ρόδο με προορισμό τον Πειραιά, μεταφέροντας 4.046 Ιταλούς αιχμαλώτους (43 αξιωματικούς, 118 ύπαξιωματικούς και 3.885 στρατιώτες), οί οποίοι υπηρετούσαν στη φρουρά της Δωδεκανήσου. Στο πλοίο επέβαιναν επίσης 90 Γερμανοί στρατιώτες και 6 μέλη του πληρώματος. Για ένα σχετικά μικρό πλοίο, όπως ήταν τό «Όρια», ό τόσο μεγάλος αριθμός επιβαινόντων σήμαινε ότι τά άμπάρια του πλοίου ήταν γεμάτα από ανθρώπους στιβαγμένους σχεδόν τον ένα πάνω στον άλλο, μέσα σε άθλιες συνθήκες.

Μνημείο για τά θύματα του «Όρια»στά Λεγρενά

Σε όλο τον πλοΰ, ό καιρός ήταν πολύ άσχημος και έπνεαν σφοδροί άνεμοι. Τις βραδινές ώρες της έπομένης, 12 Φεβρουαρίου 1944, τό πλοίο προσέκρουσε στον βράχο Μεδίνα κοντά στη νησίδα Πάτροκλος, σε άπόσταση 25 μιλίων ΝΑ του λιμανιού του Πειραιά. Έτσι όπως τόσοι Ιταλοί ήταν στιβαγμένοι στα άμπάρια του μικρού φορτηγού πλοίου, τό ναυάγιο έγινε ό ύγρös τάφος για χιλιάδες ανθρώπους. Συνολικά, 4.074 άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους (4.025 Ιταλοί, 44 Γερμανοί και 5 μέλη του πληρώματος), ενώ οί διασωθέντες ήταν μόλις 28 (21 Ιταλοί, 6 Γερμανοί και ό Έλληνας μηχανικός του πλοίου). Τό ναυάγιο του «Όρια» είναι τό πιο πολύνεκρο ναυάγιο που έχει λάβει χώρα στο Αιγαίο. Είναι χαρακτηριστικό ότι τά θύματά του είναι πάνω από δυόμισι φορές τά θύματα του «Τιτανικού» (1.523 θύματα).

Έκείνη την έποχή ή γερμανική λογοκρισία άπαγόρευσε την καταγραφή του γεγονότος και τη δημοσίευση οποιασδήποτε σχετικής πληροφορίας. Έτσι, τό τραγικό αυτό ναυάγιο δεν μνημονεύεται ούτε στις έφημερίδες της έποχής, αλλά

ούτε και στα συμβάντα των ελληνικῶν λιμεναρχείων ούτε στο Ὑπουργεῖο Ἐμπορικῆς Ναυτιλίας. Καὶ τοῦτο, μολονότι οἱ παραλίεσ ὡς τὸ Λαγονήσι γέμισαν πτώματα, μέχρι τοῦ σημείου, σύμφωνα μὲ μαρτυρία κατοίκου τῆς περιοχῆς, νὰ θυμίζου «μαρίδα στὸ τηγάνι». Μόλις πρόσφατα, τὸν Φεβρουάριο τοῦ 2014, στήθηκε στὴν περιοχή Λεγρενῶν Σουνίου, ἀπέναντι ἀπὸ τὴ νησίδα Πάτροκλος, μνημεῖο γιὰ τὰ θύματα τοῦ ναυαγίου τοῦ «Ῥορία», ἔργο τοῦ γλύπτη Θύμου Πανουργιά.

8. Συμπεράσματα

Οἱ Ἴταλοι μπῆκαν στὴν Ἑλλάδα, ἀφοῦ πρῶτα εἶχαν ταπεινωθεῖ στρατιωτικά καὶ γελοιοποιηθεῖ στὰ βουνὰ τῆς Ἡπείρου κατὰ τὸν ἑλληνοϊταλικὸ πόλεμο τοῦ 1940-41. Αὐτὸ δὲν τοὺς ἐμπόδισε νὰ ἀναλάβουν τὰ καθήκοντα τῆς κατοχῆς μὲ ἀπίστευτη ἔπαρση καὶ ἀλαζονεία, ἐπιδεικνύοντας πρωτοφανῆ σκληρότητα καὶ ἑξαπολύοντας συχνὰ ἓνα κύμα ὡμῆς βίας, ποὺ ἔφθανε μέχρι τὴ διάπραξη εἰδεχθῶν ἐγκλημάτων εἰς βάρος τοῦ ἄμαχου πληθυσμοῦ. Ἀκόμη χειρότερα, ὅπως εἶδαμε, ἡ ταπεινωτικὴ ἥττά τους στὰ βουνὰ τῆς Ἡπείρου δὲν ἀμβλυνε τὸ θράσος τους, ποὺ ἔφθασε μέχρι τὴν ἐκπόνηση καὶ συστηματικὴ προώθηση ἑνὸς προγράμματος ἐδαφικοῦ διαμελισμοῦ τῆς Ἑλλάδας, μέσα στὸ εὐρύτερο πλαίσιο τῶν σχεδίων τους γιὰ ἐπαναχάραξη τῶν συνόρων στὰ Βαλκάνια ὑπὸ τὴν ἰταλικὴ ἐποπτεία (ἐπίσημη προσάρτηση καὶ τῶν Ἐπτανήσων –μαζὶ μὲ τὰ Δωδεκάνησα– στὸ ἰταλικὸ κράτος καὶ ἐφαρμογὴ σὲ αὐτὰ προγράμματος ἀφελληνισμοῦ, σύσταση τοῦ «Πριγκιπάτου τῆς Ἡπείρου» ὡς ἀνεξάρτητου κράτους μὲ πυρῆνα τὸν βλαχόφωνο πληθυσμὸ σὲ περιοχὲς τῆς ὀρεινῆς Θεσσαλίας, Ἡπείρου καὶ Δυτικῆς Μακεδονίας, παραχώρηση τῆς Θεσπρωτίας στὸ προτεκτοράτο τους, τὴν Ἀλβανία, ἐνθάρρυνση ἢ καὶ ὑποκίνηση τοῦ ἀλτρωτισμοῦ τῶν Τσάμηδων

στὴ Θεσπρωτία καὶ τῶν σλαβόφωνων τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας).

Ἡ ἰταλικὴ συνθηκολόγηση στὶς 8 Σεπτεμβρίου 1943 σήμανε τὴ μεγάλη ἀνατροπὴ. Οἱ 233.000 Ἴταλοι στρατιῶτες στὴν Ἑλλάδα βρέθηκαν ξαφνικὰ μετέωροι, σὲ μιὰ ξένη χώρα, νὰ μὴν ἐπιθυμοῦν τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν ἐπιστροφή τους στὴν πατρίδα καὶ στὶς οἰκογένειές τους. Σὲ πολλὲς περιπτώσεις, ὅπως εἶδαμε, οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ βρέθηκαν «στὸ μάτι τοῦ κυκλώνα». Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ποὺ ἀνέτρεψε καὶ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἔβλεπαν οἱ Ἕλληνες τοὺς Ἴταλους. Οἱ πρῶτον ἀλαζονικοὶ θύτες ἔγιναν τὰ ἀθῶα θύματα, ποὺ εἶχαν βρεθεῖ στὴ δίνη ἑνὸς πολέμου τὸν ὁποῖο δὲν ἐπιθυμοῦσαν καὶ ὁ ὁποῖος δὲν τοὺς ἀφοροῦσε. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἔφθασε νὰ βλέπει τοὺς Ἴταλους μὲ αἰσθήματα συμπαθείας. Κάπως ἔτσι διαμορφώθηκε ἡ εἰκόνα ποὺ συχνὰ ἔχουμε γιὰ τὸν καλοκάγαθο Ἴταλὸ στρατιώτη, σὲ ἀντιδιαστολὴ μὲ τὸν σκληρὸ Γερμανὸ κατακτητὴ.

Δὲν πρέπει ὅμως νὰ κλείσουμε αὐτὴ τὴ μελέτη, χωρὶς νὰ κάνουμε μιὰ τελευταία, σημαντικὴ παρατήρηση σὲ σχέση μὲ τὰ γεγονότα τοῦ 1943. Ἡ ἀγνότητα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ποὺ ἔφθασε νὰ βλέπει τοὺς Ἴταλους μὲ αἰσθήματα συμπαθείας, ἔχει παράλληλα καὶ ἀρκετὴ δόση ἀφελείας, μέσα σὲ ἓνα διεθνὲς σκηνικὸ ποὺ δὲν εἶναι... «ὁμορφος κόσμος ἠθικός, ἀγγελικὰ πλασμένος». Ἄν προσέξουμε, δὲν θὰ δυσκολευθοῦμε νὰ διαπιστώσουμε ὅτι δὲν εἶναι καθόλου τυχαῖο σὲ ποιὲς περιοχὲς οἱ ἰταλικὲς στρατιωτικὲς δυνάμεις ἐπέλεξαν νὰ μὴν παραδοθοῦν στοὺς Γερμανοὺς. Μὲ τὴν ἐξαιρέση τῆς μεραρχίας «Πινερόλο» στὴ Θεσσαλία, ποὺ εἶδαμε ὅτι ἀποτελεῖ μιὰ ιδιαίτερη περίπτωσι, οἱ περιοχὲς στὶς ὁποῖες οἱ Ἴταλοι ἐπέλεξαν νὰ προβάλλουν ἀντίστασι στοὺς Γερμανοὺς ἦταν τὰ Ἐπτάνησα καὶ τὰ Δωδεκάνησα. Ἦταν, μὲ ἄλλα λόγια, οἱ δύο περιοχὲς ποὺ εἶχαν

προσαρτηθεί στο ιταλικό κράτος (τὰ Δωδεκάνησα ἀπὸ τὸ 1912, τὰ Ἐπτάνησα τὸ 1941), ἔστω καὶ χωρὶς νὰ ὑπάρχουν σὲ αὐτὲς ἰταλικοὶ πληθυσμοί.

Καὶ ἐρωτοῦμε: Χρειαζεται ἄραγε τόσο μεγάλη διεισδυτικότητα σκέψης, γιὰ νὰ καταλάβουμε γιὰτί οἱ Ἴταλοὶ ἐπέλεξαν νὰ προβάλουν ἀντίσταση στοὺς Γερμανοὺς εἰδικὰ στὰ Ἐπτάνησα καὶ τὰ Δω-

πράγματι ἄτυχο Ἴταλὸ στρατιώτη, ποὺ βρέθηκε τότε «στὸ μάτι τοῦ κυκλῶνα», ἦταν μακροπρόθεσμα εὐεργετικὸ ἐθνικὰ ὅτι τελικά, καὶ στὰ Ἐπτάνησα καὶ στὰ Δωδεκάνησα, οἱ Γερμανοὶ ἐπικράτησαν ἐπὶ τῶν πρώων συμμάχων τους... Ὁ ἱστορικὸς ἐρευνητὴς Γιώργος Ἀθανάσινας, σὲ μιὰ ἐκτενῆ μελέτη του γιὰ τὰ γεγονότα τῆς Κέρκυρας τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1943,

Ἡ ἰταλικὴ συνθηκολόγηση στὶς 8 Σεπτεμβρίου 1943 σήμανε τὴ μεγάλη ἀνατροπὴ. Οἱ 233.000 Ἴταλοὶ στρατιῶτες στὴν Ἑλλάδα βρέθηκαν ξαφνικὰ μετέωροι, σὲ μιὰ ξένη χώρα, νὰ μὴν ἐπιθυμοῦν τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν ἐπιστροφή τους στὴν πατρίδα καὶ στὶς οἰκογένειές τους. Σὲ πολλὲς περιπτώσεις, ὅπως εἶδαμε, οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ βρέθηκαν «στὸ μάτι τοῦ κυκλῶνα». Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ποὺ ἀνέτρεψε καὶ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἔβλεπαν οἱ Ἕλληνες τοὺς Ἴταλοὺς. Οἱ πρώων ἀλαζονικοὶ θῦτες ἔγιναν τὰ ἀθῶα θύματα, ποὺ εἶχαν βρεθεῖ στὴ δίνη ἐνὸς πολέμου τὸν ὁποῖο δὲν ἐπιθυμοῦσαν καὶ ὁ ὁποῖος δὲν τοὺς ἀφοροῦσε.

δεκάνησα, καὶ ὄχι, γιὰ παράδειγμα, στὴν Πελοπόννησο ἢ στὴ Στερεά; Προφανῶς, ἐκρίθη ἀπαραίτητο νὰ ἐξακολουθήσουν νὰ βρίσκονται τὰ Ἐπτάνησα καὶ τὰ Δωδεκάνησα ὑπὸ ἰταλικὸ στρατιωτικὸ ἔλεγχο, ὥστε ἀργότερα, μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου, ὁπότε ἡ Ἰταλία θὰ βρισκόταν πλέον... στὸ στρατόπεδο τῶν νικητῶν, νὰ ὑπάρχουν στὸ μεταπολεμικὸ τραπέζι τῶν διαπραγματεύσεων ἐπαρκῆ ἐρείσματα γιὰ τὴν ἔγερση ἰταλικῶν ἀξιώσεων ἐπὶ τῶν δύο αὐτῶν περιοχῶν! Εἶναι ἄδηλον βεβαίως ἂν ὑπῆρξε ἐν προκειμένῳ καὶ ὑπόγεια συμμαχικὴ ἐνθάρρυνση τῶν ἰταλικῶν αὐτῶν σχεδίων...

Δὲν θὰ ἦταν ὑπερβολικὸ νὰ ποῦμε καὶ κάτι ἀκόμα, ὁσοδήποτε τολμηρὸ καὶ ἂν ἀκουσθεῖ αὐτό: ὅτι, παρὰ τὰ εἰλικρινῆ αἰσθήματα συμπαθείας καὶ ἀγάπης μὲ τὰ ὁποῖα ὁ ἑλληνικὸς λαός, ἐν τῇ ἀγνότητι καὶ ἐν τῇ ἀφελείᾳ του, περιέβαλε τὸν

συμπεραίνει χαρακτηριστικά: «Συμπερασματικά, μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι τυχὸν ἐπικράτηση τῶν Ἰταλῶν στὴ γερμανοῖταλικὴ ἀντιπαράθεση τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ '43 στὴν Κέρκυρα πιθανὸν νὰ εἶχε ἄσχημες συνέπειες γιὰ τὴν ἐθνικὴ μας ὑπόθεση»⁵.

Ὅλα τὰ παραπάνω ἐπιβεβαιώνουν αὐτὸ ποὺ σημειώσαμε εὐθύς ἐξ ἀρχῆς: ὅτι δηλαδή, στὴν περίπτωση τῆς ἰταλικῆς κατοχῆς, αὐτὸ ποὺ ἀγνοοῦμε δὲν εἶναι ἀπλῶς κάποιες λεπτομέρειες τῆς ὅλης εἰκόνας· ἀλλὰ μᾶλλον, κι ἂν ἀκόμα θυμόμαστε ἢ γνωρίζουμε κάποιες λεπτομέρειες, ἀγνοοῦμε ἐντελῶς... τὴν ὅλη εἰκόνα.

Δρ ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ

5 Γιώργος Ἀθανάσινας, *Κέρκυρα - Σεπτέμβριος 1943. Ἱστορία ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῶν ἐμπολέμων*, «Μακεδονικὲς Ἐκδόσεις» τοῦ Ἐκδοτικοῦ Οἴκου Ἴων, Ἀθήνα 1996, σελ. 296.

Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

(ΜΙΑ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ)

Ο Αλέξανδρος Γκιάλας, που πολιτογραφήθηκε στα νεοελληνικά γράμματα με το λογοτεχνικό ψευδώνυμο Γ. Βερίτης, στάθηκε ο προικισμένος έκφραστής μιάς εποχής. Η δυναμική προσωπικότητά του, με την πνευματική ύποδομή που διέθετε, τη θεολογική και ιστορικοφιλολογική κατάρτιση, καθώς και το γνήσιο ποιητικό ταλέντο, τον επέβαλε πολύ γρήγορα στον χώρο του νεοελληνικού χριστιανικού κινήματος και τον ανέδειξε εμπνευστή και οδηγητή της ελληνικής νεολαίας. Μιά φωτιά, ή φλόγα του Αγίου Πνεύματος, λαμπάδαζε μέσα του και θέρμαινε και φώτιζε και πυροδοτούσε καί, όταν χρειαζόταν, έκαιγε.

Ο Αλέξανδρος Γκιάλας γεννήθηκε το 1915 (πέρασε κιόλας ένας αιώνας) στην Έλατα της Χίου, ένα από τα γνωστά μαστιχοχώρια του αιγαιοπελαγίτικου νησιού μας. Γιός του εύλαβικου παπαδάσκαλου Ιωάννη Γκιάλα και της πρεσβυτέρας Αμαλίας, το γένος Μπιλίρη. Κοντά στον ιερέα πατέρα του έζησε τη λειτουργική ζωή της Εκκλησίας. Αλλά βέβαια και μέσα στο πατρικό σπίτι γνώρισε βιωματικά την πίστη, την αγάπη, την έλπιδα και τη θυσία. Γι' αυτό διακήρυξε:

*«Χριστιανό με κάνετε,
πατέρα και μητέρα».*

Στο Δημοτικό Σχολείο ο παπαδάσκαλος πατέρας του τον ενέγραψε πέντε ετών, καί, καθώς το Γυμνάσιο Χίου ήταν τότε πεντατάξιο, ο Αλέξανδρος αποφοίτησε απ' αυτό το 1930. Ωστόσο, το 1926 είχε δεχθεί ένα καιρίο πλήγμα στην υγεία του: Ξαφνικά τον βρήκε ένας ύψηλος πυρετός. Η άρρώστια αποδείχθηκε ότι ήταν όξεις

ρευματισμοί. Όμως ή μη έγκαιρη διάγνωση και ή καθυστέρηση της κατάλληλης θεραπευτικής άγωγής προκάλεσαν ανεπανόρθωτη βλάβη στην καρδιά, με αποτέλεσμα τον αποφασιστικό περιορισμό στα όρια της ζωής του.

Πάντως ο Αλέξανδρος πήρε το απολυτήριο Γυμνασίου με άριστα, και άμέσως πήγε στην Αθήνα να σπουδάσει Θεολογία. Το 1935, σε ηλικία μόλις 20 ετών, ήταν κιόλας άριστούχος πτυχιούχος της Θεολογικής Σχολής και με την έγκριση της οικογένειας εντάχθηκε στους κόλπους της Αδελφότητας Θεολόγων «Η Ζωή».

* * *

Το ποιητικό ταλέντο του Αλέξανδρου Γκιάλα εκδηλώθηκε πολύ νωρίς. Από μαθητής άκόμα έγραφε στίχους, που δημοσιεύονταν σε τοπικά φύλλα της Χίου, με το ψευδώνυμο «Αλέκος Πέτασος». Το δημιουργικό του όμως έργο άρχισε με την έκδοση του περιοδικού *Άκτινες*. Τότε ξεδιπλώθηκε με όρμη το πολύπλευρο ποιητικό τάλαντο του νεαρού θεολόγου, και έτσι ο Αλέξανδρος Γκιάλας καθιερώθηκε

ἀνὰ τὸ πανελλήνιο ὡς Γ. Βερίτης (ἀληθινός, γνήσιος γεωργός, σπορέας).

Τὸ πιὸ ἐντυπωσιακὸ εἶναι ὅτι τὸ ἀπαράμιλλο ἔργο τοῦ Γ. Βερίτη ὀλοκληρώθηκε στὸ βραχύτατο διάστημα μόλις ὀκτὼ χρόνων, ἀπὸ τὸ 1938 ὡς τὸ 1946, σὲ ἡλικία νεώτατη, ἀπὸ τὰ 23 ὡς τὰ 31 χρόνια του. Ποῦ θὰ ἔφτανε ἄραγε ὁ φωτισμένος αὐτὸς λογοτέχνης, ἂν ζοῦσε ἄλλα 20, 30, 40 καὶ βάλε χρόνια;

Τὸ πρῶτο κριτικὸ κείμενο γιὰ τὸν ποι-

*Τὸ πιὸ ἐντυπωσιακὸ εἶναι
ὅτι τὸ ἀπαράμιλλο ἔργο
τοῦ Γ. Βερίτη ὀλοκληρώ-
θηκε στὸ βραχύτατο διά-
στημα μόλις ὀκτὼ χρόνων,
ἀπὸ τὸ 1938 ὡς τὸ 1946,
σὲ ἡλικία νεώτατη, ἀπὸ τὰ
23 ὡς τὰ 31 χρόνια του.
Ποῦ θὰ ἔφτανε ἄραγε ὁ
φωτισμένος αὐτὸς λογο-
τέχνης, ἂν ζοῦσε ἄλλα 20,
30, 40 καὶ βάλε χρόνια;*

ητὴ δημοσιεύθηκε στὶς Ἀκτίνες τὸν Ἰούνιο τοῦ 1948 ἀπὸ τὸν Σ. Καλησπέρη. Ἐκεῖ διαβάζουμε μεταξὺ ἄλλων: «Πρὶν ἀπ' ὅλα οἱ Ἀκτίνες αἰσθάνθηκαν ὡσὰν ἀγωνιστὴ τὸν Βερίτη. Ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἐγνώρισαν τὸν πιστὸ πού, μόλις ἄρχισε ὁ ἀγώνας, “ἀναλαβὼν τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως καὶ περιζωσάμενος ἐν ἀληθείᾳ τὴν ὀσφύν” ἐμπῆκε στὸν στίβο “ἐμπλεως ζήλου καὶ παρησίας”. Καὶ διεκόνησε καὶ “ἠγωνίσθη τὸν καλὸν ἀγῶνα” μέχρι τῆς τελευταίας ἡμέρας του μὲ πλήρη συναίσθησι τῆς εὐθύνης. Ἐπολέμησε μὲ ὅλη τὴ δύναμίν του. Μὲ τὴν πίστιν του, τὸ στοχασμὸ, τὸ ταλέντο, τὴ θεολογικὴ καὶ φιλολογικὴ του

κατάρτισι, μ' ὅλην του τὴν ψυχί».

Ἀγωνιστὴς λοιπὸν ὁ Βερίτης, μαχητὴς τῆς πρώτης γραμμῆς μέσα στὰ πλαίσια τῆς ὀρθόδοξης στρατευομένης Ἐκκλησίας, μὲ τὴ σκέψη του καὶ τὴν καρδιά ὡστόσο προσανατολισμένη ἀταλάντευτα πρὸς τὴν αἰωνιότητα, τὴ μακαριότητα τῆς θριαμβεύουσας Ἐκκλησίας:

*Κι ὅταν στερνὰ θὰ πέφτει ἀπάνω μου
θὰ πέφτει ὁ ἴσκιος τοῦ θανάτου,
στὸ φῶς μᾶς νέας ζωῆς, ἀθάνατης,
θ' ἀνοίγει ὁ νοῦς τὰ βλέφαρά του.*

Τὸ ἀγωνιστικὸ χριστιανικὸ φρόνημα τοῦ Γ. Βερίτη φανερώθηκε προπαντὸς στὸν ὠραῖο χῶρο τῆς ποίησης. Εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ γνωρίσει κανεὶς τὸ ξεκίνημα καὶ τὸ τέλος τοῦ ποιητικοῦ αὐτοῦ κατορθώματος. Τὸ πρῶτο ποίημα ποὺ δημοσίευσε στὶς Ἀκτίνες ὁ Βερίτης τὸ Πάσχα τοῦ 1938 ἔχει τὸν τίτλο «Πασχαλινό». Πρόκειται γιὰ ἓνα λυρικό νεανικὸ τραγούδι, ὅπου κάτω ἀπὸ τὸ ντύμα μᾶς φαινομενικῆς συναισθηματικῆς ἀτιμόσφαιρας σπαρταροῦ ἡ πίστη στὴν ἀθανασία. Μπορεῖ τὸ ποίημα ν' ἀρχίζει μὲ μιὰ νότα ρομαντικῆς μελαγχολίας – εἶναι ἡ καθημερινὴ φθορὰ τοῦ κόσμου·

*Στὸ στερνὸ τὸ ξεψύχισμα
δειλινοῦ μυρωμένον
κάποια ρόδα μαραίνονται,
κάποια ρόδα πεθαίνουν.*

Ὡστόσο κλείνει μ' ἓνα θριαμβικὸ νόνο, ποὺ δηλώνει τὴν υπέρβαση καὶ τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ θανάτου·

*Νύχτα-νύχτα τὸ μίνυμα
τὸ τρανὸ θὰ κηρύξω,
τοῦ Χριστοῦ τὴν Ἀνάστασι
στοὺς νεκροὺς ποὺ θὰ σμίξω.*

Ἀναστάσιμος λοιπὸν ὁ ποιητὴς μας. Ἐπαληθεύει μὲ λόγον καὶ μὲ πράξιν τὴν ῥήσιν τοῦ ἀποστόλου Παύλου: «*Εἰ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, ματαία ἡ πίστις ἡμῶν*».

Τὸ τελευταῖο ποίημα τοῦ Βερίτη (Μάρτιος τοῦ 1946) ἔχει τὸν τίτλο «Μαζὶ θὰ περπατήσουμε». Πρόκειται γιὰ τὴν πνευματικὴ

παρακαταθήκη του ποιητή. Ένα αίτημα: ή ένότητα των αγωνιστών του καλού αγώνα. Κάτι που τόσο συχνά το ξεχνάμε.

*Μαζί θα περπατήσουμε χέρι με χέρι /
στο δρόμο τουτο που στη θέωση
θα μās φέρει. /*

*Μαζί θα περπατήσουμε χειμῶνες,
καλοκαίρια /
καὶ στῆς γαλήνης τὶς στιγμές
καὶ στ' ἀγριοκαίρια...*

Ανάμεσα στα δύο όριακα αυτά ποιήματα ξετυλίγεται ή λογοτεχνική παραγωγή του ποιητή μας. Σε μιὰ εποχή όπου στην ποίησή μας κυριαρχούσε ή ύποτονκότητα, ό άρρωστημένος ρομαντισμός και ή πεισιθανάτια μελαγχολία, ένα πνεύμα δηλαδή παρακιής (Ρώμος Φιλύρας, Κώστας Ούράνης, Ναπολέον Λαπαθιώτης, Μήτσος Παπανικολάου, Τέλος Άγρας), τὰ ποιήματα του Βερίτη άνοιγαν καινούργιους όρίζοντες. Στόν θρηνητικό άπόηχο τών στίχων του Λαπαθιώτη,

*Μονάχα εμείς στεκόμαστε θλιμμένοι -
έμεις, έμεις τῆς ζωῆς οἱ νικημένοι
μὲ τὰ βασιλεμένα ιδανικά,*

άπαντούσε ή χαρούμενη φωνή του Γ. Βερίτη:

*Πλάκες που στέκατε βαριές
στὰ μνήματα και στὶς καρδιές
σῶς ἔσπασε ό Χριστός μου!*

Αὐτός ἦταν ό λόγος για τόν όποιο ό ποιητής μας στάθηκε για δεκαετίες όλόκληρες ή καθαρή φωνή –παλμός και τραγούδι– τῆς χρυσῆς έλληνικῆς νιότης. Ό Βερίτης εἶχε τὸ σπάνιο χάρισμα του βάρδου. Τὰ ποιήματά του ἔγιναν θούρια και ἐνέπνευσαν γενιές γενιῶν. Κανένας νεοέλληνας ποιητής δέν εἶχε τὸ προνόμιο ν' αγαπηθεῖ και νὰ τραγουδηθεῖ με τόσο ἐνθουσιασμό ἀπὸ τὰ νιάτα. Οἱ ἀνθολόγοι και οἱ γραμματολόγοι μας μένουν δυστυχῶς ἀνυποψίαστοι και συσσωρεύουν ἀπίθανα όνόματα. Έλπίζω ότι ό χρόνος θα άποκαθάρει τόν νεοελληνικό Παρνασσό ἀπὸ τῆ σαβούρα που του στιβάζουν.

*Ό ποιητής μας στάθηκε
για δεκαετίες όλόκληρες
ή καθαρή φωνή –παλμός
και τραγούδι– τῆς χρυσῆς
έλληνικῆς νιότης.*

*Ό Βερίτης εἶχε τὸ σπάνιο
χάρισμα του βάρδου.
Τὰ ποιήματά του ἔγιναν
θούρια και ἐνέπνευσαν
γενιές γενιῶν. Κανένας
νεοέλληνας ποιητής
δέν εἶχε τὸ προνόμιο
ν' αγαπηθεῖ και νὰ
τραγουδηθεῖ με τόσο
ἐνθουσιασμό ἀπὸ τὰ νιάτα.*

Στό ποιητικό ἔργο του Βερίτη μπορεί ένα ἔμπειρο μάτι νὰ ξεχωρίσει δύο κατηγορίες ποιημάτων: εκείνα που ἐκφράζουν τὰ συναισθήματα, τὰ βιώματα καλύτερα, του χριστιανικού πληρώματος, και κάποια ἄλλα, τὰ πολύ προσωπικά, με τὴν ἔντονα ὑποκειμενική συγκίνηση. Τὰ πρώτα ἔχουν αγωνιστικό, μαχητικό χαρακτήρα με κάποια στοιχεία, εἶναι ἀλήθεια, ρητορισμοῦ. Εἶναι ό ομαδικός λόγος, που ἐνίοτε ἀκούγεται σάν βροντή. Στὰ δεύτερα ό ποιητής γίνεται πιὸ λυρικός, πιὸ χαμηλόφωνος, πιὸ ἔσωτερικός, πιὸ μουσικός. Για παράδειγμα:

*Τ' όρνιθι λάλησε,
μὰ ἐγὼ δέν κλείνω μάτι·
εἶναι ή ψυχή μου προσευχή γεμάτη.
Ἦ, θά 'ρθεις πάλι τώρα,
πολυαγαπημένε, νὰ με συναντήσεις
κάτω στὰ χωράφια.
Δρόμο μες στὰ στάχνα ἀνοίγω
και περνῶ, δρόμο μες στὰ στάχνα*

*Στις 5 Μαΐου τοῦ 1948
ὁ «ἀγαθὸς καὶ πιστὸς
δοῦλος» παρέδωσε
τὸ πνεῦμα. Τότε, χωρὶς
ὑπερβολή, ὀλόκληρη
ἡ Ἑλλάδα, ἀπὸ τὸν Ἔβρο
ὡς τὴν Κύπρο, καὶ
παραπέρα ὁ Ἑλληνισμὸς
τῆς διασπορᾶς, συγκλονί-
σθηκε βαθιά. Εἶχε
χάσει τὸν δυνατὸ ποιητή,
τὸν μεγάλο ἀγωνιστή,
τὸν ἐξαίρετο ἄνθρωπο.*

Ὁ ἐμπνευσμένος δημιουργὸς τῆς Ὁδῆς τοῦ Ἀγαπητοῦ, πολύπλευρο ταλέντο, δοκίμασε μὲ ἐπιτυχία τὶς δυνάμεις του καὶ σὲ ἄλλες μορφές λόγου. Ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ προσφορά του στὸν δύσκολο χῶρο τοῦ δοκιμίου. Οἱ μελέτες του, ποὺ δημοσιεύθηκαν στὶς Ἀκτίνες, μαρτυροῦν τὴ φωτεινὴ του κρίση, τὴ δύναμη τοῦ στοχασμοῦ καὶ τὴν πλήρη ἐνημέρωση στὰ λογοτεχνικὰ πράγματα τοῦ τόπου. Ἐξάλλου, φαίνεται ὅτι παρακολουθοῦσε ἀπὸ κοντὰ καὶ τὴ γαλλικὴ πνευματικὴ κίνηση.

Κι ἓνας σύγχρονος ἀναγνώστης ἔχει νὰ πάρει πάρα πολλά, μελετώντας τὰ πρωτότυπα δοκίμια «Ἡ καλλιτεχνικὴ δημιουργία καὶ ὁ καλλιτέχνης», «Ἡ τέχνη γιὰ τὸν ἄνθρωπο», «Ὁ ποιητὴς χθὲς καὶ σήμερα», «Ὁ θάνατος τοῦ λυρισμοῦ», «Ὁ λυρισμὸς θὰ ξαναζήσει». Θὰ μνημονεύσω ἀκόμα τὸ θαυμάσιο ἀντιρρητικό-μαχητικό κείμενό του «Ἀλεξικέραυνον», καὶ τὴ μελέτη του «Λογοτεχνία καὶ ἰδανικά», δημοσιευμένη μετὰ τὸν θάνατό του.

Δυὸ λόγια καὶ γιὰ τὰ τρία διηγήματά του, ὑπογεγραμμένα μὲ τὸ ψευδώνυμο Ἄ. Λαμπρινός. «Κάθε Πάσχα», «Ὁ φαροφύ-

λακας», «Ὁ Γησίλας». Ἐδῶ εἶναι φανερὴ ἡ ἐπίδραση τοῦ Παπαδιαμάντη. Στὰ δύο τελευταῖα βρίσκουμε τὸν ὡραῖο νησιώτικο περιγύρο τῆς φύσης καὶ τῶν ἀνθρώπων. Πυρήνας τους, τὸ αἰώνιο θέμα τῆς λύτρωσης.

Σημαντικὲς εἶναι καὶ κάποιες μελέτες καὶ μονογραφίες του ἱστορικῆς φύσεως (γιὰ τὸ Βυζάντιο κ.ἄ.). Δὲν θὰ ἐπεκταθῶ περισσότερο.

* * *

Ἐνῶ ὁ Βερίτης συνέχιζε τὸ πολυεδρικό συγγραφικό του ἔργο, ξαφνικὰ σήμανε ἡ καμπάνα τοῦ τέλους. Τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1946 τὸν κτύπησε μιὰ βαριὰ ἐγκεφαλικὴ συμφορῆση. Ἔμεινε δύο χρόνια στὸ κρεβάτι τοῦ πόνου, καὶ στὶς 5 Μαΐου τοῦ 1948 ὁ «ἀγαθὸς καὶ πιστὸς δοῦλος» παρέδωσε τὸ πνεῦμα. Τότε, χωρὶς ὑπερβολή, ὀλόκληρη ἡ Ἑλλάδα, ἀπὸ τὸν Ἔβρο ὡς τὴν Κύπρο, καὶ παραπέρα ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς διασπορᾶς, συγκλονίσθηκε βαθιά. Εἶχε χάσει τὸν δυνατὸ ποιητή, τὸν μεγάλο ἀγωνιστή, τὸν ἐξαίρετο ἄνθρωπο.

I. A. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΤΑ ΔΕΙΝΑ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΗΣ ΣΥΡΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

Στις μέρες μας κινδυνεύουμε να συνηθίσουμε στην καθημερινή πληροφόρηση για τα δεινά των προσφύγων που προέρχονται από τη Συρία. Από τα δελτία ειδήσεων μαθαίνουμε ότι ο αριθμός όσων έφθασαν σε κάποια ελληνική ακτή, όπως και εκείνων που πνίγηκαν μεσοπέλαγα, αυξάνεται συνεχώς. Πρόκειται για μια σύγχρονη τραγωδία αγνώστων διαστάσεων και απροσδιόρητου εξελίξεως, τόσο για τους ίδιους τους πρόσφυγες, όσο και για τους κατοίκους των Ελληνικών περιοχών.

Τον τελευταίο καιρό και οι ηγέτες των κρατών της Ευρώπης άρχισαν να ανησυχούν, όχι τόσο για την τύχη των εκατοντάδων χιλιάδων προσφύγων, όσο για τις συνέπειες της παραμονής τους στις χώρες τους.

Στην περίοδο αυτή, στη χώρα μας, όπου βιώνουμε τη μεγαλύτερη οικονομική κρίση, η άφιξη καθημερινά τόσων χιλιάδων προσφύγων δημιουργεί θέμα στοιχειώδους επιβιώσεως, όχι μόνο των προσφύγων, αλλά και των ίδιων των κατοίκων. Είναι βέβαια γνωστή σε όλους η πατροπαράδοτη ελληνική φιλοξενία από την αρχαιότητα, όταν έλατρευετο ο Ξένιος Ζεύς, ο δε ξένος έθεωρείτο ιερός, και η φιλοξενία πηγή εύλογιας για τον φιλοξενούντα. Στο πνεύμα αυτής της φιλοξενίας οφείλεται και σήμερα η υποδειγματική στάση των Ελλήνων, που υποφέρουν από τις απρόσμενες συνθήκες που αντιμετωπίζουν με τα συνεχή κύματα των προσφύγων που καταφθάνουν.

Σε αυτή τη δύσκολη περίοδο, που δεν υπάρχουν εύκολες λύσεις, όπου οι

κρατικές υποδομές περιθάλψεως είναι από πενιχρές μέχρι ανύπαρκτες, και η ανθρωπιστική κρίση αφορά όλους, ένα μοναστηριακό έγγραφο του 19^{ου} αιώνα, ικανό ίσως να μας εμπνεύσει και σήμερα, θυμίζει την ελληνική βοήθεια προς τους δεινοπαθούντες κατοίκους της Συρίας. Στο αρχείο της Ίερας Μονής Αγίων Θεοδώρων Καλαβρύτων, ενός μοναστηριού με μεγάλη εθνική δράση, υπάρχει μια εγκύκλιος του επισκόπου Καλαβρύτων γραμμένη στις 10 Ιουλίου 1860, κατά την τελευταία περίοδο της βασιλείας του Όθωνα (βασ. 1833-1862).

Βασίλειον της Ελλάδος

Αριθ. πρωτοκ. 7537

Έν Καλαβρύτοις, 10 Ιουλίου 1860

Ό Καλαβρύτων και Αιγιαλείας

προς τὰ Ήγουμενοσυμβούλια

των έν τή επισκοπή μας ύπαγομένων

Μοναστηρίων

*Ηκούσατε βεβαίωτα τὰ δυστυχήματα των έν τή Συρία παθόντων, ζημιωθέντων, φονευθέντων και ήδη πεινώντων χριστιανών έκ της κατ' αυτών άγρίας καταδρομής των έπαράτων Τούρκων-όθεν, ίνα δείξωμεν και ήμεεις πάντες, κληρικοί και λαϊκοί, σπλάγνα οίκτιρμών *** προς εκείνους τους άδελφούς μας χριστιανούς, ως και ό τρισέβαστος ήμών άναξ, πρέπει δια τον Κύριον να συνδράμωμεν αυτούς γενικώς έκαστος τό κατά δύναμιν άφειδώς, καθώς και ήμεεις έν τή έπαναστάσει ήμών έβοηθήθημεν και βοηθούμεθα μέχρι της σήμεραν. Όθεν και τὰ μοναστήρια κατά τό Β. Διάταγμα και την 38 εγκύκλιον του Σ. Υπουργείου των*

Ἐσωτερικῶν ὑπ' ἀριθμ. 11956 πρὸς τοὺς κ. Νομάρχας καὶ Ἐπάρχους καὶ δι' αὐτῶν πρὸς ἡμᾶς, ἀπαιτεῖται ἀπροφασίστως καὶ ὑμεῖς νὰ προσφέρτε δι' ἀναφορᾶς σας, οὐ μόνον ἐκ τοῦ μοναστηριακοῦ ταμείου, τὴν συνδρομὴν καὶ βοήθειάν σας, ἀλλὰ καὶ ἕκαστος τῶν πατέρων ὑμῶν ἰδιαιτέρως, πρὸς τὴν πρὸς τοῦτο ἐν Καλαβρύτοις διορισθεῖσαν ἐπιτροπὴν, ἀφ' ἧς περιμένεσθε ἄνευ ἀναβολῆς πολλῆς διὰ τὸ θεάρεστον καὶ φιλόθεον τοῦτο ἔργον.

Ὁ Καλαβρύτων καὶ Αἰγιαλείας

Στὸ ἔγγραφο μνημονεύεται σχετικὸ ἔγγραφο τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν σὲ ἐφαρμογὴ Βασιλικῆς Διατάγματος. Ἀπὸ τὴν ἀρχή, τὸ ἔγγραφο ἀναφέρεται συνοπτικὰ στὸ θέμα, σημειώνοντας πὼς εἶναι σὲ ὄλους γνωστὸ ὅτι ἕνας μεγάλος πόλεμος ἔχει ξεσπάσει στὴ Συρία: «*Ἡκούσατε βεβαίωτα τὰ δυστυχήματα τῶν ἐν τῇ Συρίᾳ παθόντων, ζημιωθέντων, φονευθέντων καὶ ἤδη πεινῶντων χριστιανῶν ἐκ τῆς κατ' αὐτῶν ἀγρίας καταδρομῆς τῶν ἐπαράτων Τούρκων*». Πόλεμος μεταξὺ Τούρκων καὶ Σύρων. Ὁ Ἐπίσκοπος Καλαβρύτων, ποὺ ὑπογράφει τὸ ἔγγραφο, μὲ τὸν χαρακτηρισμὸ τῶν Τούρκων ὡς «*ἐπαράτων*», μᾶς ἀποκαλύπτει, χωρὶς νὰ τὸ θέλει, ὅτι ξύπνησαν μέσα του μνήμες ἀπὸ τὶς φρικαλεότητες ποὺ ἔζησε ὁ Ἕλληνισμὸς στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας.

Οἱ συμφορὲς τῶν Σύρων ἀπὸ τὸν πόλεμο εἶναι ἀπεριγράπτες, καὶ ὅσοι σώθηκαν ἀπειλοῦνται ἀπὸ τὸ φάσμα τῆς πείνας.

Στὴν ἐγκύκλιο ὑπογραμμίζεται ὅτι χρέος μας εἶναι ὅλοι –κληρικοί καὶ λαϊκοί– «*νὰ δεῖξωμεν σπλάγγνα οἰκτιρῶν*» στοὺς χριστιανούς τῆς Συρίας ποὺ ὑποφέρουν καὶ «*νὰ συνδράμωμεν ἕκαστος τὸ κατὰ δύναμιν ἀφειδῶς*».

Δὲν γίνεται φανερὸ στὸ ἔγγραφο ἂν ζητήθηκε βοήθεια ἀπὸ τοὺς Σύρους ἢ μόνον τοὺς οἱ Ἕλληνες προθυμοποιήθηκαν νὰ βοηθήσουν ὀργανώνοντας ἔρανο. Τὸ ἐπιχείρημα γι' αὐτὸν τὸν ἔρανο εἶναι ἀδιάσειστο: «*καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ ἐπαναστάσει ἡμῶν ἐβοηθήθημεν καὶ βοηθούμεθα μέχρι τῆς σήμερον*».

Κατὰ τὸ Βασιλικὸ Διάταγμα, καὶ τὰ μοναστήρια «*ἀπαιτεῖται ἀπροφασίστως*» νὰ λάβουν μέρος σὲ αὐτὴ τὴν προσπάθεια καὶ νὰ προσφέρουν «*οὐ μόνον ἐκ τοῦ μοναστηριακοῦ ταμείου, [...] ἀλλὰ καὶ ἕκαστος τῶν πατέρων ὑμῶν ἰδιαιτέρως*». Ὅλα πρέπει νὰ γίνουν γρήγορα, «*ἄνευ ἀναβολῆς*», διότι οἱ ἀνάγκες εἶναι μεγάλες καὶ ἐπείγουσες. Τέλος, ὑπογραμμίζεται ὅτι ἡ βοήθεια αὐτὴ πρὸς τοὺς δοκιμαζομένους Σύρους χριστιανούς εἶναι ἔργο «*θεάρεστον*» καὶ «*φιλόθεον*».

Εἶναι προφανὲς ἀπὸ τὴν ἐγκύκλιο αὐτὴ ὅτι τὸ νεοσύστατο ἑλληνικὸ κράτος, ποὺ δὲν ἔχει ἀκόμα ἐπουλώσει τὶς πληγές του ἀπὸ τὴ μεγάλη ἑλληνικὴ ἐπανάσταση, θέλει νὰ βοηθήσει τοὺς κατοίκους τῆς Συρίας ποὺ ὑποφέρουν «*ἐκ τῆς κατ' αὐτῶν ἀγρίας καταδρομῆς τῶν ἐπαράτων Τούρκων*», ἀλλὰ ἀδυνατεῖ νὰ τὸ πράξει. Πιστεύει ὅμως ὅτι στὴν προκειμένη περίπτωση ἡ ἀνθρωπιστικὴ βοήθεια εἶναι χρέος ἐπιτακτικὸ. Γι' αὐτὸ τὴν ἀδυναμία τῶν κρατικῶν ταμείων θὰ ἀναπληρώσει ἕνας ἔρανος ἀπὸ ὄλους τοὺς Ἕλληνες, ἰδιαίτερος δὲ ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς. Ἔτσι ἀντιλαμβάνεται τὴ συμπαράστασή της πρὸς τοὺς δεινοπαθοῦντας Σύρους ἢ Ἑλλάδα τοῦ 1860.

ΖΩΗ ΓΚΕΝΑΚΟΥ

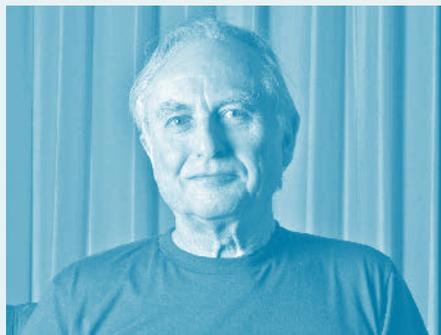
ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

Ο ΡΙΤΣΑΡΝΤ ΝΤΟΚΙΝΣ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΑΘΕΪΣΜΟ

Πρὸς τὴ Διεύθυνση τῶν Ἀκτίνων

Μὲ τὸν τίτλο «Ὁ Ρίτσαρντ Ντόκινς στὴν Ἀθήνα γιὰ τὴν ἐξέλιξη καὶ τὸν ἀθεϊσμό», σὲ ἄρθρο τῆς ἐφημερίδας *Ἡ Καθημερινή* τῆς 22ας Ἀπριλίου τρέχοντος ἔτους, παρουσιάσθηκε ὁ ἐρχομὸς τοῦ Βρετανοῦ βιολόγου καὶ συγγραφέως Ρίτσαρντ Ντόκινς (Richard Dawkins), ὁ ὁποῖος εἶναι συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου *Ἡ περὶ Θεοῦ ἀὐταπάτη* (*The God Delusion*), καί, κατὰ τὸ δημοσίευμα, θὰ μιλοῦσε σὲ δύο ἐκδηλώσεις στὴν Ἀθήνα: στίς 24 Ἀπριλίου στὸ Hub Evans καὶ στίς 25 Ἀπριλίου στὴν Τεχνόπολη. Θὰ ἐρχόταν στὴν Ἀθήνα «προσκεκλημένος τῶν ἐκδόσεων Κάτοπτρον (ἀπὸ τίς ὁποῖες κυκλοφοροῦν τὰ βιβλία του στὰ ἑλληνικά) καὶ τῶν καταστημάτων Public, προκειμένου νὰ συναντήσει τὸ κοινὸ σὲ μιὰ ἐκδήλωση», κτλ. Μὲ τὸ κοινὸ θὰ συζητοῦσε «γιὰ τὴν ἐκκοσμίκευση καὶ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα στὴν Ἑλλάδα καὶ γιὰ θέματα τὰ ὁποῖα ἀφοροῦν τῇ θεωρίᾳ τῆς ἐξελιξέως καὶ τὸν ἴδιο». Ἐδίδοντο δὲ καὶ ὁδηγίες γιὰ τὴν ἠλεκτρονικὴ ὑποβολὴ ἐρωτήσεων πρὸς τὸν Ρ. Ντόκινς.

Ἐπειδὴ δὲν ὑπέπεσε στὴν ἀντίληπρή μου κάποιον δημοσίευμα, οὔτε

καὶ μπόρεσα νὰ πληροφορηθῶ περὶ τοῦ τί ἐλέχθη καὶ συνεζητήθη στίς δύο ἀνωτέρω ἀναφερθεῖσες ἐκδηλώσεις μὲ ὀμιλητὴ τὸν Ρίτσαρντ Ντόκινς, ἀπευθύνθηκα στίς 7 Μαΐου μὲ φᾶξ στὴν *Καθημερινή*. Καὶ στίς 9 Μαΐου ἔλαβα τὸ φύλλο τῆς 28ης Ἀπριλίου, στὸ ὁποῖο ὑπῆρχαν οἱ ἀναζητούμενες πληροφορίες, ἀλλὰ μοῦ εἶχαν «διαφύγει». Καὶ μάλιστα μὲ ἓνα κείμενο πολὺ ἀντικειμενικὸ, γραμμμένο ἀπὸ τὴν κ. Μαρία Τσάκου, νομικὴ σύμβουλο.

«Ἀναρωτήθηκα», γράφει ἡ κ. Μ. Τσάκου, «ἂν εἶχε καταφέρει τελικὰ ὁ στοχαστὴς-στὰρ Ρίτσαρντ Ντόκινς νὰ κερδίσει ἐπαξίως τὸ παρατεταμένο ὄρθιο χειροκρότημα μὲ τὸ ὁποῖο τὸν εἶχαν ὑποδεχθεῖ καὶ ἀποχαιρετήσει οἱ περίπου χίλιοι ἀκροατὲς κάθε ἡλικίας [...], πού εἶχαν συρρεῦσει, γιὰ

νά τον δοῦν».

«Τὸ κοινό [...] ὅμως εἶχε ὁμοψυχίσει στὸν ἐνθουσιασμό του γιὰ τὸν Ἄγγλο ἐξελικτικὸ βιολόγο καὶ κατ' ἐξοχὴν πολέμο τῆς θρησκείας. Μὲ δεδομένο ὅτι ἡ ἐκδίλωση εἶχε τὴν ἐπίσημη ὑποστήριξη τῆς Ἑνώσης Ἀθῶν καὶ τῆς Ἑνώσης Οὐμανιστῶν Ἑλλάδας, ἡ ἐπιτυχία ἦταν ἐξασφαλισμένη, ὅπως καὶ οἱ ἐκδηλώσεις λατρείας ἀπέναντι στὸν Ντόκινς, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ ἓνα εἶδος προφῆτη γιὰ τὸν χῶρο. Αὐτὴ κι ἂν εἶναι ἐνδιαφέρουσα ἀντίφαση», γράφει ἡ κ. Μ. Τσάκου καὶ συνεχίζει:

«Ἡ συζήτησή του μὲ τὴν ὑπεύθυνη τῶν ἐστρατειῶν τῆς Διεθνούς Ἀμνηστίας, Ἐλίζα Γκορόγια, ἔγινε σὲ ἓνα γρήγορο ρυθμὸ, μὲ σύντομες καὶ ἐξ ἴσου περιεκτικὲς καὶ εὐληπτες ἀπαντήσεις. Ἡ συντονίστρια ἔκανε τὶς προβλεπόμενες ἐρωτήσεις, οἱ περισσότερες ἀπὸ τὶς ὁποῖες εἶχαν ὑποβληθεῖ μέσῳ Twitter, καλύπτοντας μεγάλη θεματολογικὴ γκάμα. [...] Σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἀμφισβήτηση τῆς θρησκείας καὶ τὴν ἀθεΐα, δὲν ἀκούσαμε τίποτε ἰδιαίτερα συνταρακτικό. Οἱ ἀπαντήσεις του περιορίζονταν σὲ δύο-τρεῖς προτάσεις, πού μὲ τὴ σειρά τους συνοψίζονται σὲ ἓνα “τὸ νὰ πιστεύεις σ’ αὐτὰ εἶναι γελοῖο”».

Μίλησε γιὰ τὴν προσωπικὴ τους ἐκτίμηση σὲ ἐπίπεδο ἠθικῆς, «καὶ ὡς ἐπιδίωξή μας τὴ δημιουργία μιᾶς κοινωνίας ὅσο γίνεται λιγότερο “δαρβινικῆς”, ἀναγνωρίζοντας ὅτι βασίζεται στὴν ἀρχὴ τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς καὶ ὀφείλουμε νὰ ἀπομακρυνθοῦμε ἀπὸ αὐτὴν» (σ.σ. Ὁμως, αὐτὸ εἶναι

«πρωτοφανές» στὶς ἀντιλήψεις καὶ τὶς «πεποιθήσεις» τοῦ Ντόκινς, καὶ περὶ αὐτῶν θὰ ἐπανέλθουμε ἀργότερα).

«Ἡ βραδιά τελείωσε μὲ τὸν Ντόκινς νὰ χρησιμοποιοῦν τὰ λόγια τοῦ Μάρκ Τουέιν, γιὰ νὰ ἀπαντήσει τί εἶναι θάνατος: “Δὲν τὸν φοβάμαι. Ὑπῆρξα πεθαμένος ἐπὶ δισεκατομμύρια χρόνια, προτοῦ γεννηθῶ, καὶ δὲν μοῦ ἦταν καθόλου δυσάρεστος”» (σ.σ. κάτι τὸ ὁποῖο μπορεῖ νὰ δείχνει καὶ ὅτι ὁ Ντόκινς ἀποκλίνει καὶ πρὸς τὴ μετεμψύχωση).

«Ἐν κατακλείδι», γράφει ἡ κ. Τσάκου, «δὲν ἐπρόκειτο γιὰ ἐπιστημονικὸ συμπόσιο. [...] Ἡ βραδιά ἦταν αὐτὸ πού ἦταν: μιὰ προωθητικὴ ἐκδίλωση γιὰ τὰ βιβλία τοῦ Ντόκινς καὶ μιὰ εὐκαιρία γιὰ τὸ ἀφοσιωμένο κοινό του νὰ πλάσει μιὰ εὐχάριστη ἀνάμνηση».

Ἐπειδὴ ἔχω ἀσχοληθεῖ παλαιότερ μὲ τὴν προσωπικότητα, τὶς πεποιθήσεις, τὸ συγγραφικὸ ἔργο καὶ τὶς ἐπιδιώξεις τοῦ Ρίτσαρντ Ντόκινς, θεωρῶ ὅτι χρειάζεται νὰ συμπληρωθεῖ ἡ «ἀνάμνηση» αὐτὴ τοῦ Ντόκινς μὲ οὐσιώδη ὑπάρχοντα δεδομένα (βλ. καὶ Ἀθ. Β. Ἀβραμίδη, *Τύχη, Ἐξέλιξη ἢ Δημιουργία;*, Ἐκδόσεις Τῆνος, Ἀθήνα 2010, σελ. 83-92, μὲ πλήρη βιβλιογραφικὴ τεκμηρίωση).

Ὁ Ρίτσαρντ Ντόκινς ἀνήκει εἰς τὴν ὁμάδα τῶν ἐπιστημόνων ἐκείνων οἱ ὁποῖοι «ἐνέταξαν τὸν ἑαυτό τους» στὴν «ἀπομυθοποίηση τῶν πάντων»: Ἐξέχουσες προσωπικότητες τῆς τέχνης, τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν, μέχρι καὶ ἡ ἀπομυ-

θοποίηση «τῶν ἱερῶν καὶ τῶν ὀσί-
ων», μηδ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἔξαιρου-
μένου, ἔγιναν ἀντικείμενο ἐργῶδους
δραστηριοποιουσεῶς τους.

Ὅνόματα τέτοιων ἐπιστημόνων
ἔχουν γίνει γνωστά διὰ τῶν Μ.Μ.Ε.,
ὅπως ὁ Daniel Dennett (Ντάνιελ
Ντέννετ) μὲ τὸ βιβλίον του *Ἀπομυ-
θοποίηση* (ἐκδόσεις Βάνιας), ποῦ
προσπαθεῖ «νὰ καταρρίψει τὸν μῦθο
περὶ θρησκείας». Ὁ Σάμ Χάριε, ἐπί-
σης, ὁ Μισέλ Ὁφριε καὶ ὁ Ρίτσαρντ
Ντόκινς, μεταξὺ αὐτῶν, ἀναφερόμε-
νος καὶ ὡς «φανατικός ἄθεος» καί
«ἀδιάλλακτος πολέμιος τῆς μεταφυ-
σικῆς».

Οἱ δὴθεν «προοδευτικοί» αὐτοὶ
ἀπαξιῶνουν τοὺς ἔχοντες διαφορε-
τικὴ ἀπὸ τῆ δική τους θεώρηση τῶν
πραγμάτων, καὶ μάλιστα μὲ περιφρο-
νητικούς γι' αὐτοὺς χαρακτηρισμούς,
ὡς «στερουμένους ἐπιχειρημάτων»,
«ἀνίδεους», «ἄσχετους μὲ τὴν ἐπι-
στήμην», «σκοταδιστὲς κατεχόμενους
ἀπὸ θρησκευτικῆς ὑστερίας» κ.ἄ.

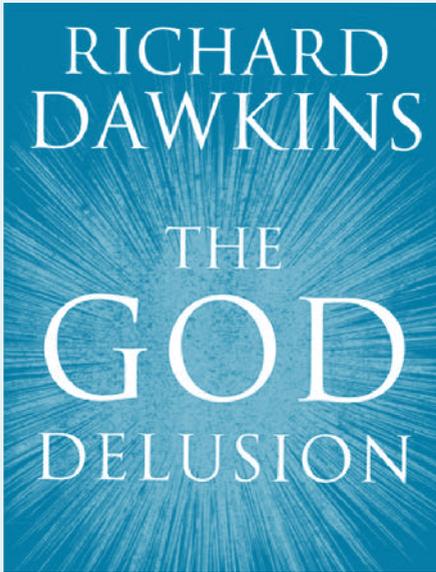
Ὁ Ρίτσαρντ Ντόκινς ἀναφέρεται
ὡς Καθηγητῆς Δημόσιας Κατανόησης
τῆς Ἐπιστήμης στὸ Πανεπιστήμιο
τῆς Ὁξφόρδης, Βιολόγος καὶ Ἡθικο-
λόγος. Στὸ βιβλίον του *Ἡ περὶ Θεοῦ
αὐταπάτη*, σελ. 25 τοῦ προλόγου τῆς
πρώτης ἔκδοσης, γράφει: «Στοχεύει
στὴν ἀφύπνιση τῆς συνειδήσεως ἀπέ-
ναντι στὸ γεγονός ὅτι τὸ νὰ εἶναι κα-
νεὶς ἄθεος ἀποτελεῖ μιὰ ρεαλιστικὴ
φιλοδοξία, καὶ μάλιστα γενναία καὶ
μεγαλοπρεπῆ». Στὴ σελ. 20 τοῦ προ-
λόγου τῆς δεύτερης ἔκδοσης: «Ἐπι-
χειρηματολογῶ ὑπὲρ τῆς ἐξέλιξης μὲ
πάθος, [...] καὶ τὸ πάθος μου αὐτὸ

βασίζεται σὲ ἀποδείξεις». Καὶ προ-
σθήτει (σελ. 32): «Τὸ βιβλίον θὰ ἔχει
ἐκπληρώσει τὶς προσδοκίες του, ἐὰν
οἱ θρησκευόμενοι ἀναγνώστες ποῦ
θὰ τὸ ἀνοίξουν θὰ ἔχουν καταλίξει
ἄθεοι, μέχρι νὰ τὸ ἀφήσουν ἀπὸ τὰ
χέρια τους».

Ὁ Ντόκινς νιώθει μάλιστα «ὑπε-
ρήφανος ποῦ εἶναι ἄθεος» (σελ. 29).
Αὐτὸ τὸ ἐπαναλαμβάνει συχνὰ στὴ
διαδρομὴ τῶν 571 σελίδων τοῦ βι-
βλίου. Στὴ δὲ σελ. 63 γράφει ὅτι «ὁ
Θεὸς εἶναι μιὰ αὐταπάτη». Στὶς σελ.
125-170 προσπαθεῖ νὰ καταρρίψει
«τὰ ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τῆς ὑπάρ-
ξεως τοῦ Θεοῦ», καὶ στὶς σελ. 171-
233 προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξει «γιατί
εἶναι σχεδὸν βέβαιος ὅτι δὲν ὑπάρχει
Θεός».

Ὁ Ρίτσαρντ Ντόκινς ὑπῆρξε μα-
χητικός ὑπέρμαχος τῆς θεωρίας τοῦ
Δαρβίνου γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῶν εἰδῶν,
καὶ μάλιστα τόσο, ὥστε νὰ χαρακτη-
ρισθεῖ «Ροτβάιλερ τοῦ Δαρβινισμοῦ». Ἐπικαλεῖται δὲ τὴ θεωρία τοῦ Δαρ-
βίνου καὶ ὡς «ἀπόδειξη τοῦ ὅτι δὲν
ὑπάρχει Θεός» (νὰ γιατί σημειώσαμε
παραπάνω «αὐτὸ εἶναι “πρωτοφα-
νές” στὶς ἀντιλήψεις καὶ τὶς “πεποι-
θήσεις” τοῦ Ντόκινς, καὶ περὶ αὐτῶν
θὰ ἐπανέλθουμε ἀργότερα»).

Στὸ ἀκαδημαϊκὸ προσωπικὸ
τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὁξφόρδης
συνάδελφος τοῦ Ρ. Ντόκινς ἦταν ὁ
Alistair McGrath. Ἀγαποῦσαν ἀμφό-
τεροι τὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες καὶ ἡ
πορεία τους ἦταν ἀρχικῶς κοινή. Ὁ
McGrath στὸ τέλος τοῦ 1960 ἦταν
ἀθεϊστὴς καὶ «ἀνυπομονοῦσε γιὰ τὸν
θάνατο τῆς θρησκείας μὲ εὐχαρίστη-

ση». Είχε σπουδάσει Χημεία, έλαβε τὸ διδακτορικό του γιὰ ἔρευνα στὴ «μοριακὴ βιοφυσικὴ» καὶ ἀναφέρεται ὡς Βιολόγος.

Ὁ McGrath ὅμως ἔβλεπε ὅτι ἡ θρησκεία ἐπανεκάμπτει. Καὶ ὅτι ὁ Θεὸς ὄχι μόνον δὲν ἦταν «νεκρός», ὅπως εἶχε διακηρύξει ὁ φιλόσοφος Nietzsche στὸ βιβλίο του *Τὸ λυκόφως τῶν θεῶν*, ἀλλὰ τοῦναντίον «ποτὲ δὲν ὑπῆρξε περισσότερο ζωντανός». Πείσθηκε, ἀκολουθῶς, ὅτι «ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι μιὰ ἐνδιαφέρουσα καὶ διανοητικῶς προκλητικώτερη κοσμοθεωρία». Καὶ μὲ ἐκτίμηση

πρὸς τὴν ἐλεύθερη σκέψη μεταπήδησε πρὸς τὴ θεολογική, ὅποτε καὶ οἱ δρόμοι τους μὲ τὸν Ντόκινς πῆραν διαφορετικὴ πορεία.

Ὁ Ντόκινς ἔγραψε τὰ βιβλία α) *Τὸ ἐγωιστικὸ γονίδιο* καὶ β) *Ἡ περὶ Θεοῦ ἀνταπάτη*. Ὁ McGrath, Καθηγητὴς ἤδη τῆς Ἱστορικῆς Θεολογίας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ὁξφόρδης, ἔγραψε μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ βιβλία α) *Τὸ λυκόφως τοῦ ἀθεϊσμοῦ* καὶ β) *Ἡ ἀνταπάτη τοῦ Dawkins*. Κατὰ τὸν McGrath, ὁ Ντόκινς στὸ βιβλίο του «ἀποφθέγγεται, χωρὶς νὰ ἐπιχειρηματολογεῖ ἢ νὰ ἀποδεικνύει». Ἡ δὲ ἐπιστημονικὴ του ἀνάλυση «εἶναι φοβερὰ ἐλάχιστη, μὲ πολλὴ ψευδοεπιστημονικὴ εἰκασία». Λυπεῖται δέ, διότι «ἓνας τόσο ταλαντούχος ἐκλαϊκευτὴς μετετρέπη σ' ἓναν τόσο ἀντιθρησκευτικὸ προπαγανδιστὴ».

Ἐν τέλει, προκειμένου νὰ ὀλοκληρώσω τὶς σκέψεις μου ἐπὶ τοῦ θέματος, προκρίνω νὰ ἀναφέρω τὸ τοῦ Πλάτωνος: «*Πᾶσα ἐπιστήμη χωριζομένη δικαιοσύνης καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς πανουργία, οὐ σοφία φαίνεται*».

Μετὰ τιμῆς
Ἄθανάσιος Β. Ἀβραμίδης
Καρδιολόγος
Ἄμ. Καθ. Παθολογίας
Πανεπ. Ἀθηνῶν

Η ΘΡΗΣΚΕΥΟΥΣΑ ΑΘΕΪΑ

Συγκεκριμένη η ανθρωπότης από τους φόνους εκατοντάδων αθώων πολιτών στο Παρίσι προ εβδομάδων φόνους οι οποίοι έγιναν εν όνοματι του Θεού από εξτρεμιστές ισλαμιστές. Το τραγικό συμβάν ξδωσε την άφορη να ξεσπαθώσουν οι φανατικοί άθεοι, κατηγορώντας συλλήβδην τη θρησκεία ως ήθικό ατύρηγό των φόνων.

Στην ιστοσελίδα της *Καθημερινής* την έπομένη ήμέρα του τρομοκρατικού χτυπήματος ό εκ των προβεβλημένων δημοσιογράφων του συγκροτήματος κ. Πάσχος Μανδραβέλης σε άρθρο του υπό τον τίτλο «Αντιμετωπίζοντας το παράλογο» αντιγράφει ένα έκτενες κείμενο του γνωστού «άρχιερέως» του μαχητικού άθεϊσμού Ρίτσαρντ Ντώκινς (Richard Dawkins), το όποιο είχε γραφή έξ άφορη των γεγονότων της 11ης Σεπτεμβρίου 2001 στη Νέα Υόρκη. Στο κείμενο αυτό επικρίνεται ή θρησκεία (γενικώς, και ειδικότερον ή μουσουλμανική θρησκεία) ως ή αίτια των κακών, έπειδή διδάσκει τη μετά θάνατον ζωή! «Προσπαθώ να στρέψω

την προσοχή των ανθρώπων στον έλέφαντα ό όποιος βρίσκεται στο μέσον του δωματίου κι όλοι μας είμαστε πολύ εύγενικοί ή υπερβολικά εύλαβεις να έπισημάνουμε. Αυτός ό έλέφαντας είναι ή θρησκεία, και κυρίως το άπαξίωτικό άποτέλεσμα που έχει στην ανθρώπινη ζωή. Δέν έννοώ την άπαξίωση της ζωής των άλλων (πράγμα που μπορεί να κάνει έπίσης), αλλά την άπαξίωση της ζωής του καθενός. Η θρησκεία διδάσκει την επικίνδυνη άνοσηία ότι ό θάνατος δέν είναι το τέλος.

Άν ό θάνατος θεωρηθεί τελειωτικός, κάποιος όρθολογικά πράττων θα έχει ύψηλή εκτίμηση στη ζωή του και θα διστάσει να την θέσει σε κίνδυνο. Αυτό κάνει τον κόσμο άσφαλέστερο μέρος, όπως κι ένα άεροπλάνο είναι πιο άσφαλές, αν ό άεροπειρατής θέλει να έπιβιώσει» (Λόγια του Ντώκινς σε παράθεσι από τον Μανδραβέλη).

Άνακαλύψαμε, λοιπόν, τον ήθικό ατύρηγό των δεινών της ανθρωπότητος: είναι ή θρησκεία, και κυρίως ή διδασκαλία της για τη μετά θάνατον ζωή. Έάν δέν έπίστευον οι εξτρεμιστές στη μετά θάνατον ζωή, θα έσέβοντο τη μία και μοναδική έπίγειο. Όπερ ξδει δείξα! Και καμαρώνει ό άρθρογράφος, διότι με τα άκλόνητα, λογικά, έπιχειρήματά του κατατροπώνει τους φανταστικούς αντιπάλους του. Ό κριτικός, όμως, άναγνώστης του άρθρου του διερωτάται: μόνον έξ όνόματος κάποιων θρησκείων έγιναν και γίνονται πόλεμοι, διωγμοί και συγκρούσεις μεταξύ των ανθρώπων; Η άθεϊα και ή έπίσημος και διὰ νόμου έπιβεβλημέ-

νη απαγόρευσις ὄλων τῶν θρησκευτῶν δὲν ἐπέφερε δεινὰ καὶ δὲν ἐκόστισε τὴ ζωὴ ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων μὲ τὶς ἐκτοπίσεις, φυλακίσεις, ἐξορίες, στρατόπεδα συγκεντρώσεως καὶ μαζικὲς ἐκτελέσεις τῶν ἀνεπιθυμητῶν; Ὁ ναζισμὸς τοῦ Χίτλερ καὶ ὁ κομμουνισμὸς τοῦ Στάλιν δὲν ἐλειτούργησαν ὡς ἀθιέστικες καὶ προσωπολατρικὲς «θρησκείες» γιὰ ἑκατομμύρια ὁπαδοὺς τῶν δύο ἀντιθέτων καθεστῶτων; Γιατί δὲν κατηγορεῖται, ἐξ ἴσου μὲ τὴ θρησκεία, καὶ ἡ στρατευμένη ἀθεΐα, ἀφοῦ καὶ αὐτὴ εὐθύνεται γιὰ τὴν ἀπώλεια ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων ζωῶν; Ἡ ἀπάντησις εἶναι ἀπλῆ: ὁ φανατισμὸς καὶ ἡ ἰδεοληψία δὲν μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ βλέπωμε τὰ γεγονότα καὶ τὰ αἰτία τους στὶς πραγματικὲς τους διαστάσεις.

Ὁ ἴδιος ἀρθρογράφος τὴν τρίτην ἡμέρα μετὰ τὰ τραγικὰ συμβάντα στὴ Γαλλία ἐπανέρχεται στὸ ἀγαπημένο του θέμα, δηλαδὴ τὴν προβολὴ τῆς ἀθεΐας, κατηγορώντας αὐτὴ τὴ φορὰ τὸ μάθημα τῶν θρησκευτικῶν στὴ χώρα μας. Τὸ συμπέρασμά του εἶναι ὅτι «τὰ σημερινὰ Θρησκευτικὰ παραμένουν ἕνας ἐπιβλαβὴς ἀναχρονισμὸς τῆς παιδείας μας» (*Καθημερινὴ* 15.11.2015). Στὸ ἀρθρο του αὐτὸ προσπαθεῖ νὰ ἀνασκευάσῃ τὴν ἐπιχειρηματολογία τὴν ὁποία ὁ Καθηγητὴς κ. Πασχάλης Κιτρομυλίδης εἶχε ἀναπτύξῃ ὑπὲρ τοῦ μαθήματος τῶν θρησκευτικῶν σὲ ἀρθρο του στὴν ἐφημερίδα *Τὸ Βῆμα* (18.10.2015). Τώρα γιὰ αὐτὸν τὸν ἀναχρονισμὸ τὸν καλλιεργοῦν καὶ τὰ ὑπόλοιπα εὐρωπαϊκὰ κράτη εἶναι ἀπορίας ἄξιον, ἀφοῦ στὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ διδάσκεται τὸ μάθημα τῶν θρησκευτικῶν (μὲ λιγώτερα ἢ περισσότερα στοιχεῖα θρησκευιολογίας), πλὴν τῆς Γαλλίας. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ συζητεῖται

ἐδῶ καὶ καιρὸς ἡ εἰσαγωγὴ θρησκευτικῶν γνώσεων σὲ μαθήματα ὅπως ἡ Γεωγραφία καὶ ἡ Ἱστορία γιὰ τὴ σφαιρικωτέρα γνῶσι τῶν μαθητῶν. (Βλ. τὸ ὑπόμνημα τοῦ Ρεζίς Ντεμπρὲ πρὸς τὸ Γαλλικὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας μὲ τίτλο *Ἡ διδασκαλία τῆς θρησκείας στὸ οὐδετερόθρησκο σχολεῖο*, Ἀθήνα: Ἑστία, 2004). Τὴν καλυτέρα ἀπάντησι ἐπὶ τοῦ θέματος εἶχε δώσῃ στὴν ἴδια ἐφημερίδα ὁ κατὰ δῆλωσί του ἀγνωστικιστὴς δημοσιογράφος κ. Τάκης Θεοδωρόπουλος, δημοσιεύων τρία κατὰ σειρὰν ἀρθρα ὑπὲρ τοῦ μαθήματος τῶν θρησκευτικῶν μὲ τίτλους «Γιὰτί χρειάζονται τὰ Θρησκευτικὰ» (*Καθημερινὴ* 29.9.2015), «Τοτέμ καὶ ταμπού» (1.10.2015) καὶ «Εἶναι ἄθην ἡ Εὐρώπη;» (2.10.2015).

Καὶ τὰ δύο σχολιασθέντα δημοσιεύματα φανερόνουν τὸν φανατισμὸ τῆς στρατευμένης ἀθεΐας. Αὐτὴ λειτουργεῖ ὡς οἶονεὶ θρησκεία, ἡ ὁποία δῆθεν κατέχει τὴ μίαν καὶ μοναδικὴν ἀλήθεια καὶ ἐπικρίνει τὶς ἀλήθειες καὶ τὶς διδασκαλίαι τῶν ὑπολοίπων. Καὶ παραβλέπει ὅτι τὸ θρησκεύειν (ἀκόμῃ καὶ στὴν ἔκφρασι τοῦ ἀθιέσμοῦ) παραμένει μίαν βαθεῖαν ἀνθρωπολογικὴ ἀνάγκη, ἡ ὁποία δὲν ἐξαιλεῖται, ἀλλὰ διαστρέφεται καὶ μπορεῖ νὰ καταστῆ ἐπικίνδυνος γιὰ τὴ σκέψι, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ὑπαρξί τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ὑφίστανται τὰ ἀποτελέσματα τῆς νοσηρᾶς θρησκευτικότητος ὄλων τῶν μορφῶν καὶ τύπων. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα ἠχεῖ καὶ πάλι ἐπίκαιρον: «Μετανοεῖτε, ἤγγικεν γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν» (*Ματθ.* 4:17).

I. Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

Η ΑΣΘΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΕΘΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Τὰ τελευταία ἀλλεπάλληλα πρωτοφανῆ περιστατικά, μὲ θλιβεροὺς πρωταγωνιστὲς νέους ἀνθρώπους ἐθισμένους στὸ διαδίκτυο, ἔχουν θορυβήσει τὴν κοινὴ γνώμη καὶ ἐπιβραιώνουν τὴν ἀδήριτη ἀνάγκη γιὰ περισσότερη καὶ ποιοτικώτερη ἐνημέρωση καὶ ἐνεργοποίηση τῶν γονέων, ὥστε τὰ παιδιὰ τους νὰ ἀποκτήσουν μιὰ δημιουργικὴ καὶ ἀσφαλῆ σχέση μὲ τὸ Internet.

Συγκεκριμένα, στὴν Ἑλλάδα οἱ ἀστυνομικοὶ τῆς δραστηρίας Δίωξης Ἡλεκτρονικοῦ Ἐγκλήματος ἀπέτρεψαν τὴν ἀπόπειρα αὐτοκτονίας νέου ἐθισμένου σὲ διαδικτυακὸ παιχνίδι, ἐπειδὴ ἀποκλείστηκε ἀπὸ τὴν ἐπόμενη φάση του!

Στὴν Κίνα μιὰ 24χρονη κοπέλα γέννησε στὸ πάτωμα ἐνὸς internet cafe, ὅπου συνίθιζε νὰ περνᾷ ἀτελείωτες ὥρες παίζοντας παιχνίδια, ἄφησε βρώμικο τὸ νεογέννητο βρέφος τῆς στὰ χέρια τοῦ ἐμβρόντητου ιδιοκτήτη τοῦ cafe καὶ ἐπέστρεψε ἀμέσως στὸν ὑπολογιστή, γιὰ νὰ συνεχίσει τὸ παιχνίδι τῆς! Τὸ προσωπικὸ τοῦ ἀσθενοφόρου ποὺ ἔσπευσε στὸ περιστατικὸ μὲ μεγάλη πίεση ἀνάγκασε τὴ νεαρὴ μητέρα νὰ ἀκολουθήσει τὸ παιδί τῆς στὸ νοσοκομεῖο γιὰ μιὰ στοιχειώδη φροντίδα...

Στὴν Ταϊβὰν οἱ φανατικοὶ θαμῶνες ἐνὸς internet cafe ἀντιλήφθηκαν ἀπὸ τί... μυρωδιά ὅτι ἕνας 32χρονος ἄνδρας, ποὺ ἔπαιζε δίπλα τους συνεχῶς ἐπὶ τρεῖς ἡμέρες, εἶχε πεθάνει ἀπὸ ἐμβολή! Ἀκόμη καὶ ὅταν οἱ νοσοκόμοι τοῦ ἀσθενοφόρου μετέφεραν τὸ ἄψυχο σῶμα τοῦ νεαροῦ

ἄνδρα, κανένας ἀπὸ τοὺς παθιασμένους συμπαίκτες του δὲν γύρισε κἂν νὰ κοιτάξει...

Τὰ συμπτώματα τῆς ἐξάρτησης ἀπὸ τὸ διαδίκτυο εἶναι ψυχολογικὰ καὶ σωματικά, καὶ ποικίλλουν στὴν ἔνταση ἀνάλογα μὲ τὴν προσωπικότητα τοῦ παιδιοῦ καὶ τὸ περιβάλλον στὸ ὁποῖο αὐτὸ ἀναπτύσσεται.

Στὰ ψυχολογικὰ συμπτώματα ἐντάσσονται διάφορες συμπεριφορές, ὅπως ἂν τὸ παιδί:

- αἰσθάνεται εὐτυχισμένο, ὅταν εἶναι συνεχῶς συνδεδεμένο στὸ διαδίκτυο,
- ἐπιθυμεῖ νὰ ἀσχολεῖται μὲ αὐτὸ ὅλο καὶ περισσότερο χρόνο (ὅταν ἀσχολεῖται περισσότερο ἀπὸ τρεῖς ὥρες καθημερινά, ἔχει ἤδη μπεῖ στὴν περιοχὴ τοῦ ἐθισμού),
- ἀδυνατεῖ νὰ σταματήσει μὲ τὴ δική του θέληση αὐτὴ τὴ δραστηριότητα,
- ἀντιδρᾷ ἀπότομα, ἐπιθετικά, προσβλητικὰ καὶ ὕβριστικά πρὸς ὅσους τὸ διακόπτουν ἢ τοῦ προτείνουν νὰ ἀσχοληθεῖ μὲ κάτι ἄλλο,
- ἔχει συνεχῶς τὸ μυαλό του στὸ διαδίκτυο καὶ μιλᾷ ἀκατάπαυστα γι' αὐτό, ἀκόμη κι ἂν τρώει, διαβάζει ἢ βρίσκεται ἐκτὸς σπιτιοῦ,
- χάνει τὴν αἴσθησι τοῦ χρόνου, ὅταν εἶναι «δικτυωμένο», λέγοντας μὲ ἔνταση τὴ χαρακτηριστικὴ φράση «ἕνα λεπτὸ ἀκόμη»,
- ἀδημονεῖ νὰ βρεθεῖ μπροστὰ στὴν ὀθόνη τοῦ ὑπολογιστῆ καὶ ἐκνευρίζεται ἀφόρητα ἢ αἰσθάνεται κενὸ καὶ θλίβεται, ὅταν δὲν τὸ κατορθώνει σύντομα αὐτό,
- λέει ψέμματα στὴν οἰκογένεια,

- τούς φίλους και τους δασκάλους του, για να σπεύσει μπροστά στην όθονη του υπολογιστή,
- λέει ψέμματα, αν έρωτηθεί πόσες ώρες ήταν στο διαδίκτυο,
 - απομονώνεται συνεχώς στο δωμάτιό του και βγαίνει σπάνια από αυτό,
 - μένει άκομψα και όλη τη μέρα στο σπίτι ή ξενυχτά συχνά, για να βρῖσκειται στο διαδίκτυο,
 - χάνει ξαφνικά τὸ ἐνδιαφέρον του για τὰ μαθήματα, παρουσιάζει προβληματική απόδοση, απουσιάζει τακτικά ή και εγκαταλείπει τὸ σχολείο,
 - απομακρύνεται ἀπὸ τοὺς φίλους του και ἄλλες ἀγαπημένες δραστηριότητές του, για να βρεθεί με λαχτάρα μπροστά στον υπολογιστή του,
 - παραμελεί τὸν ἑαυτό του, τὴν προσωπική του φροντίδα και τὴν ἐμφάνισή του.
- Στὰ σωματικά συμπτώματα ἐξάρτησης ξεχωρίζουν:
- ἡ ξηρότητα τῶν ματιῶν
 - ἡ ἐξασθένιση τῆς ὄρασης και ἡ δυσκολία ἐστίασης σὲ μακρινές ἀποστάσεις
 - ἡ ἀκατάστατη διατροφή
 - ἡ παράλειψη γευμάτων και ὁ ὑποσιτισμός
 - ἡ σωματικὴ καχεξία
 - ἡ μείωση τῆς ἀθλητικῆς δραστη-

- ριότητας
- ἡ παραμέληση τῆς προσωπικῆς ὑγιεινῆς
- οἱ διαταραχές στὸν ὕπνο και οἱ ἀλλαγές τῶν συνηθειῶν ὕπνου
- ἡ ἀντιστροφή τοῦ καθημερινοῦ ὡραρίου
- τὸ σύνδρομο τοῦ καρπιαίου σωλήνα
- οἱ πόνοι στὴν πλάτη, τὴ μέση, τὰ δάκτυλα, τοὺς ὤμους και τὸν αὐχένα
- οἱ μυοσκελετικὲς παθήσεις, με κύρια τὴ σκολίωση
- οἱ ἡμικρανίες.

Οἱ γονεῖς πρέπει νὰ εἶναι ἰδιαίτερα προσεκτικοί, για νὰ διαπιστώσουν ἔγκαιρα τυχόν συμπτώματα πιθανοῦ ἐθισμού στὰ παιδιὰ τους. Ἐφόσον διαγνώσουν τὴν ταυτόχρονη ὑπαρξη κάποιων ἀπὸ τὰ παραπάνω συμπτώματα, καλὸ εἶναι ἄμεσα και χωρὶς πανικὸ νὰ ἐπικοινωνήσουν με κάποιον ἐιδικό, ὥστε με τὴν κατάλληλη ἐπιστημονικὴ παρέμβαση νὰ θεραπευθεῖ τὸ πρόβλημα.

ΜΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Εἰς μνημόσυνον

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΜΠΕΡΗΣ

Ἡ πρόσφατη ἐκδημία πρὸς Κύριον τοῦ Ἀρεοπαγίτη ἐ.τ. καὶ ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ Γεωργίου Καμπέρη, ὁ ὁποῖος εἴμαστε βέβαιοι ὅτι βρίσκεται ἤδη ἐν ταῖς αὐλαῖς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀφίνει ἓνα δυσαναπλήρωτο κενό. Ὁ ἐκλιπὼν ἀφῆσε τὸν κόσμο τῆς φθορᾶς πλήρης ἡμερῶν, σὲ ἡλικία μεγαλύτερη τῶν ἐνενήντα ἐτῶν, ἀφίνοντας πίσω του σύζυγο καὶ τέσσερα παιδιά, μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν.

Ὁ Γεώργιος Καμπέρης γεννήθηκε στὸ χωριὸ Γαβαλοῦ Αἰτωλοακαρνανίας (ὅπου καὶ ἐτάφη τῇ ἐπιθυμίᾳ του) στὰ μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ 1920, ἔχοντας γονεῖς ἀπλοϊκοὺς ἀγρότες καὶ ἀρκετὰ ἀδελφία. Ἀπὸ τῆς μικρῆς του ἡλικίας προσελίφθη εἰς θέσιν τέκνου ἀπὸ τὸν ἀδελφὸν τοῦ πατέρα του Θεόδωρο Καμπέρη, ὁ ὁποῖος στερεῖτο ἰδίων τέκνων, Δικαστικὸ Λειτουργό, θανόντα μετὰ τὸν βαθμὸ τοῦ Ἀντιπροέδρου τοῦ Ἀρείου Πάγου. Μεγάλωσε καὶ ἀνετράφη στὸ σπίτι αὐτοῦ στὴν Ἀθήνα. Ἐσπούδασε στὴ Νομικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν, ἀπ' ὅπου ἀποφοίτησε ἀριστοῦχος, ἐγένετο δὲ Δικαστικὸς Λειτουργός.

Ὁ Γεώργιος Καμπέρης ὑπηρετήσε ἀρχικὰ ὡς Εἰρηνοδίκης στὴν κωμόπολη Φουρνὰ Εὐρυτανίας, στὶς ἀρχὲς τῆς δεκαετίας τοῦ 1950. Ἦταν ἡ περίοδος τοῦ ἐπαναπατρισμοῦ τῶν κατοίκων στὴν καθημαγμένη ἀπὸ τὸν ἐμφύλιο καὶ φτωχὴ ἀπὸ τὴ φύση τῆς ὄρεινῆ αὐτῆς περιοχῆ τῆς Ἑλλάδος. Σὲ αὐτοὺς τοὺς δύσκολους καιροὺς τῆς ἀποξένωσης τῶν ἀνθρώπων, τοῦ εὐκόλου ψόγου καὶ τῆς δυσπιστίας στὴ λειτουργία τοῦ κράτους δικαίου, ὁ Γεώργιος Καμπέρης, ὡς νεαρὸς Δικαστικὸς Λειτουργός, ἀνέδειξε τὸ ὑψηλὸ του φρόνημα στὴν ἀπόδοσι τῆς δικαιοσύνης. Ἡ προσήνεια καὶ τὸ μειλίχιό του χαρακτήρᾳ του ἐνέπνευαν τὸν πηγαῖο σεβασμὸ καὶ τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν κατοίκων πρὸς τὸ πρόσωπό του. Ἐβρισκαν στὸ πρόσωπό του ἓνα πρόθυμο σύμβουλο στὰ ποικίλα θέματα ποὺ τοὺς ἀπασχολοῦσαν, στὴν προσπάθειά τους νὰ ἀνασυγκροτήσουν τὰ ρημαγμένα νοικοκυριά τους καὶ νὰ λειτουργήσουν ὡς Κοι-

νότητα, ἀντιμετωπίζοντας τὴ γραφειοκρατία τῆς δημόσιας διοίκησης καὶ τὴν ἐξασθενημένη παρουσία τοῦ κράτους προνοίας τὴν ταραγμένη ἐκείνη περίοδο.

Ἄλλὰ ὁ Γεώργιος Καμπέρης, καὶ μετὰ τὴν ἀναχώρησή του ἀπὸ τὰ Φουρνὰ, δὲν ἔπαυσε ποτὲ νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴν πρόοδο τῶν κατοίκων. Μετεῖχε στὶς προσπάθειες γιὰ τὴν ἀνέγερσι τῆς «Σεραφεμείου Βιβλιοθήκης», καὶ αἰσθάνθηκε μεγάλη χαρὰ, ὅταν ἔμαθε ὅτι τέθηκαν τὰ θεμέλια τοῦ κτηρίου. Θεωροῦσε τὴν προσφορὰ ὑπηρεσιῶν πρὸς τὸν τόπο καὶ ὡς προσκύνημα στὴ γενέθλια γῆ τοῦ μακαριστοῦ ἀρχιμανδρίτη Σεραφεῖμ Παπακώστα, τῆς μεγάλης αὐτῆς πατερικῆς μορφῆς.

Μετὰ τὰ Φουρνὰ, ὁ Γεώργιος Καμπέρης ὑπηρετήσε ὡς τακτικὸς Δικαστὴς σὲ διάφορες πόλεις, διετέλεσε δὲ καὶ Πρόεδρος τοῦ Ἐφετείου Ναυπλίου τῆ δεκαετία τοῦ 1970.

Τὸν Γεώργιο Καμπέρη συναντοῦσαμε συχνὰ σὲ χριστιανικὲς συνάξεις ποὺ ὀργανώνονταν ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἀδελφότητας Θεολόγων «Ζωή» καὶ τῶν συνεργαζομένων χριστιανικῶν σωματείων τοῦ χριστιανικοῦ ἔργου, καθὼς καὶ σὲ λατρευτικὲς εὐκαιρίες. Ὁ Γεώργιος Καμπέρης ἦταν κοντὰ στὸν Θεὸ ἀπὸ τὴ νεανικὴ του ἡλικία. Ὑπῆρξε τακτικὸ μέλος τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων (ΧΕΕ), διατελέσας μάλιστα καὶ Γραμματεὺς τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου αὐτῆς. Ἐπίσης, διετέλεσε ἐπὶ ἔτη Γενικὸς Γραμματεὺς τοῦ Συλλόγου Ὁρθοδόξου Ἐσωτερικῆς Ἱεραποστολῆς «Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος».

Εὐχόμαστε δόλοψηχα νὰ εἶναι αἰωνία ἡ μνήμη αὐτοῦ, καὶ ὁ ἴδιος νὰ εὐχεται γιὰ μᾶς, ὡς παρηρησίαν ἔχων πρὸς τὸν Θεόν.

Θεομῶς συλλυπούμεθα ὄλους τοὺς ἰδικούς του.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

Ἐπίτ. Πρόεδρος Ἐφετῶν

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Δ. ΧΟΛΕΒΑΣ

Ἄμ. Καθηγ. Γεωπονικῆς Πανεπ. Ἀθηνῶν

Πίνακας Ὄνομάτων 2015

- AETHIUS HISTRICUS, 13
 ALDER JOHN, 104
 ALECSANDRI VASILE, 14
 ALEKSANDROV P. S., 173, 180, 207
 ANDREEV, 175
 ANTINORIO ANTONIO, 11
 ASACHI G., 16
 AUSEJO E., 175
 BAGGOTT JIM, 150
 BAIRE R., 172, 210
 B NESCU N., 11
 BELA KUN, 177
 BÉRARD JEAN, 11
 BERG, 207
 BERGMANS L., 174
 BERNSTEIN, 206
 BESKIN N. M., 179, 205, 208
 BEZIKOVITCH A. S., 176
 BLANC ANDRÉ, 18
 BOCHUM, 12
 BOGOMOLOV, 207
 BOREL E., 172, 210
 BOUDOURIS K., 158
 BOUGAIEV N. V., 172
 BOURCIEZ E., 14
 BOWE G. S., 158
 BRAUDEL F., 115
 BUGAEV N. V., 173
 BUREVISTA, 12
 CABANES P., 12
 CAGE NICOLAS, 221
 CAMARINI, 105
 CAMBRIDGE, 105
 CARRÈRE HÉLÈNE, 206
 CARTAN E., 179
 CHEBOTARYOV G. N., 212
 CHEESMAN G., 12
 CLAGETT M., 210
 COLLINWOOD R., 112, 115
 COMTE AUGUSTE, 112, 114
 CONDURACHI E., 11
 CORMACK ALLAN, 103
 COTEAU N. L., 17
 CRICK F. H. C., 105
 CRITO TITUS STATILIUS, 13
 CRUZ PENÉLOPE, 221
 D'ENCAUSSE H. C., 175
 DAICOVICIU C., 14
 DAICOVICIU H., 14
 DAMADIAN R., 103
 DANILOV MONH, 210
 DARBOUX G., 173
 DAVIES PAUL, 70, 72
 DAWKINS RICHARD, 233-237
 DEMIDOV S. S., 172, 174-176, 180-181, 212
 DEMITRACK ANNE, 151, 152
 DENNETT DANIEL, 235
 DENSUSIANU O., 214
 DESCARTES, 89
 DIACONOVICH, 17
 DIRICHLET, 174
 DOLIN I. G., 205
 DRAKE FRANK, 70
 DROBETA, 13
 DUBUISSON, 214, 215
 DUREN P. L., 172
 DYKSTRA T., 208, 209
 DYSON FREEMAN, 71
 E G O R O V D M I T R I
 FYODOROVICH, 172-181, 204-212
 ELIADE MIRCEA, 111, 112
 ELLEINSTEIN J., 206
 FAVÉRIAL ABBAΣ, 17
 FERMI ENRICO, 69
 FERRO M., 175
 FINIKOV S. P., 180, 206, 208
 FISCHER H., 116
 FLORENSKII PAVEL A., 174, 207-211
 FOLKERTS M., 172
 FORD CH., 174, 208
 FORTE BETTIE, 215
 FRÉCHET M., 179
 FREEDMAN ANDREW, 107
 FRENKEL, 207
 FREUD SIGMUND, 75
 FROBENIUS, 173
 FUNES JOSÉ GABRIEL, 72, 73
 GALIMBERTI ROMOLO, 220
 GARASANIN M., 215
 GARDE P., 14
 GEGALKIN, 180
 GELFOND A., 180, 206
 GIUDICE GIAN, 149
 GIURESCU C. C., 14, 15, 17
 GIURESCU D. C., 14, 15, 17
 GOLYBEV V. V., 176
 GOLYBOV, 180
 GÖTTINGEN, 173
 GOURSAT E. J. B., 173, 180
 GRAHAM L., 179
 GUBANOV VLADIMIR, 209
 GYÓNI M., 215
 HADAMARD J., 173, 179, 210
 HAIKIN T., 215
 HALLETT CARR E., 175
 HAMMOND N. G. L., 12
 HATZOPOULOS M., 213, 214
 HELLY, 213, 214
 HEUER ROLF, 149, 150
 HILBERT D., 173
 HOLBACH, 112
 HOLZNER J., 92, 94, 101
 HORMIGON M., 175
 HOUNSFIELD GODFREY, 103
 HUGHES DONALD, 151
 IORGA N., 12, 17, 214, 215
 IVANOV, 176
 JASPERS KARL, 2
 JIREČEK KONSTANTIN, 214
 JUKOVSKI N. E., 173, 175
 KALIMTZIS K., 158
 KALININGRAD, 174
 KALLÉRIS J., 213, 214
 KANT IMMANUEL, 174
 KARTOZIA π. ΗΑΙΑΣ, 40
 KAZAN, 212
 KENTUCKY, 187
 KENWORTHY S. M., 210
 KHUNCHIN A. Ya., 173
 KHOROTOV G. V., 206
 KLEIN F., 173
 KNITCHIN, 180
 KOETSIER T., 174
 KOGÁLNICEANU MIHAIL, 15
 KOLMAN E., 178, 206-208
 KOLMOGOROV, 180
 KOLTISOV, 207
 KORNILOV, 175
 KOSTITSYN V. A., 179, 180
 KOTTO H.D.F., 99
 KUROSH, 206
 KUZNETSOV P. I., 212
 LAFOSCADE E., 214
 LAGRANGE, 181
 LAPKO A. F., 176
 LAUTERBUR PAUL, 103
 LEBESGUE H., 172, 173, 210
 LEKSELL LARS, 104
 LEMERLE P., 14
 LENIN, 175
 LINDGREN U., 172
 LOS ALAMOS, 69
 LOSEV A. F., 208, 209, 211
 LOSSKY VLADIMIR, 7
 LOZOVAN E., 12, 214, 215
 LUZIN N. N., 172-174, 176, 180, 208
 LVOV, 15
 LYKKEN J., 150
 LYNSTERNIK L. A., 176, 180, 206
 MAC NEWTON, 105
 MADDEN JOHN, 221
 MANSFIELD PETER SIR, 103
 MARIE J. J., 175
 MARROU H.-J., 214
 McGRATH ALISTER, 235, 236
 MEDVVEEV F. A., 174
 MENSHOV D. E., 173
 MICHIGAN, 188
 MIHĂESCU HARALAMBIE, 14, 213, 214
 MILLER STANLEY, 70
 MINERVA, 17
 MINKOWSKI H., 173
 MISES R. VON, 179
 MLODZEEVSKII B. K., 174, 175
 MOLDESKII V. N., 180
 MORSE, 28
 NASTUREL P., 17
 NEKRASOV P. A., 173, 175, 206
 NEUMANN JOHN VON, 69
 NIETZSCHE FRIEDRICH, 89, 236
 NIVIÈRE A., 210
 NOETHER E., 179
 "NORMAN ATLANTIC", 40
 NOTTINGHAM, 103
 NOÛY PIERRE LECOMTE DU, 112
 NOVAK G., 11
 NOVIKOV P. S., 180
 NOVOSYLOV M. A., 210, 211
 OHIO, 188
 OOST S. I., 12
 PAPAĞAGI T., 215
 PARLIAMENT SQUARE, 23
 PÂRVAN V., 11, 12, 215
 PETERS TED, 72
 PETROV MONH, 210
 PETROVSKII I. G., 176, 180
 PHILIPPIDE A., 14, 214
 PIPPIDI DUMITRU, 12
 POGHIRC C., 12, 213, 214
 POINCARÉ, 173
 POLSHCHUK E. S., 209
 PONCELET JEAN VICTOR, 177
 PONTRYAGIN L., 180, 206
 POSPIELOVSKY D., 210
 POUND, 109
 PREDESCU, 17
 PRIVALOV I. I., 173, 176, 180
 PROMPARTIA, 178
 RAIKOV D. A., 206
 RANDA AL., 13
 RANDALL LISA, 150
 RASPUTIN, 209, 210
 REED JOHN, 175
 RIIS PORLS, 109
 RIST JOHN M., 153, 155
 ROBINSON THOMAS, 153-155
 ROSETTI A., 215
 ROSTAND J., 107
 RUNNELS CURTIS, 151
 RUSSI I. I., 214
 RUSSO DEMOSTEN, 14
 RUSSU I. I., 12
 SACERDOTEANU A., 14
 SARTRE JEAN-PAUL, 89
 SAVITCH, 207
 SCALCĂU PAULA, 16-18
 SCHMIDT O. Yli., 177, 205, 206
 SCHNIRELMAN, 180
 SCHOLEM G., 210
 SCHWARZ, 173
 SHAKHTINSKA, 178
 SHAPIRO L. B., 176, 206
 SHIELDS A., 173
 SHNIRELMAN L. G., 206
 SIADBEI I., 14
 SIMAND FR., 115
 SKOK P., 214
 SPENCER HENRY, 113
 SPENGLER OSWALD, 111, 116
 SPYROPOULOU M., 150
 STALIN, 206
 STEKLOV, 179
 STEPANOV, 180
 STEVENS DAMIEN, 190
 STOURDZA A. A., 215
 SVERDLOV, 178
 TAMARKIN Ya. D., 176
 TCHAPLIGIN, 180
 TELLER EDWARD, 69
 THEO R., 12
 THIERSCH FRIEDRICH, 63
 TOLSTOI L. N., 174
 TONELLI L., 179
 TOURNIER PAUL, 112
 TOYNBEE ARNOLD, 111, 116
 TSINGER V. Ya., 173
 ULAM A., 206
 URSOHN, 180
 VALERIUS CERVINUS, 14
 VAN ANDEL TJEERD, 151, 152
 VELCIU DUMITRU, 14
 VERNADSKII V. I., 174
 VERNADSKY, 207
 VINOGRADOV I. M., 176
 VLASSOV, 175
 VUCINICH AL., 178
 VULPE R., 12, 214, 215

- VYGODSKII M. Y., 178
 WARWICK, 188
 WATSON J. D., 105
 WEBER MAX, 115
 WEIGAND G., 17
 WEINBERG STEVEN, 150
 WESTRA LAURA, 153-155
 WILKING, 105
 YANOVSKAYA S. A., 178, 206
 YOUSHKEVITCH A. P., 174, 205
 ZAIDENVAR I., 204-205
 ZANGGER EBERHARD, 151, 152
 ZDROVKOVSKA S., 172
 ZIMAY JOHN, 108
 ΑΒΡΑΑΜ, 92
 ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Β., 233-236
 ΑΒΥΔΟΣ, 3
 ΑΓΑΘΑΓΕΛΟΣ, 44
 ΑΓΑΜΕΜΝΩΝ, 33, 35, 36
 ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ Ι. Κ., 4-10, 39-40, 79-80, 118-119, 159-160, 197-198, 237-238,
 ΑΓΓΛΙΑ, 44, 47, 68, 103
 ΑΓΓΛΟΙ, 23, 24, 47, 218, 219
 ΑΓΙΟΙ ΘΕΟΔΩΡΟΙ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ
 Ι. Μ., 231
 ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ, 76, 208-210
 ΑΓΡΑΣ ΤΕΛΟΣ, 229
 ΑΓΡΑΦΑ, 219, 220
 ΑΔΜΗΤΟΣ, 33
 ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΗ, 48
 ΑΔΡΙΑΤΙΚΗ, 14
 ΑΘΑΝΑΣΙΑΝΑΣ ΓΙΩΡΓΟΣ, 226
 ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ Ο
 ΜΕΓΑΣ, 43
 ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΠΑΤΕΛΛΑΡΟΣ
 ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕ-
 ΩΣ, 16
 ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΝΙΚΟΣ, 10
 ΑΘΗΝΑ ΘΕΑ, 32, 34-37, 80
 ΑΘΗΝΑ, 3, 11, 13, 16, 20, 23, 27,
 32, 33, 35, 36, 39, 58, 82,
 86, 87, 89, 104, 119, 123, 165,
 166, 195, 199, 218, 220, 222,
 227, 233
 ΑΘΗΝΑΙΟΙ, 32, 37, 80, 82, 87,
 90, 100
 ΑΙΑΣ, 33-37
 ΑΙΓΑΙΟ, 3, 14, 19, 46, 165, 223, 224
 ΑΙΓΑΛΕΙΑ, 231
 ΑΙΓΙΝΑ, 62
 ΑΙΓΥΠΤΙΟΙ, 13, 210
 ΑΙΓΥΠΤΟΣ, 2, 6, 20, 27, 32, 164
 ΑΙΘΙΟΚΟΙ, 13
 ΑΙΜΟΣ, 11
 ΑΙΣΧΙΝΗΣ, 82
 ΑΙΣΧΥΛΟΣ, 33-37
 ΑΙΤΗ, 21
 ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑ, 46
 ΑΚΟΡΝΙΩΝ, 12
 «ΑΚΟΥΙ», 220-223
 ΑΚΡΟΠΟΛΗ, 20, 25, 82, 166
 ΑΛ ΚΑΪΝΤΑ, 21
 ΑΛΑΜΑΝΑ, 52
 ΑΔΑΜΠΑΜΑ, 108
 ΑΛΒΑΝΙΑ, 163-165, 171, 225
 ΑΛΒΑΝΟΙ, 15
 ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ, 13, 18, 25, 26, 153
 ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Α' ΡΩΣΙΑΣ, 45,
 46, 48-51
 ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ, 27, 92
 ΑΛΕΞΙΟΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ ΑΛ., 91-101
 ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΟΣ, 3
 ΑΛΚΗΣΤΗ, 34
 ΑΛΚΗΣΤΗΣ, 37
 ΑΛΚΜΗΝΗ, 37
 ΑΛΜΥΡΟΣ, 167
 ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΙ, 68
 ΑΜΕΡΙΚΗ, 63, 68, 72, 141
 ΑΜΦΙΤΡΥΩΝ, 35
 ΑΝΔΕΓΑΥΟΙ, 13
 ΑΝΑΡΟΝΙΚΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ,
 64
 ΑΝΑΡΟΥΤΟΣ ΟΔΥΣΣΕΑΣ, 51
 ΑΝΑΡΟΥΤΟΣ ΧΡ., 97
 ΑΝΤΑΡΚΤΙΚΗ, 31
 ΑΝΤΙΓΟΝΗ, 32, 33
 ΑΝΤΙΟΧΕΙΑ, 153
 ΑΝΤΩΝΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ, 6, 190
 ΑΠΟΛΛΟΔΩΡΟΣ, 13
 ΑΠΟΛΛΩΝ, 32, 34-37
 ΑΡΑΜΠΑΤΖΗ ΘΕΟΔΩΡΑ, 209
 ΑΡΑΧΩΒΑ, 51
 ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ ΝΙΚΟΣ Θ., 2-3, 42-
 43, 120, 191-196
 ΑΡΒΑΝΙΤΟΥ ΒΑΣΩ, 196
 ΑΡΓΟΣΤΟΛΙ, 221
 «ΑΡΓΩ», 17
 «ΑΡΓΩ», 18
 ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ Ρ. Α., 58, 61
 ΑΡΕΙΟΣ ΠΑΓΟΣ, 32, 36, 82, 83,
 90, 96, 128, 131
 ΑΡΕΙΟΣ, 43
 ΑΡΗΣ, 33
 «ΑΡΗΣ», 51
 ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, 97, 99, 100
 ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ, 34, 37
 ΑΡΚΑΔΙΑ, 2
 ΑΡΜΑΝΟΙ, 213, 215
 ΑΡΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙ-
 ΝΟΣ, 17
 ΑΡΜΟΝΙΑ, 37
 ΑΡΤΕΜΙΣ, 32, 34-37
 ΑΣΙΑ, 38, 57, 63, 199, 203
 «ΑΣΙΑ», 21
 ΑΣΚΑΝΗΠΙΟΣ, 37
 ΑΤΗ, 33
 ΑΤΤΙΚΗ, 46, 109, 152
 ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΣ, 111
 ΑΥΔΙΑ, 32, 36
 ΑΥΣΤΡΟΥΥΓΑΡΙΑ, 16, 18
 ΑΥΤΟΥΡΓΟΣ, 32, 80
 ΑΦΡΙΚΗ ΒΟΡΕΙΟΣ, 216, 220
 ΑΦΡΙΚΗ, 63, 164, 216
 ΑΦΡΟΑΜΕΡΙΚΑΝΟΙ, 108
 ΑΦΡΟΔΙΤΗ, 32, 37
 ΑΧΑΙΟΙ, 34, 36
 ΑΧΜΑΤΟΒΑ, 176
 ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ Α., 214
 ΒΑΛΚΑΝΙΑ, 11, 13, 170, 171, 214,
 216, 217, 225
 ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ, 18, 214
 ΒΑΛΛΙΑΝΑΤΟΣ ΓΡΗΓΟΡΗΣ, 130
 ΒΑΛΣΑΜΩΝ ΘΕΟΔΩΡΟΣ, 129
 ΒΑΛΤΙΜΟΡΗ, 28
 ΒΑΡΑΛΛΑΖΟΣ Κ., 56
 ΒΑΡΑΛΑΜ, 209
 ΒΑΡΝΑ, 18
 ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ Ν., 99, 101
 ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΚΑΪΣΑΡΕΙΑΣ Ο ΜΕ-
 ΓΑΣ, 5, 6, 9, 10, 98, 129,
 161, 162
 ΒΑΣΙΛΙΕΦ, 207
 ΒΕΪΚΟΣ ΘΕΟΦΙΛΟΣ, 113, 115, 116
 ΒΕΚΚΙΑΡΕΛΛΙ, 218, 220, 222
 ΒΕΝΕΤΙΑ, 14, 15, 57, 58, 76
 ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ, 16
 ΒΕΡΙΓΓΕΙΟΣ ΠΟΡΦΩΜΟΣ, 47
 ΒΕΡΙΠΗΣ Γ., 120, 192, 203, 227-230
 ΒΕΡΜΑΧΤ, 222
 ΒΕΡΟΙΑ, 213, 214
 ΒΕΡΟΛΙΝΟ, 173
 ΒΕΡΟΝΑ, 50
 ΒΗΘΛΕΕΜ, 201-203
 ΒΙΕΝΝΗ, 15, 18, 49, 56-58, 65, 76
 ΒΙΘΥΝΙΑ, 3
 ΒΙΚΤΩΡ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Γ', 217
 ΒΙΡΓΙΝΙΑ ΔΥΤΙΚΗ, 70
 ΒΙΤΩΛΙΑ, 12
 ΒΑΣΤΑΡΑΣ ΜΑΤΘΑΙΟΣ, 17
 ΒΛΑΧΙΑ, 15, 46
 ΒΛΑΧΟΙ, 14-18, 213
 ΒΛΑΧΟΒΛΑΔΟ ΕΛΑΣΣΟΝΟΣ, 15
 ΒΟΙΩΤΙΑ, 27, 46
 ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΕΣ, 17
 ΒΟΡΕΙΟΣ ΗΠΕΙΡΟΣ, 12, 14, 164,
 213
 ΒΟΣΠΟΡΟΣ, 192
 ΒΟΥΔΑΠΕΣΤΗ, 18
 ΒΟΥΔΟΥΡΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ,
 152
 ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙ, 11, 12, 14, 16, 17
 ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ ΕΥΓΕΝΙΟΣ, 57, 77
 ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ, 48, 165
 ΒΡΑΝΙΕ, 73
 ΒΡΕΤΑΝΙΑ, 20-24, 26, 46-48, 163,
 165, 177, 188
 ΒΡΕΤΑΝΟΙ, 24, 164, 186, 219
 ΒΥΖΑΝΤΙΟ, 13, 18, 88, 129, 195,
 230
 ΒΥΖΙΤΖΑ, 56
 ΒΥΖΟΥΚΙΑΝΗΣ ΠΕΡΙΚΛΗΣ, 94
 ΒΥΡΩΝ ΔΟΡΑΟΣ, 23, 25
 Γ.Β.Μ., 1-2, 41-42, 81, 161-162,
 201-202
 ΓΑΖΗΣ ΑΝΘΙΜΟΣ, 55-63
 ΓΑΪΔΟΥΡΝΗΣΙ, 224
 ΓΑΛΑΤΕΣ, 86
 ΓΑΛΑΤΕΙ ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ, 18
 ΓΑΛΙΛΑΙΑ, 201
 ΓΑΛΛΙΑ, 20, 21, 25, 26, 44, 47-49,
 118, 172, 173, 177, 217, 238
 ΓΑΛΛΟΙ, 15, 25-27, 48
 ΓΑΜΑΛΙΝΑ, 94
 ΓΕΓΚΟΡΟΦ ΔΜΙΤΡΗ ΦΕΝΤΟΡΟ-
 ΒΙΤΣ, 172-181, 204-212
 ΓΕΓΚΟΡΟΦ ΦΕΟΝΤΟΡ ΙΒΑΝΟ-
 ΒΙΤΣ, 173
 ΓΕΝΑΚΟΥ ΖΩΗ, 191-196
 ΓΕΝΕΥΗ, 144
 ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ ΣΧΟΛΑΡΙΟΣ, 10
 ΓΕΡΑΚΑΝΑΚΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙ-
 ΝΟΣ, 199
 ΓΕΡΜΑΝΙΑ, 12, 173, 177, 217, 222,
 223
 ΓΕΡΜΑΝΟΙ, 163, 165, 166, 168,
 169, 171, 217, 218, 220-226
 ΓΕΡΟΥΛΑΝΟΣ ΜΑΡΙΝΟΣ, 107
 ΓΕΤΕΣ, 13
 ΓΕΩΡΓΙΑ, 40
 ΓΗ, 1, 28-31, 68-72, 74
 ΓΙΑΧΒΕ, 2
 ΓΚΑΖΑΛΗ ΜΑΡΙΑ, 56
 ΓΚΑΖΑΛΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ, 56
 ΓΚΑΖΑΛΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, 56
 ΓΚΑΪΤΕ ΓΙΟΧΑΝΝ ΒΟΛ-
 ΦΓΚΑΝΚ ΦΟΝ, 66
 ΓΚΑΛΙΜΠΕΡΤΙ ΡΟΜΟΛΟ, 220
 ΓΚΑΝΤΙΝ ΑΝΤΟΝΙΟ, 221
 ΓΚΕΪΤΣ ΜΠΛΑ, 38
 ΓΚΕΝΑΚΟΥ ΖΩΗ, 231-232
 ΓΚΕΝΑΚΟΥ-ΜΠΟΡΟΒΙΛΟΥ
 ΑΦΡΟΔΙΤΗ, 123
 ΓΚΙΑΛΛΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ, 192,
 227-230
 ΓΚΙΑΛΛΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, 227
 ΓΚΟΓΚΟΛΑ ΝΙΚΟΛΑΪ, 46
 ΓΚΟΡΚΥ ΜΑΞΙΜ, 46
 ΓΚΟΡΟΓΙΑ ΕΛΙΖΑ, 234
 ΓΚΟΥΜΙΛΙΩΦ, 176
 ΓΚΟΥΝΤΧΑΟΥΖ ΚΡΙΣ, 218
 ΓΟΥΛΘΘΑΣ, 41, 83
 ΓΟΜΟΡΡΑ, 6
 ΓΟΥΘΟΙ, 13
 ΓΟΥΔΑΣ ΑΝ., 56
 ΓΟΥΔΑΣ Ν. Α., 63
 ΓΟΥΔΙΕΛΜΟΣ Δ' ΑΓΓΛΙΑΣ, 47
 ΓΟΥΛΦΙΛΔΣ, 13
 ΓΡΑΒΙΑ, 51
 ΓΡΑΙΚΟΙ, 17
 ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ε' ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ-
 ΠΟΛΕΩΣ, 46
 ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ, βλ.
 ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΑΖΙΑΝΖΗ-
 ΝΟΣ
 ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΣ, 161
 ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΥΣΣΗΣ, 156
 ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, 209
 ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ Τ., 57-59, 63
 ΔΑΒΙΔ, 161, 203
 ΔΑΚΕΣ, 12
 ΔΑΚΙΑ, 12, 14, 18
 ΔΑΜΑΣΚΟΣ, 85, 100, 101
 ΔΑΝΑΪΔΕΣ, 34
 ΔΑΡΒΙΝΟΣ ΚΑΡΟΛΟΣ, 112, 235
 ΔΕΛΦΟΙ, 35, 36
 ΔΕΡΒΕΝΑΚΙΑ, 51
 ΔΕΡΙΓΝΥ ΑΝΡΙ, 20, 25
 ΔΕΥΚΑΛΙΩΝ, 11
 ΔΗΜΕΑΣ, 34
 ΔΗΜΗΤΡΑ, 32
 ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ, 82
 ΔΗΜΟΥ ΓΙΑΝΝΗΣ, 59, 60
 ΔΙΑΚΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ, 51
 ΔΙΑΚΡΟΥΤΗΣ, 13
 ΔΙΑΣ, βλ. ΖΕΥΣ
 ΔΙΑΥΜΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΥΣ, 7
 ΔΙΔΑΝΕΙΡΑ, 34, 35
 ΔΙΟΜΗΔΗΣ, 35
 ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΡΑΛΛΗΣ-ΠΑΛΑΙΟ-
 ΛΟΓΟΣ ΠΙΡΝΑΒΟΥ, 13
 ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΛΑΡΙ-
 ΣΗΣ-ΤΡΙΚΚΗΣ ΚΑΙ ΣΤΑ-
 ΓΩΝ, 13
 ΔΙΟΝΥΣΙΟΠΟΛΗ, 12
 ΔΙΟΝΥΣΟΣ, 34, 35, 37
 ΔΙΟΣΚΟΥΡΟΙ, 35, 37
 ΔΟΝΕΠΙΕΡΟΣ, 12
 ΔΟΒΡΟΥΤΣΑ, 11
 ΔΟΛΙΑΝΑ, 51
 ΔΟΜΕΝΙΚΟ, 167
 ΔΟΥΝΒΕΣ, 11-13, 17, 18
 ΔΡΑΓΑΤΣΑΝΙ, 51

- ΔΡΑΜΑΛΗΣ, 60
 ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ, 131, 169, 170, 218, 223-226
 ΩΔΩΝΗ, 11
 ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΑΒΒΑΣ, 6, 7
 Ε.Σ.Σ.Δ., βλ. ΣΟΒΙΕΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ
 ΕΒΕΡΕΣΤ, 109
 ΕΒΡΑΙΟΙ, 174
 ΕΒΡΟΣ, 165, 230
 ΕΓΥΣ ΑΝΑΤΟΛΗ, 13
 ΕΓΝΑΤΙΑ, 213
 ΕΔΕΜ, 82
 ΕΔΕΣ, 218
 ΕΙΡΗΝΗ, 34, 37
 ΕΚΑΤΕΡΙΝΕΝΜΠΟΥΡΓΚ, 178
 ΕΛΛΑΣ, 218, 219, 224
 ΕΛΛΑΣΣΩΝΑ, 15
 ΕΛΑΤΑ, 227
 ΕΛΙΓΙΝ ΛΟΡΔΟΣ, 25
 ΕΛΕΝΗ, 32, 33, 36, 37
 ΕΛΛΑΔΑ, 2, 14, 16-18, 21-25, 27, 36, 44, 46, 48, 53, 54, 56-59, 61, 63, 65, 66, 77, 99, 104, 109, 124, 125, 129, 134, 135, 138, 140, 148, 151-154, 163-166, 168-171, 184, 200, 215-220, 222, 225, 230, 232-234, 239
 ΕΛΛΑΔΙΤΕΣ, 13
 ΕΛΛΑΣ, 11
 «ΕΛΛΗ», 169
 ΕΛΛΗΝ, 11
 ΕΛΛΗΝΕΣ, 4, 11-27, 32, 34, 37, 44-55, 57, 58, 75, 97-99, 101, 104, 109-111, 117, 151, 152, 154, 155, 165, 166, 170, 171, 213, 215, 220, 221, 225, 231, 232
 ΕΛΛΗΝΟΠΑΙΔΕΣ, 60
 ΕΛΛΗΝΣΠΟΝΤΟΣ, 11
 ΕΛΥΤΗΣ ΟΔΥΣΣΕΑΣ, 110
 ΕΝΕΠΕΚΙΑΝΗΣ ΠΟΛΥΧΡ., 63
 ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ, 61
 ΕΠΙΦΑΝΙΟΣ ΚΥΠΡΟΥ, 197
 ΕΠΙΤΑΝΗΣΑ, 170, 218, 220, 225, 226
 ΕΠΙΤΑΝΗΣΟΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑ, 15
 ΕΡΙΝΥΑ, 33
 ΕΡΙΝΥΕΣ, 34, 36, 37
 ΕΡΜΗΣ, 35, 37
 ΕΡΜΟΥΠΟΛΗ, 62
 ΕΣ ΕΣ, 222
 ΕΣΤΙΑ, 35
 ΕΤΕΟΚΛΗΣ, 34
 ΕΥΒΟΙΑ, 27
 ΕΥΔΟΞΙΟΣ, 161
 ΕΥΜΕΝΙΔΕΣ, 32
 ΕΥΞΕΙΝΟΣ ΠΟΝΤΟΣ, 17
 ΕΥΡΥΠΛΑΝΗΣ, 32-37, 82
 ΕΥΡΥΤΑΝΙΑ, 167
 ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ, 31, 89, 140
 ΕΥΡΩΠΑΙΟΙ, 49, 52, 68, 71, 191
 ΕΥΡΩΠΗ, 11, 13, 14, 17, 22, 31, 42, 43, 46, 49-52, 57, 58, 62, 63, 65, 71, 72, 90, 94, 140, 163, 174, 175, 185, 199, 214, 216, 220, 222, 231, 238
 ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ, 16
 ΕΦΕΣΣΟΣ, 3
 ΖΑΓΚΡΕΜΠ, 11
 ΖΑΪΜΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ, 61
 ΖΑΜΠΑΚΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Δ., 28
 ΖΑΧΑΡΙΟΥ ΜΑΡΙΑ, 112
 ΖΕΡΕΦΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ, 30
 ΖΕΥΣ, 32-35, 37, 231
 ΖΙΟΥΤΟΣ Γ. Δ., 62, 63
 Η.Π.Α., 21, 22, 69, 70, 72, 107-109, 124, 125, 177, 184, 187, 188
 ΗΛΕΚΤΡΑ, 32-37
 ΗΛΙΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, 28
 ΗΛΙΟΣ, 3, 28-31, 71, 72
 ΗΝΩΜΕΝΕΣ ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ, βλ. Η.Π.Α.
 ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ, 21, 23
 ΗΠΕΙΡΟΣ ΒΟΡΕΙΟΣ, 12, 14, 164, 213
 ΗΠΕΙΡΟΣ, 16, 46, 170, 213, 216, 219, 225
 ΗΠΕΙΡΩΤΕΣ, 13, 171, 213
 ΗΡΑ, 32, 37
 ΗΡΑΚΛΕΙΑ, 12
 ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ, 111
 ΗΡΑΚΛΗΣ, 33, 35, 37
 ΗΡΩΔΕΙΟ, 39
 ΗΣΑΪΑΣ, 203
 ΗΣΙΟΔΟΣ, 116
 ΘΑΝΑΤΟΣ, 37
 ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ, 82
 ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Ι. Ν., 42
 ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ ΤΑΚΗΣ, 198, 238
 ΘΕΟΤΟΚΗΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ, 57, 62, 63, 77
 ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ, 205
 ΘΕΡΜΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ π., 123, 133-143
 ΘΕΣΠΡΩΤΙΑ, 171, 225
 ΘΕΣΣΑΛΙΑ, 168
 ΘΕΣΣΑΛΙΑ, 46, 61, 170, 213, 218, 223, 225
 ΘΕΣΣΑΛΟΜΑΓΝΗΣΙΑ, 59, 60
 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ, 198
 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 11, 12, 17, 18, 165
 ΘΕΤΣΕ, 37
 ΘΕΩΡΙΑ, 37
 ΘΗΒΑ, 35-37
 ΘΗΒΑΙΟΙ, 35-37
 ΘΗΣΕΑΣ, 33, 36, 75
 ΘΡΑΚΕΣ, 12
 ΘΡΑΚΗ, 37, 165
 ΘΥΑΜΗΔΕΣ, 171
 ΘΥΑΜΗΣ, 171
 ΘΥΑΤΕΙΡΑ, 3
 ΘΩΜΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ, 200
 Ι. Μ. ΑΓΙΑΣ ΛΑΥΡΑΣ, 15
 Ι. Μ. ΤΡΙΩΝ ΠΕΡΑΡΧΩΝ ΙΑΣΙΟΥ, 15
 Ι. Μ. ΤΣΕΛΙΕ ΣΕΡΒΙΑΣ, 73
 Ι. Ν. ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ, 64
 Ι. Ν. ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ ΒΙΕΝΝΗΣ, 56
 Ι. Ν. ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΙΑΣΙΟΥ, 15
 Ι. Ν. ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΙΕΝΝΗΣ, 56, 57
 Ι. Ν. ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΒΑΠΤΙΣΤΟΥ ΙΑΣΙΟΥ, 15
 ΙΑΚΩΒ, 92
 ΙΑΣΙΟ, 14, 15, 57
 ΙΓΝΑΤΙΟΣ ΟΥΓΓΡΟΒΛΑΧΙΑΣ, 57, 58
 ΙΕΡΑ ΣΥΜΜΑΧΙΑ, 23, 49, 50
 ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ, 94
 ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ Β' ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΙ ΠΛΗΣΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ, 82
 ΙΗΣΟΥΣ, 41, 69, 73, 83, 94, 100, 101, 197, 208, 209, 238
 ΙΛΑΡΙΩΝ, 208-210
 ΙΛΛΙΝΟΙΣ, 103
 ΙΛΛΥΡΙΟΙ, 214
 ΙΜΠΡΑΗΜ, 20, 25-27
 ΙΝΔΙΕΣ, 68
 ΙΝΦΑΝΤΕ, 218
 ΙΟΥΚΑΣΤΗ, 33, 36
 ΙΟΥΔΑΟΣ, 35
 ΙΟΝΙΟΙ ΝΗΣΟΙ, 22
 ΙΟΥΔΑΙΑ, 203
 ΙΟΥΔΑΙΟΙ, 99
 ΙΟΥΔΑΣ, 5
 ΙΟΥΤΙΝΙΑΝΟΣ, 13
 ΙΠΠΑΡΧΟΣ, 82
 ΙΠΠΟΛΥΤΟΣ, 35, 37
 ΙΡΙΣ, 37
 ΙΣΑΑΚ, 92
 ΙΣΑΪΑΣ, 98
 ΙΣΜΑΗΛΙ, 59
 ΙΣΜΗΝΗ, 32
 ΙΣΠΑΝΙΑ, 50
 ΙΣΠΑΝΟΙ, 13
 ΙΣΡΑΗΛ, 162
 ΙΣΡΑΗΛΙΤΕΣ, 6
 ΙΣΤΡΟΣ, 3
 ΙΤΑΛΙΑ, 40, 50, 163, 165, 170, 184, 216-218, 221-224, 226
 ΙΤΑΛΙΩΤΕΣ, 214
 ΙΤΑΛΟΙ, 13, 163-171, 216-226
 ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ, 33, 35, 36, 80
 ΙΩ, 34, 36, 37
 ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ, 4-8, 10
 ΙΩΑΝΝΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΗΣ, 3, 84, 199
 ΙΩΑΝΝΗΣ ΛΥΔΟΣ, 13, 14, 213, 214
 ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, 9, 10, 85, 87, 90, 98, 197
 ΙΩΒ, 5, 6
 ΙΩΝ, 35-37
 ΙΩΝΕΣ, 37
 ΙΩΝΙΑ, 2
 ΙΩΣΗΦ, 6
 ΚΑΔΜΟΣ, 37
 ΚΑΖΑΝ, 212
 ΚΑΙΣΑΡΙΟΣ, 161, 162
 ΚΑΛΑΒΡΙΑ, 2
 ΚΑΛΑΒΡΥΤΑ, 231, 232
 ΚΑΛΑΜΑΣ, 171
 ΚΑΛΑΜΕΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, 60
 ΚΑΛΗΣΠΕΡΗΣ Σ., 228
 ΚΑΛΧΑΣ, 36
 ΚΑΜΒΥΣΗΣ ΝΙΚΟΣ, 193
 ΚΑΝΑΡΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, 25, 51
 ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, 111
 ΚΑΝΙΝΙΑΣ ΣΠ., 96
 ΚΑΝΝΙΓΤΟΣ ΠΛΑΤΕΙΑ, 23
 ΚΑΝΝΙΝΓΚ ΤΖΩΡΤΖ, 21, 22, 51
 ΚΑΝΤΕΜΠ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, 14, 16
 ΚΑΝΤΠΙΑΚ, 57
 ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΣ, 27
 ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, 58, 62
 ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ, 17
 ΚΑΡΑΪΒΙΚΗ, 21
 ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, 51
 ΚΑΡΑΜΠΕΛΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜ., 63
 ΚΑΡΑΠΠΕΡΗΣ ΔΕΩΝ, 28
 ΚΑΡΑΣ Γ., 63
 ΚΑΡΙΜ ΤΖΑΒΕΝΤ, 117
 ΚΑΡΟΛΙΑΝΗΣ Π., 16
 ΚΑΣΣΕΛΡΕΥ, 51
 ΚΑΣΟΣ, 20
 ΚΑΣΟΥΜΟΥΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, 18
 ΚΑΣΤΩΡ, 37
 ΚΑΤΣΟΥΦΗΣ ΗΛΙΑΣ Κ., 144-150
 ΚΑΥΚΑΣΟΣ, 208
 ΚΑΧΡΙΜΑΝΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ, 193
 ΚΕΚΑΥΜΕΝΟΣ, 14
 ΚΕΡΑΜΙΕΣ, 221
 ΚΕΡΑΜΙΟΠΟΥΛΟΣ, 213-215
 ΚΕΡΚΥΡΑ, 22, 222, 226
 ΚΕΦΑΛΟΒΡΥΣΟ, 51
 ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ, 220-224
 ΚΙΛΙΚΙΑ, 91, 94
 ΚΙΝΑ, 239
 ΚΙΝΕΖΟΙ, 71
 ΚΙΟΥΤΑΧΗΣ, 20
 ΚΙΣΙΝΟΦ, 174
 ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΑΔΗΣ ΠΑΣΧΑΛΗΣ, 238
 ΚΛΕΒΟΒΟΥΛΟΣ, 61
 ΚΛΗΜΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΥΣ, 111
 ΚΛΙΝΤΟΝ ΜΠΛΑ, 108
 ΚΛΥΤΑΙΜΝΗΣΤΡΑ, 33, 35
 ΚΟΑΡΙΝΚΤΟΝ ΕΝΤΟΥΑΡΝΤ, 20, 21, 24, 26, 47
 ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ, 49
 ΚΟΚΚΙΝΑΚΗΣ Κ., 57
 ΚΟΚΚΙΝΗ ΜΗΛΙΑ, 44
 ΚΟΚΚΙΝΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ, 59, 60, 63
 ΚΟΛΕΤΣΟΥ ΗΡΩ, 150
 ΚΟΛΙΤΣΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, 4, 6, 8-10
 ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ, 20, 51, 54
 ΚΟΛΩΝΟΣ, 32, 33
 ΚΟΜΦΟΥΚΙΟΣ, 107
 ΚΟΝΤΟΡΣΕ, 112
 ΚΟΠΕΓΧΑΓΗ, 12, 109
 ΚΟΡΑΗΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ, 57
 ΚΟΡΕΣΗΣ ΜΟΝΑΧΟΣ, 14, 17
 ΚΟΡΙΝΘΙΟΙ, 85, 86
 ΚΟΡΙΝΘΟΣ, 20, 86
 ΚΟΡΣΙΚΗ, 217
 ΚΟΡΩΝΗ, 26
 ΚΟΣΜΑΣ ΑΙΓΩΛΟΣ, 76
 ΚΟΥΑΝΗΣ ΠΑΥΛΟΣ, 199
 ΚΟΥΜΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, 56, 63
 ΚΟΥΡΝΟΒΟ, 167
 ΚΟΥΡΟΥΣΗΣ ΣΤ., 215
 ΚΟΥΤΣΟΒΛΑΧΟΙ, 17, 213
 ΚΟΥΦΟΝΤΙΑΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ, 118
 ΚΡΑΖΝΟΪ, 177
 ΚΡΕΟΥΣΑ, 35-37
 ΚΡΕΩΝ, 33, 36
 ΚΡΗΤΕΣ, 25
 ΚΡΗΤΗ, 20, 46, 60, 165, 167, 169
 ΚΡΗΤΙΚΟΙ, 13, 169
 ΚΡΙΤΩΝ ΤΙΤΟΣ ΣΤΑΤΙΛΙΟΣ, 13

- ΚΡΟΑΤΙΑ, 11
ΚΡΟΝΟΣ, 34
ΚΡΟΥΣΤΑΛΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, 123, 133, 143
ΚΥΖΙΚΟΣ, 11
ΚΥΘΗΡΑ, 170
ΚΥΚΛΑΔΙΤΕΣ, 13
ΚΥΚΛΩΠΙΑΣ, 32
ΚΥΠΡΙΣ, 32, 34
ΚΥΠΡΟΣ, 2, 230
ΚΥΡΗΝΑΪΚΗ, 2
ΚΥΡΙΑΚΟΥΛΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, 28-31
ΚΥΡΙΑΛΛΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, 2, 161
ΚΩΔΕΤΤΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, 18
ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ, 56-62
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α΄ Ο ΜΕΓΑΣ, 3
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΙΑ΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ, 3
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ, 13-15, 18, 44, 46, 48, 56, 153, 209, 214
ΚΩΣ, 170, 223
ΚΩΤΟΥΛΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, 167
ΚΩΣΤΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, 25
ΚΩΤΣΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, 17
ΛΑΒΔΑΚΟΣ, 37
ΛΑΓΟΝΗΙ, 225
ΛΑΖΑΝΗ Θ., 112
ΛΑΖΑΡΙΣΤΕΣ, 17
ΛΑΖΑΡΟΥ ΑΧΙΛΛΕΥΣ Γ., 11-18, 213-215
ΛΑΪΟΣ, 36, 37
ΛΑΜΠΕΝΤΟΥΖΑ, 217
ΛΑΜΠΙΔΟΥΣΑ, 217
ΛΑΜΠΡΙΝΑΚΟΣ ΕΥΓΕΝΙΟΣ, 40
ΛΑΜΠΡΙΝΟΣ Α., 230
ΛΑΟΔΙΚΕΙΑ, 3
ΛΑΠΑΘΙΩΤΗΣ ΝΑΠΟΛΕΩΝ, 229
ΛΑΡΙΣΑ, 59, 60, 167
ΛΑΡΙΣΣΑ, 13
ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ ΤΥ-ΠΑΛΛΟΣ, 110
ΛΑΤΙΝΟΙ, 15
ΛΑΥΜΠΛΑΧ, 49, 50
ΛΕΒΕΝΤΟΣ ΦΙΛΙΠΠΟΣ, 78
ΛΕΓΡΕΝΑ, 224, 225
ΛΕΪΦΙΑ, 76
ΛΕΝΙΝΓΚΡΑΝΤ, 181
ΛΕΡΟΣ, 223
ΛΕΣΒΟΣ, 165
ΛΗΑΑ, 37
ΛΗΜΝΟΣ, 165
ΛΙΒΑΔΕΙΑ, 27
ΛΙΒΑΔΙ ΟΔΥΜΠΟΥ, 15
ΛΙΒΥΗ, 164
ΛΙΝΚΟΛΝ ΑΒΡΑΑΜ, 23
ΛΙΝΤΣ, 18
ΛΙΟΥΜΠΙΑΝΑ, 49
ΛΙΟΥΜΠΙΑΝΚΑ, 207, 211
ΛΙΣΣΑΒΟΝΑ, 89
ΛΟΜΠΑΤΣΕΦΕΚΥ, 176, 212
ΛΟΝΔΙΝΟ, 21, 24, 25, 65, 165
ΛΟΥΪ ΤΖΩΡΤΖ, 23
ΛΟΥΚΑΣ, 91, 92, 94, 95, 97
ΛΟΥΠΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, 14-17
ΛΟΥΡΙΩΤΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ, 24
ΛΥΣΣΑ, 37
ΛΩΤ, 6
ΜΑΓΝΗΣΙΑ, 57, 63
ΜΑΔΡΙΤΗ, 105
ΜΑΙΖΟΝ ΝΙΚΟΛΑ ΓΙΟΖΕΦ, 26, 25
ΜΑΪΗΤΑΑΝΤ ΣΕΡ ΤΟΜΑΣ, 22
ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ, 13, 213
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ, 15, 16, 101, 164, 165, 168, 170, 171, 213, 225
ΜΑΚΕΔΟΥΡΟΥΜΑΝΟΙ, 15
ΜΑΚΡΗΣ Γ., 30
ΜΑΚΡΗΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ, 10
ΜΑΚΡΥΝΙΤΣΑ, 60
ΜΑΝΑΚΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ, 18
ΜΑΝΔΡΑΒΕΛΗΣ ΠΑΣΧΟΣ, 237
ΜΑΝΗ, 40
ΜΑΝΙΑΚΙ, 51
ΜΑΝΤΕΛΑ ΝΕΛΣΩΝ, 23
ΜΑΝΤΕΛΑΣΤΑΜ, 176
ΜΑΟ ΤΣΕ ΤΟΥΝΓΚ, 197
ΜΑΡΑΘΩΝΑΣ, 35
ΜΑΡΙΜΟΥ ΜΠΛ, 79
ΜΑΡΚΟΣ, 41, 161
ΜΑΡΜΑΡΑΣ, 56
ΜΑΡΕ ΚΑΡΑ, 197
ΜΑΡΤΙΝΟΣ ΒΕΝΙΑΜΙΝ, 57
ΜΑΣΑΧΟΥΣΕΤΗ, 103
ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ ΗΛΙΑΣ π., 98
ΜΑΤΘΑΙΟΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΗΣ, 8, 9
ΜΑΤΘΑΙΟΣ ΜΥΡΩΝ, 13
ΜΑΤΣΟΥΚΑΣ ΝΙΚΟΣ, 5
ΜΑΥΡΗ ΘΑΛΑΣΣΑ, 12
ΜΑΥΡΟΚΟΡΑΤΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ, 23
ΜΑΧΜΟΥΤ ΠΑΣΑΣ ΔΡΑΜΑΛΗΣ, 60
ΜΑΧΜΟΥΤ ΠΑΣΑΣ ΕΥΒΟΙΑΣ, 27
ΜΕΓΑΛΗ ΒΡΕΤΑΝΙΑ, βλ. ΒΡΕΤΑΝΙΑ
ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΑΔΑ, 214
ΜΕΓΑΡΑ, 35
ΜΕΔΙΝΑ, 224
ΜΕΘΩΝΗ, 20, 26, 120, 191
ΜΕΛΕΤΙΟΣ Α΄ ΠΗΓΙΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, 13
ΜΕΛΕΤΙΟΣ, 57, 63
ΜΕΝΑΝΔΡΟΣ, 34
ΜΕΝΕΛΑΟΣ, 32
ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ, 164
ΜΕΣΣΟΓΕΙΟΣ, 2, 47, 71, 101
ΜΕΣΣΟΛΟΓΓΙ, 20, 23, 27, 51
ΜΕΣΣΗΝΙΑ, 120
ΜΕΤΑΣΣΑΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Μ., 102-110
ΜΕΤΑΣΣΑΣ ΜΑΡΙΝΟΣ, 104
ΜΕΤΣΟΒΙΤΕΣ, 17
ΜΕΤΤΕΡΝΙΧ, 50
ΜΕΧΜΕΤ Β΄, 20
ΜΗΛΙΑ, 62
ΜΗΛΙΕΣ ΠΗΛΙΟΥ, 55, 58, 59, 61
ΜΗΛΟΣ, 165
ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ, 2
ΜΙΚΡΟ ΧΩΡΙΟ ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ, 167
ΜΙΛΑΝΟ, 222
ΜΙΑΛΤΟΣ, 3
ΜΙΝΟΥΤΑΥΡΟΣ, 75
ΜΙΣΣΙΟΥ Ν., 16
ΜΙΧΑΗΛ ΓΕΝΝΑΙΟΣ, 13
ΜΟΛΔΑΒΙΑ, 14, 16, 46
ΜΟΛΔΟΒΑΧΙΑ, 27, 45
ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ, 12
ΜΟΝΑΧΟ, 104
ΜΟΝΡΟΕ ΤΖΑΪΗΜΣ, 21
ΜΟΡΑΪΤΕΣ, 20
ΜΟΡΙΑΣ, 26, 27
ΜΟΡΦΟΥΛΗΣ ΣΤΑΜΑΤΗΣ, 60
ΜΟΣΧΑ, 48, 172, 173, 175, 176, 178-180, 205, 206, 209-211
ΜΟΣΧΟΠΟΛΙΤΕΣ, 17
ΜΟΥΓΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ Γ., 63
ΜΟΥΖΑΚΙ, 167
ΜΟΥΣΑ, 37
ΜΟΥΣΣΟΛΙΝΙ ΜΠΕΝΤΟ, 163-165, 216, 217
ΜΠΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ Φ. Κ., 63
ΜΠΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ ΦΙΛΙΤΣΑ Κ., 61
ΜΠΑΛΗΣ Γ., 98
ΜΠΑΝΤ ΠΗΤ, 23
ΜΠΑΝΤΟΛΙΟ ΠΙΕΤΡΟ, 217
ΜΠΑΡΤΑΣ ΤΡ., 17
ΜΠΑΣΑΡΑΒΑ, 14
ΜΠΕΝΣ Κ. Ε., 209
ΜΠΕΡΑΝΤΙ ΠΑΟΛΟ, 166
ΜΠΕΡΙΝΓΚ, 47
ΜΠΙΔΡΗ-ΓΚΙΑΛΑ ΑΜΑΛΙΑ, 227
ΜΠΛΟΚ, 176
ΜΠΟΛΑ ΚΥΡΙΑΚΗ, 199
ΜΠΟΛΑΣ ΣΤΑΜΑΤΗΣ, 199-200
ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ, 120, 193
ΜΠΟΤΣΑΡΗΣ ΜΑΡΚΟΣ, 51
ΜΠΟΥΡΑΤΙΝΟΣ ΑΙΜΙΛΙΟΣ, 152
ΜΠΟΥΧΑΡΙΝ Ν., 179
ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, 83
ΜΥΡΑ, 2
ΜΩΜΕΘ Β΄ ΠΟΡΦΩΤΗΣ, 76, 77
ΜΩΜΕΘ, 79
ΜΩΥΣΗΣ, 201
ΜΩΧΑΜΕΤ ΑΛΥ, 20, 25, 26
ΝΑΒΑΡΙΝΟ ΑΚΡΩΤΗΡΙΟ, 47
ΝΑΒΑΡΙΝΟ, 20, 21, 24, 26, 44, 47, 54
«ΝΑΒΑΡΙΝΟ», 47
ΝΑΠΟΛΕΩΝ, 27, 49
ΝΑΥΑΡΙΝΟ, βλ. ΝΑΒΑΡΙΝΟ
ΝΑΥΠΑΚΤΟΣ, 27
ΝΑΥΠΑΙΟ, 25, 61
ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ, 237
ΝΕΑΠΟΛΗ, 50
ΝΕΜΕΣΙΟΣ ΕΜΕΣΗΣ, 5
ΝΕΟ ΜΕΣΙΚΟ, 69
ΝΕΟΠΤΟΛΕΜΟΣ, 32, 33
ΝΕΡΑΪΔΑ, 216, 219, 220
ΝΙΚΑΙΑ, 43, 191
ΝΙΚΗ, 34
ΝΙΚΗΤΑΡΑΣ, 51
ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΡΕΪΤΗΣ, 57, 129
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ Ι. Α., 227-230
ΝΙΚΟΛΑΟΣ Α΄ ΡΩΣΙΑΣ, 48, 51
ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β΄ ΡΩΣΙΑΣ, 209
ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, 123-132
ΝΙΚΟΠΟΥΛΟΣ Β., 91, 92, 96, 100
ΝΟΜΙΚΟΣ ΠΕΤΡΟΣ, 104
ΝΟΤΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, 20
ΝΟΤΑΡΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, 20
ΝΤΕΝΕΤ ΝΤΑΝΙΕΛ, 235
ΝΤΟΚΙΝΣ ΡΙΤΣΑΡΝΤ, 233-236
ΝΤΟΥΤΣΕ, 217
ΝΤΩΚΙΝΣ ΡΙΤΣΑΡΝΤ, 233-237
ΞΑΝΘΙΑΣ, 35
ΞΕΝΙΟΣ ΖΕΥΣ, 231
ΞΕΣΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, 4
ΞΟΥΘΟΣ, 35
ΟΔΗΣΣΟΣ, 59, 178, 209
ΟΔΥΣΣΕΑΣ, 32-35, 75
ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ, 22, 50, 169, 171
ΟΘΩΝ ΕΛΛΑΔΑΣ, 25, 27, 231
ΟΔΙΠΠΟΔΑΣ, 32, 33, 35-37
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΝΣ Δ., 13
ΟΛΥΜΠΟΙ, 33
ΟΛΥΜΠΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΑΚΗΣ, 15, 17, 18
ΟΛΥΜΠΟΣ, 3
ΟΜΗΡΟΣ, 80
ΟΞΦΟΡΔΗ, 235
ΟΠΠΙΝΑ, 10
ΟΠΩΡΑ, 37
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ, 49
ΟΡΕΣΤΗΣ, 33-37
«ΟΡΙΑ», 223-225
ΟΡΦΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, 67-75
ΟΡΦΕΑΣ, 11, 12
ΟΥΑΪΝΜΠΕΡΓΚ ΣΤΗΒΕΝ, 150
ΟΥΑΣΙΝΓΚΤΟΝ, 28
ΟΥΓΓΑΡΙΑ, 11, 177
ΟΥΓΓΡΟΒΛΑΧΙΑ, 57
ΟΥΓΚΟ ΒΙΚΤΩΡ, 25
ΟΥΚΡΑΝΙΑ, 178
ΟΥΑΠΙΑΝΟΣ, 97
ΟΥΑΦΙΛΙΑΣ, 13
ΟΥΡΑΝΗΣ ΚΩΣΤΑΣ, 229
ΟΦΡΕ ΜΙΣΕΛ, 235
ΠΑΓΑΣΗΤΙΚΟΣ, 60
ΠΑΔΟΒΑ, 14
ΠΑΪΣΙΟΣ, 79
ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ, 100, 101
ΠΑΛΑΜΝΗΝΣ, 13
ΠΑΛΛΑΔΑ, 34
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Π., 114, 116
ΠΑΝΟΥΡΤΙΑΣ ΘΥΜΙΟΣ, 225
ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΣ Ν., 93, 99
ΠΑΝΤΕΛΛΕΡΙΑ, 216
ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΑΚΗΣ, 38-39, 78-79, 117-118, 239-240
ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Κ. Γ., 190
ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ, 194, 230
ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ Κ., 64-66, 82-90
ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜ. Ν., 55-63
ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ ΜΗΤΣΟΣ, 229
ΠΑΠΑΝΤΑΖΗΣ ΑΝΘΙΜΟΣ, 56
ΠΑΠΑΦΛΕΣΣΑΣ, 51
ΠΑΠΟΥΛΙΔΗΣ Κ., 208
ΠΑΡΑΔΟΥΝΑΒΙΕΣ ΗΓΕΜΟΝΙΕΣ, 15, 46, 49, 50
ΠΑΡΓΑΛΗΣ ΠΑΣΑΣ, 171
ΠΑΡΗΣ, 35, 36
ΠΑΡΘΕΝΩΝΑΣ, 25
ΠΑΡΙΣΙ, 12, 65, 172, 173, 237
ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ, 229
ΠΑΣΧΟΣ Π., 193
ΠΑΤΡΟΚΛΑΟΣ (ΒΡΑΧΟΝΗΣΙΔΑ), 224, 225
ΠΑΥΛΟΣ, 9, 32, 37, 80, 82-87, 89-

- 101, 160, 198, 209, 228
 ΠΑΧΥΜΕΡΗΣ, 64
 ΠΕΙΡΑΙΑΣ, 224
 ΠΕΚΙΝΟ, 38
 ΠΕΔΑΓΟΝΙΑ, 12
 ΠΕΛΟΠΑΣ, 11, 12
 ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ, 19, 20, 25-27, 46, 50, 60, 226
 ΠΕΡΓΑΜΟΣ, 2, 3
 ΠΕΡΙΚΛΗΣ, 82, 87
 ΠΕΡΙΝΙ ΠΕΡΟ, 170
 ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ, 78
 ΠΕΡΡΑΙΒΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ, 27
 ΠΕΡΣΕΣ, 13, 80, 171, 205
 ΠΕΡΕΥΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ, 213
 ΠΕΤΑΣΟΣ ΑΛΕΚΟΣ, 227
 ΠΕΤΡΑ, 27
 ΠΕΤΡΙΓΩΝΗΣ, 13
 ΠΕΤΡΟΣ Α΄ Ο ΜΕΓΑΣ ΡΩΣΙΑΣ, 44
 ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΗ, 47, 48, 176, 179, 209, 210
 ΠΕΤΣΑΛΗΣ-ΔΙΟΜΗΝΗΣ ΘΑΝΑΣΗΣ, 77
 ΠΗΛΕΑΣ, 37
 ΠΗΛΙΟ, 55, 58-60
 ΠΗΛΙΟΙ, 59
 ΠΙΝΔΟΣ, 13, 170, 171
 «ΠΙΝΕΡΟΛΟ», 216, 218-220, 223, 225
 ΠΛΑΤΩΝ, 82, 97, 100, 106, 152, 236
 ΠΛΟΥΤΟΣ, 37
 ΠΛΟΥΤΩΝ, 37
 ΠΟΓΡΑΔΕΤΣ, 164
 ΠΟΛΕΜΟΣ, 35, 37
 ΠΟΛΥΔΕΥΚΗΣ, 37
 ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ, 37
 ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ, 34
 ΠΟΛΥΝΕΙΚΗΣ, 33
 ΠΟΛΩΝΙΑ, 11
 ΠΟΜΠΗΙΟΣ, 12
 ΠΟΠΟΒΙΤΣ ΙΟΥΣΤΙΝΟΣ, 73
 ΠΟΣΕΙΔΩΝΑΣ, 37
 ΠΟΥΡΝΑΡΑΣ Ν., 208
 ΠΟΥΣΚΙΝ ΑΛΕΞΑΝΤΡ, 46
 ΠΡΑΣΚΑ, 164
 ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ, 36, 37
 ΠΡΩΤΕΑΣ, 32
 ΠΤΑ, 210
 ΠΥΑΝΑ, 213
 ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ, 111
 ΠΥΛΑΔΗΣ, 35, 36
 ΠΥΛΟΣ, 20, 21, 24, 47, 51, 120
 ΡΑΔΟΣ Κ., 15
 ΡΕΝΤΗ ΣΟΦΙΑ, 20
 ΡΕΝΤΗΣ ΘΕΟΧΑΡΑΚΗΣ, 20
 ΡΗΓΙΛΛΗΣ ΠΛΑΤΕΙΑ, 166
 ΡΗΘΟΣ, 37
 ΡΙΟ, 26
 ΡΟΔΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, 22
 ΡΟΔΟΣ, 18, 131, 170, 223, 224
 ΡΟΜΜΕΛ ΕΡΒΙΝ, 164
 ΡΟΥΓΓΕΡΗ ΚΑΡΜΕΝ, 39
 ΡΟΥΜΑΝΙΑ, 12, 14, 16, 17, 215
 ΡΟΥΜΑΝΟΙ, 14
 ΡΟΥΜΑΝΟΙ, 15, 17, 18, 214
 ΡΟΥΜΕΛΗ, 60
 ΡΟΥΜΕΛΙΩΤΕΣ, 20
 ΡΟΥΣΣΩ ΖΑΝ ΖΑΚ, 116
 ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ, 100
 ΡΩΜΑΙΟΙ, 12, 13, 85, 91, 93, 97, 99, 112, 213, 214
 ΡΩΜΗ, 13, 65, 96, 99, 163, 217
 ΡΩΣΙΑ, 15, 17, 20, 21, 26, 44-49, 60, 173, 175, 181, 211
 ΡΩΣΟΓΡΑΙΚΟΙ, 44
 ΡΩΣΟΙ, 44-48, 208
 ΣΑΒΑΘΘ, 2
 ΣΑΘΑΣ Κ. Α., 63
 ΣΑΘΑΣ Κ. Ν., 77
 ΣΑΪΚΑ, 220
 ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ ΜΙΧΑΗΛ, 11
 ΣΑΛΤΕΒΟΥΡΓ, 13
 ΣΑΛΩΝΑ, 61
 ΣΑΜΟΣ, 223
 ΣΑΟΥΛ, 94, 100, 101
 ΣΑΡΑΤΟΦ, 177
 ΣΑΡΑΕΙΣ, 3
 ΣΑΡΑΗΝΙΑ, 50
 ΣΑΡΠΙΟΛΟΣ Ν., 16
 ΣΑΡΩΝΙΚΟΣ, 224
 ΣΑΥΤΡΟΙ, 32
 ΣΒΕΝΤΣΙΝΣΚΙ ΒΑΛΕΝΤΙΝΟ, 209
 ΣΕΙΡΗΝΕΣ, 75
 ΣΕΛΑΗΝΗ, 1, 30, 67, 68
 ΣΕΛΑΕΥ ΠΕΡΕΥ, 23
 ΣΕΜΕΛΗ, 37
 ΣΕΜΠΛΙΝΟ, 18
 ΣΕΡΒΙΑ (ΧΩΡΙΟ), 167
 ΣΕΡΒΙΑ, 73
 ΣΕΡΓΙΟΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ, 211
 ΣΗΤΕΙΑ, 165, 166
 ΣΙΚΑΓΟ, 70
 ΣΙΚΕΛΙΑ, 2, 216, 217
 ΣΙΚΩΝ, 34
 ΣΙΜΩΝΙΔΗΣ, 97
 ΣΙΝΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ, 17
 ΣΙΝΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, 18
 ΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ Π., 193
 ΣΚΙΑΘΟΣ, 60
 ΣΚΟΥΡΒΑΡΑΣ ΒΑΓΓ., 63
 ΣΛΟΒΕΝΙΑ, 49, 184
 ΣΜΥΡΝΗ, 3, 18, 26
 ΣΟΒΙΕΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ, 11, 165, 175, 177-181, 205
 ΣΟΔΟΜΑ, 6
 ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ, 120, 194, 195
 ΣΟΛΩΝ, 82
 ΣΟΝΤΟΥ, 164
 ΣΟΡΒΟΝΝΗ, 11, 18, 180
 ΣΟΥΗΔΙΑ, 124, 225
 ΣΟΥΛΕΪΜΑΝ ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΗΣ, 171
 ΣΟΥΝΙΟ, 225
 ΣΟΦΟΚΛΗΣ, 32-37, 80, 82
 ΣΠΑΡΜΑΚΙΩΤΗΣ ΙΩΝ, 57
 ΣΠΗΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΤ. Θ., 16
 ΣΠΟΝΤΗΣ, 13
 ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΤΡΙΜΥΘΟΥΝΤΟΣ, 43
 ΣΤΑΘΑΚΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Κ., 76-66, 120
 ΣΤΑΛΙΝ, 177, 178, 206, 238
 ΣΤΑΥΡΙΝΟΣ, 13
 ΣΤΑΥΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, 58
 ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ, 19, 27, 48, 226
 ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ ΚΛΗΜΗΣ, 199
 ΣΤΟΓΙΑΝΝΗΣ ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ, 39
 ΣΤΟΓΙΑΝΝΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, 97
 ΣΤΟΥΡΝΑΡΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, 18
 ΣΤΡΑΣΒΟΥΡΓΟ, 130
 ΣΤΡΑΤΗΓΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ-ΜΙΛΑΝΟΣ, 23
 ΣΤΩΙΚΟΙ, 111
 ΣΥΡΙΑ, 18, 231, 232
 ΣΥΡΟΙ, 232
 ΣΥΡΟΣ, 61, 62
 ΣΦΑΚΤΗΡΙΑ, 26, 47
 ΣΩΚΡΑΤΗΣ, 82
 ΤΑΪΒΑΝ, 38, 239
 ΤΑΡΑΣΙΟΣ, 43
 ΤΑΡΣΟΣ, 91
 ΤΑΡΣΟΣ, 92, 94
 ΤΑΪΤΕΤΟΣ, 192
 ΤΑΥΡΙΑΔΑ, 36
 ΤΑΧΗΡ ΠΑΣΑΣ, 21
 ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ, 36
 ΤΕΚΜΗΣΣΑ, 33
 ΤΕΛΑΜΙΣΣΟΣ, 3
 ΤΕΡΠΕΤΙΟΣ, 174
 «ΤΕΡΨΙΧΟΡΗ», 21
 ΤΕΥΚΡΟΣ, 33
 ΤΖΑΡΤΖΟΥΛΗΣ Ν., 17
 ΤΖΕΛΑΖΟ, 168
 ΤΗΛΟΣ, 131
 ΤΗΝΟΣ, 61, 169ΤΗΝΟΣ, 61
 ΤΙΡΝΑΒΟΣ, 13
 «ΤΙΤΑΝΙΚΟΣ», 223, 224
 ΤΙΤΟΣ ΛΙΒΙΟΣ, 12
 ΤΟΛΕΤΟΙ ΛΕΩΝ, 174
 ΤΟΥΕΪΝ ΜΑΡΚ, 234
 ΤΟΥΡΚΙΑ, 17, 48, 54
 ΤΟΥΡΚΟΛΥΠΤΙΟΙ, 22
 ΤΟΥΡΚΟΙ, 13, 19, 20, 26, 27, 44, 50, 52, 59, 64, 171, 231, 232
 ΤΡΑΙΑΝΟΣ, 12, 13
 ΤΡΑΝΣΥΒΑΝΙΑ, 15-17
 ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΑ, 18
 ΤΡΑΦΑΛΓΚΑΡ, 24
 ΤΡΕΛΛΟ-ΓΙΑΝΝΗΣ, 10
 ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, 96
 ΤΡΙΕΡΒΕΛΕΡ ΒΑΛΕΡΥ, 118
 ΤΡΙΚΗ, 13
 ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ, 18
 ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ ΧΑΡΙΛΑΟΣ, 18
 ΤΡΙΑΟΦΟ ΦΩΙΩΤΙΔΑΣ, 167
 ΤΡΙΠΟΛΙΤΣΑ, 26, 51
 ΤΡΙΩΝ ΝΑΥΑΡΧΩΝ ΠΛΑΤΕΙΑ, 21
 ΤΡΟΙΑ, 34, 36
 ΤΡΟΤΣΚΙ, 175
 ΤΡΥΓΑΙΟΣ, 35
 ΤΣΑΓΚΑΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ, 182-190
 ΤΣΑΚΑΛΩΦ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ, 59
 ΤΣΑΚΟΥ ΜΑΡΙΑ, 233, 234
 ΤΣΑΜΗΔΕΣ, 171, 225
 ΤΣΑΜΗΣ Δ. Γ., 208
 ΤΣΑΡΙΤΣΑΝΗ, 167
 ΤΣΑΤΣΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, 97
 ΤΣΕΜΠΟΤΑΡΙΩΦ ΝΙΚΟΛΑΪ ΓΡΚΙΓΚΟΡΟΒΙΤΣ, 212
 ΤΣΕΝΤΟΣ ΠΙΑΝΝΗΣ Κ., 19-27, 44-54, 151-158, 163-171, 216-226
 ΤΣΕΧΩΦ ΑΝΤΩΝ, 212
 ΤΣΙΑΝΟ, 164
 ΤΣΙΡΩΝΗΣ ΝΙΚΟΣ, 32-37
 ΤΣΟΠΑΝΑΚΗΣ ΑΓΑΠΗΤΟΣ, 12, 213
 ΤΣΟΥΣΙΜΑ, 47
 ΤΣΩΡΤΣΙΛ ΟΥΪΝΣΤΟΝ, 23, 163, 165
 ΤΥΠΑΛΛΟΣ ΝΙΚΟΣ, 120, 193
 ΤΥΡΓΚΩ, 112
 ΤΥΧΩΝ, 211
 ΥΔΡΑ, 60
 ΥΛΟΣ, 33, 35
 ΥΜΗΤΤΟΣ, 90
 ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ, 27, 45, 50, 59, 60
 ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, 27
 ΥΨΗΛΗ ΠΥΛΗ, 22, 46
 ΦΑΒΙΕΡΟΣ, 25
 ΦΑΡΑΝΤΟΣ ΜΕΓΑΣ, 10
 ΦΑΡΜΑΚΙΔΗΣ ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ, 56, 57, 61
 ΦΕΡΑΙ, 33
 ΦΘΙΩΤΙΔΑ, 167
 ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑ, 3
 ΦΙΛΕΛΛΑΗΝΕΣ, 21, 25
 ΦΙΛΕΛΛΗΝΩΝ ΠΛΑΤΕΙΑ ΝΑΥΠΛΙΟΥ, 25
 ΦΙΛΗ ΧΡΙΣΤΙΝΑ Π., 172-181, 204-212
 ΦΙΛΗΜΩΝ ΙΩΑΝΝΗΣ, 15, 45, 61, 100
 ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ, 58, 59
 ΦΙΛΙΠΠΙΑΝΗΣ ΑΡΓΥΡΗΣ, 56
 ΦΙΛΙΠΠΙΑΝΗΣ ΔΑΝΙΗΛ, 17, 56, 57
 ΦΙΛΟΚΗΤΗΣ, 32, 33, 37, 80
 ΦΙΛΥΡΑΣ ΡΩΜΟΣ, 229
 ΦΙΝΑΝΑΔΙΑ, 109, 177
 ΦΛΟΡΕΝΣΚΙ, 210
 ΦΛΟΡΟΦΣΚΙ Γ., 208
 ΦΟΙΒΟΣ, 33, 36
 ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ Α΄ ΑΥΣΤΡΟΥΓΓΑΡΙΑΣ, 18
 ΦΡΥΓΕΣ, 12
 ΦΩΠΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ Ο ΜΕΓΑΣ, 129
 ΧΑΜΟΥΡΑΜΠΙ, 82
 ΧΑΝΙ ΓΡΑΒΙΑΣ, 51
 ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, 111-116
 ΧΑΡΒΑΡΝΤ, 107, 109
 ΧΑΡΙΕ ΣΑΜ, 235
 ΧΑΡΙΤΕΣ, 34
 ΧΑΡΚΟΒΟ, 205, 206
 ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ ΣΟΦΟΚΛΗΣ, 120, 192
 ΧΑΤΖΗΠΕΤΡΟΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ, 18
 ΧΑΤΖΗΦΩΤΗΣ Ι. Μ., 62, 63
 ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ ΘΑΝΑΣΗΣ, 75
 ΧΕΙΜΑΡΡΙΩΤΕΣ, 15
 ΧΕΛΩΝΑΚΙ, 24
 ΧΕΪΔΕΝ ΛΟΓΓΙΝ, 20
 ΧΙΟΣ, 14, 51, 165, 227
 ΧΙΤΛΕΡ ΑΔΟΛΦΟΣ, 164, 165, 238
 ΧΟΑΡ ΣΑΜΠΟΥΕΛ, 163
 ΧΟΥΠΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, 199-200
 ΧΡΙΣΤΟΣ, 9, 10, 37, 41, 60, 65, 69, 73, 74, 82-90, 93, 96, 100, 101, 121, 137, 141, 161, 162, 199, 201, 202, 208, 209, 228, 238
 ΧΡΥΣΘΕΜΗ, 33
 ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΙΑΝΟΣ ΑΝΤΑΙΟΣ, 198
 ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΣΜΥΡΝΗΣ, 3
 ΧΡΥΣΩ ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ, 167

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΒΔΟΜΗΚΟΣΤΟΥ ΟΓΔΟΥ ΤΟΜΟΥ (2015)

ΕΠΙΚΑΙΡΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Γ.Β.Μ., «Ποιοί δημιουργούν τις συγκρούσεις;», σελ. 1-2 – «Τὸ μήνυμα τοῦ Γολγοθᾶ», σελ. 41-42 – «Συμφιλώθήκαμε μὲ τὸ ψέμμα;», σελ. 81 – «*Εγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον*», σελ. 121-122 – «*Ὁ πλοῦς ἐν νυκτί*», σελ. 161-162 – «Κυβέρνησέ μας Ἐσύ, θεῖο Βρέφος», σελ. 201-201 – **Ι. Κ. Ἀγγελόπουλος**, «Ἡ Θεία Πρόνοια», σελ. 4-10 – **Ἀρχμ. Χρυσόστομος Κ. Παπαθανασίου**, «Παῦλος, Ἀπόστολος τῆς Ἀγάπης», σελ. 82-90.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Ἀχιλλεὺς Γ. Λαζάρου, «Διαχρονικὲς ἑλληνορουμανικὲς σχέσεις καὶ ἡ γένεση τοῦ Κουτσοβλαχικοῦ ζητήματος», σελ. 11-18 – «Τὰ βλαχικά: γλῶσσα ἢ διάλεκτος ἢ ἰδίωμα;», σελ. 213-215 – **Γεώργιος Κυριακούλης**, «Παράγοντες κλίματος καὶ εὐτυχεῖς συμπτώσεις γιὰ τὴν ὑπαρξη τοῦ ἀνθρώπου στὴ γῆ», σελ. 28-31 – **Βασίλειος Ὁρφανόπουλος**, «Υπάρχουν ἐξωγήνιοι;», σελ. 67-75 – **Στέργιος Ἄλ. Ἀλεξίου**, «Ἡ Δικαιοσύνη στὴ διδασκαλία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου», σελ. 91-101 – **Γεράσιμος Μ. Μεταξᾶς**, «Τὸ τίμημα τῆς ὑψηλῆς τεχνολογίας ἀλλοιώνει τὸ ἱατρικὸ λειτουργημα;», σελ. 102-110 – **Β. Χαραλαμπόπουλος**, «Ἡ θεωρία τῆς προόδου», σελ. 111-116 – **Ἡλίας Κ. Κατσούφης**, «Ἀποτελέσματα τῶν πειραμάτων καὶ προσδοκίες μὲ τὴ νέα περίοδο λειτουργίας τοῦ ἐπιταχυντῆ LHC», σελ. 144-150 – **Γιάννης Κ. Τσέντος**, «Ἀρχαία ἑλληνικὴ καὶ πατερικὴ οἰκολογία. Τὸ πρόβλημα τῆς “νομιμοποίησης”», σελ. 151-158 – **Χριστίνα Π. Φίλιπ**, «Δμίτρη Φεντόροβιτς Γεγκόροφ. Ἐνας ὀσιομάρτυρας στὴ δίνη τοῦ καθεστώτος ποὺ γέννησε ἡ Ὀκτωβριανὴ

Ἐπανάσταση», Μέρος Α', σελ. 172-181 – «Δμίτρη Φεντόροβιτς Γεγκόροφ. Ἐνας ὀσιομάρτυρας στὴ δίνη τοῦ καθεστώτος ποὺ γέννησε ἡ Ὀκτωβριανὴ Ἐπανάσταση», Μέρος Β', σελ. 204-212 – **Ἀντώνιος Τσαγκαρόπουλος**, «Ἵπνος. Ὁ ξεχασμένος σύμμαχος», σελ. 182-190.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Γιάννης Κ. Τσέντος, «Ὁ ρόλος τῶν Μεγάλων Δυνάμεων στὴν Ἑλληνικὴ Ἀνεξαρτησία», Μέρος Α', σελ. 19-27 – «Ὁ ρόλος τῶν Μεγάλων Δυνάμεων στὴν Ἑλληνικὴ Ἀνεξαρτησία», Μέρος Β', σελ. 44-54 – «Ἡ ἰταλικὴ κατοχὴ στὴν Ἑλλάδα. Ἀπὸ τὴν “ὑβριν” στὴν “τίσιν”. Α' Μέρος: Ἡ ὕβρις», σελ. 163-171 – «Ἡ ἰταλικὴ κατοχὴ στὴν Ἑλλάδα. Ἀπὸ τὴν “ὑβριν” στὴν “τίσιν”. Β' Μέρος: Ἡ τίσις», σελ. 216-226 – **Δημ. Ν. Παπαθανασόπουλος**, «Ἀνθιμος Γαζῆς. Διδάσκαλος τοῦ Γένους – Ἀγωνιστὴς τοῦ '21 (1758-1828)», σελ. 55-63 – **Βασίλ. Κ. Σταθάκης**, «Ἀμφισβητήσεις καὶ ἀλήθεια γιὰ τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας», σελ. 76-77 – **Ζωὴ Γκενάκου**, «Τὰ δεινὰ τῶν κατοίκων τῆς Συρίας καὶ οἱ Ἕλληνες», σελ. 231-232.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ

Παναγιώτης Νικολόπουλος, «Σύγχρονες μορφὲς οικογενειακῶν συμβιώσεων», σελ. 124-132 – **π. Βασίλειος Θερόμης**, «Χριστιανικὴ οἰκογένεια: Παρελθόν – Παρόν – Μέλλον», σελ. 133-143.

ΤΕΧΝΗ - ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Νίκος Τσιρώνης, «Ἡ θρησκευτικὸτητα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων στὸ ἀρχαῖο δράμα», σελ. 32-37 – **Ζωὴ Γκενάκου**, «Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐταιρεία Χριστιανικῶν Γραμ-

μάτων και ὁ Νίκος Ἀρβανίτης», σελ. 191-196 – **Ἰ. Ἀ. Νικολαΐδης**, «Γ. Βερίτης (Μιὰ συνοπτικὴ θεώρηση)», σελ. 227-230.

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Μάκης Παπαγεωργίου, «Ξεψύχησε πάνω στὸ πλῆκτρολόγιο», σελ. 38-39 – «Φρίκη στὸ Περιστέρι», σελ. 78-79 – «Ἐνας παγκόσμιος γιγάντιος ἰστός», σελ. 117-118 – «Ἡ ἀσθένεια τοῦ ἔθιμοῦ στὸ διαδίκτυο», σελ. 239-240.

Ἰ. Κ. Ἀγγελόπουλος, «Θετικὲς εἰδήσεις», σελ. 39-40 – «Τὸ “δικαίωμα” στὴ βλασφημία», σελ. 79-80 – «Νοσηρὰ ἀπομνημονεύματα», σελ. 118-119 – «Διαδικτυακὴ πορνογραφία», σελ. 159-160 – «Ἐκθεσις γιὰ τὴν Ἁγία Γραφή», σελ. 197-198 – «Ἡ θρησκευοῦσα ἀθεΐα», σελ. 237-238.

ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Νίκος Θ. Ἀρβανίτης, «Ἰωνία πατρίδα μου», σελ. 2-3 – «Γάλα τῆς πέτρας», σελ. 42-43 – **Γ. Βερίτης**, «Δεῦτε ἴδωμεν πιστοί!», σελ. 203.

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

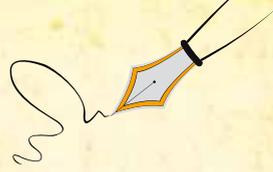
Ἀθανάσιος Β. Ἀβραμίδης, «Ὁ Ρίτσαρντ Ντόκινς στὴν Ἀθήνα γιὰ τὴν ἐξέλιξη καὶ τὸν ἀθεϊσμό», σελ. 233-236.

ΔΙΑΦΟΡΑ

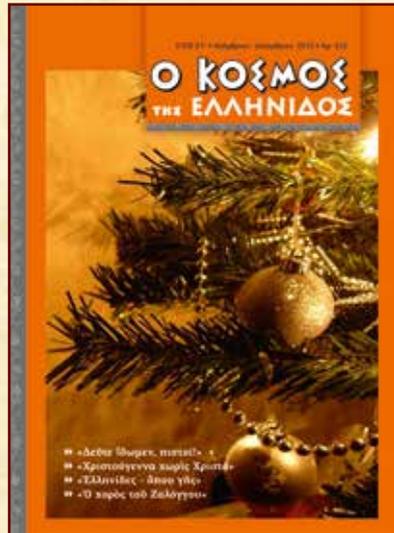
Ἀρχμ. Χρυσόστομος Κ. Παπαθανασίου, «Ὁ ἦχος τῆς καμπάνας», σελ. 64-66.

ΕΙΣ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ

Βασίλ. Κ. Σταθάκης, «Νικόλαος Θ. Ἀρβανίτης (1928-2015)» – **Ἰωάννης Χούπας**, «Σταμάτης Μπόλας», σελ. 199-200 – **Ἀνδρέας Θωμάς**, «Σταμάτης Μπόλας. Μιὰ αὐθεντικὴ ἀνθρώπινη παρουσία», σελ. 100 – **Ἀθανάσιος Νικολαΐδης**, **Κωνσταντῖνος Δ. Χολέβας**, «Γεώργιος Καμπέρης», σελ. 241.

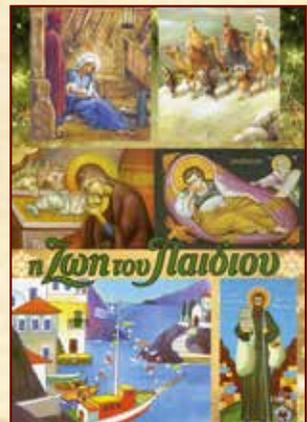
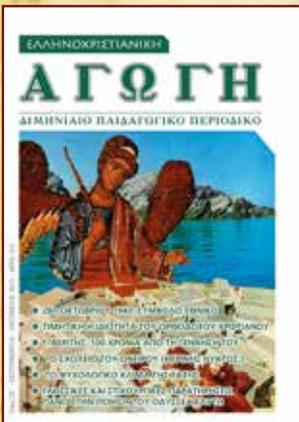

Ήξιζει νά διαβάσετε

Το μηνιαίο Ὁρθόδοξο Χριστιανικό Περιοδικό με τήν ἱστορία τῶν 100 χρόνων του κοντά στόν ἑλληνικό λαό.

Περιοδικό με ἱστορία 60 ἐτῶν, πού ἀπευθύνεται στή γυναῖκα, στήν πνευματική καί κοινωνική τῆς παρουσία.

Ένα περιοδικό – πολύτιμος συμπαραστάτης για ἐκπαιδευτικούς καί γονεῖς.

Νεανικό περιοδικό τῆς “Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως” – με τόν ἐνθουσιασμό τῆς νεότητας καί τή σφραγίδα τῆς πίστες καί τῆς παιδείας.

Τὸ μηνιαίο παιδικό περιοδικό πού κυκλοφορεῖ ἀπό τὸ 1946 – ἕνας πολύτιμος πνευματικός φίλος για τὰ Ἑλληνοπούλα.

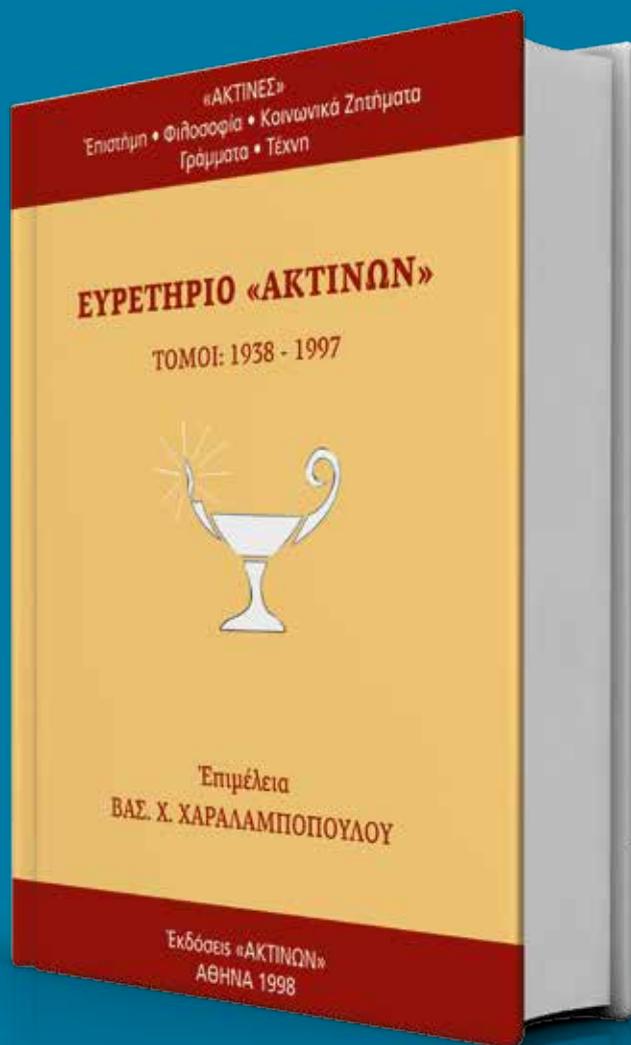
ΚΩΔΙΚΟΣ:
01 1692

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ ΤΕΛΟΣ
Ταχ. Γραφείο ΚΕΜΠ. ΑΘ.
Αριθμός Άδειας 1753

«ΑΚΤΙΝΕΣ»
ΚΑΡΥΤΣΗ 14, Τ.Τ. 10561
ΑΘΗΝΑ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ: όλοι οί τόμοι του περιοδικού «Άκτινες» καθώς και τό εύρετήριο τῶν ἐτῶν 1938-1997

«Χριστιανική Ένωση Έπιστημόνων»
Καρύτση 14, 105 61 Άθῆνα, Τηλ. 210 32.35.023